

बुद्ध सायमि कवि मखसा मखसेका म्वाब
बुद्ध सायमि बुद्ध सायमिबा रखा बिब

Tejeswar Babu Gongah, M.A. USA.
(Adult and Continuing Ed., Cultural anthropology)

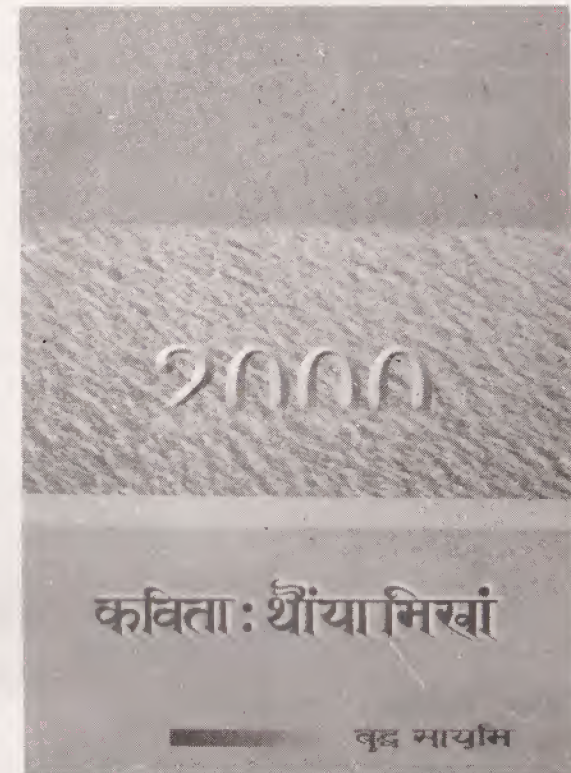
Freelance Consultant
Rural dev. training, Planning, M & E
Education & culture.

Residence :
Nistha chhen,
Suryavinayak Marga, Bhaktapur.
Ph. 610038

“जिन्दगी:.....” या सफू पित-व्याय
चमिया नुगःखं स्वचायेव विचकथं थाम्
मिजिटड काडं

कविता: थौंया मिखां

बुद्ध सायमि

कविता : थैया मिखां

बुद्ध सायमि

सफू : कविता : थौया मिखां
चवमि : बुद्ध सायमि
पिकाक : सम्यकलुमना पिथना
चिकमू येँ
देव : राजा शाक्य
थाकू : इन्द्रेणी अफसेट प्रेस, बागबजार
न्हापां पिथना : ने. सं. ११२० थिलागा: दिसि
१ जनवरी, २०००
न्हापां ध्वाना : १०००
हामा : चवमि

KAVITA : THAUNYA MIKHAN
A collection of critiques on modern poetry
by Buddha Saymi

धल:

	पेज
सुभाय	
१. थौया रचना प्रक्रिया : जिं थू कथं	- १
२. शब्द : छयलाया हलिमय्	- १२
३. कविताया भाषा : भाषाय् दुने कविता	- २१
४. कविताय् कविया हस्तक्षेप	- ३४
५. थौया कविता (भावगत युगबोध)	- ३९
६. गिरिजाया "पालि-ख्वाय्" : न्हूकविताया प्रवाहया धलखय्...	- ४१
७. न्हूकविता : सुरेश किरणया च्वसाय् वया:	- ४७
८. (परिशिष्ट) जि कवि मखु : कविता चवमि जक ख:	- ६१

लल्लहाना

मांया ल्यू मां जुया: जित: सुसाकुसा या:म्ह मलेजु गंगा मानन्धरया थौकन्हय् वालय्
निक्क: डायलेसिस जुयाच्चंगु दु । वय्क:या उसाय्या च्यूता: मयासे थ्व सफू पिकायेत ब्वांजुया
च्वनागुलिं जि दुने ब्वलनाव:गु मि छुं क्वलाइ ला धैगु आसं थ्व सफू वय्क:यात लल्लहानाच्वना ।
बुद्ध साय्मि

सुभाय्

कविता, थ्व सफूया धुरा खः । थुकिया गुगु च्वसु कविता सम्बन्धी अवधारणाकथं दुसा,
गुगु कविता व वया भाषायात फयांफच्छि थुइकेगु / थुइकाबीगु आज्जुपाखे केन्द्रित दु । अकिं
थुकिइ छ्यलाबुला जुयाच्चंगु भासाय् छुं भच्चा थ्या:क्वथ्या: जूगु दयेफु ।

न्त्यागु न्त्याथे जूसां थ्व फुक्कया श्रेय दकले न्हापां पासा जगदीश.चित्रकारयात बीमा: ।
वय्क:या हाथ्यां हे कवितायात कया: क्वथापिने नवायेगु व च्वयेगुपाखे जित: न्त्यज्याकूगु खः ।

समालोचकया दायित्व भ्यातु । जि समालोचक मखु । न त जि थ्व सम्बन्धी छम्ह
विद्यार्थी हे खः । साहित्यया भरायख्य: दुने, काव्य ब्व,वया नं छुं खण्डय् जक सीमित जि । छम्ह
कविता च्वमि व ब्वमिया मिखां खना थें ब्वया । जिं स्व:या थें मेपिसं नं खनेमा: धैगु मदु । थ्व
भावगत सत्य व सीप खः, विकल्प थ्वया स्वभाव धर्म खः । तर जिके छगू आत्मा विश्वास दु ।
वहेकथं थुकिइ छुं कुलां लुया व:सा, उकिइ हे जि लुदं । न्हापा सुना नं धयात:गु दु मदु धैगु खं छखे
चीका: न्त्यब्वयातयागु खंयात थ:गु विवेकया कसिइ चुला: स्वयाबी धैगु भलसा याना । थ्व गुगुं
निष्कर्ष मखु, छगूकथं विमर्श खः, न्त्यब्वयागु दु ।

न्हू पुलां धैगु काल सापेक्ष खं खः, गुकिइ वस्तुं जक मखु, भावं नं उलि हे थाय् कयाच्चंगु
दइ । न्हू जुइवं बांलाइ वा पुलां जुयेवं बांमलाइगुया खं मखु । बांला: बांमला: गुणं क्वछीगु जूसां,
थ्व नं निरपेक्ष मखु । संस्कार, लकस, सवा:आदिं भूमिका म्हिताच्वनी । थ्व फुक्क ख:सा नं बासि
खं, बासि भासं न्त्यब्वइगु रचनां थ:गु म्हसिका ब्वये थाकुइ । थौया रचनाय् थौया म्वानासु
दयेमा: ।

थ्व गुगुं निर्धारित लागा दुने लाये नं फु, मलाये नं । थुकिया जिं च्यूता: मतया । तर थम्हं
खंगु आज्जुं थ्व विचलन मजुइमा: । थुखेपाखे जिगु ध्यान अवश्य नं वंगु दु ।

थुकिइ न्त्यब्वया तइगु गुगुं नं दसु सन्दर्भकथं जक खः । व्यक्ति वा कृतिप्रति आग्रह
दुराग्रहकथं मकायेत जिगु इनाप दु ।

थुकिइ दुध्या:गु च्वसुया थुगु रुप जुइत/जुइकेत यक्वसिया सल्लाह व साहुतिं छायेपीगु
ज्या जूगु दु । पासापिं इन्द्र माली, पूर्णदाइ (कवि पूर्ण बैद्य), मल्ल के. सुन्दर, श्यामसुन्दर सैजु
ला जु हे जुल । नापं विशेष याना: वरिष्ठ समालोचक भाजुपिं कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान व डा.

कमलप्रकाश मल्लया साहुति नं थुकिइ दुध्याः । अले कवि दुर्गालाल श्रेष्ठयात नं लुममंकुसे च्वने थाकु ।

व्याकरणया शुद्धाशुद्धी व सफूया छायापियाय् पासा राजा शाक्यया ग्यसुग्यंगु मिखा व सुरेश किरणया ईव्यः थुकिइ दुबिनाच्चंगु दु । देबः व छायापिया सदां धें पासा राजा शाक्यया हे हिचःतिं ब्वलंगु दु ।

कम्प्युटरया ग्वाहालि भाजु हिराकाजी डंगोल, मयजु सचीता जोशी, भाजु तेजनारायण महर्जन, व भाजु दीनदयाल बादेश्रेष्ठपाखें चूलात । अले याकनं पितबीत पासा ज्ञानेन्द्र मानन्धरया कुतः जुल ।

वयकःपिं सकलसित जिगु दुनुगलं सुभाय् देछाना ।

बुद्ध सायमि

ख-३/१०२ चिकंमू

फोन २५४८३३

यें. म. पा. वडा २०, येँ

कविता : थौया मिखा

खित्तिख्वं थाःगु परम्पराय् थःगु सही यायेत
जिं च्वसा ल्हवनागु मखु ।

थौया रचना प्रक्रिया : जिं थू कथं

न्त्याम्ह मनू नं छुं नं छुं थःथः कथंया कवि खः धायेबलय् कविता मूल्यहीन जुइफु । तर थ्व असत्य मखु, गबलें गबलें मनुखं थःत मछिनाः उकुमुकु धाइबलय्, हर्ष गदगद जुइबलय् वा भावावेशय् वइबलय् अजूचायापु कथं भाषा छयलाः वा सरल भाषां हे जुइमा थःगु भाव मेपिनि नुगलय् थुंदिक्क स्वचाका बीयः । याउँक धाःगु खँ नं नुगः दुने न्ह्याये मदयेक चकना वनेयः, न्ह्यपुयात बिचाः यायेत बाध्य याकेयः । सदा मखु गबलें गबलें जक । थ्व हे गबलें गबलें जकया खँग्वलं सामान्य जन व कविता च्वमिया दथुइ छगू भू कियाबी । सुतां कविता च्वइ, वं भाषाया व चमत्कारी शक्तियात दुवालाः थःगु भावयात कथंहंक पिब्वयेत स्वइ । मेपिसं थुखेपाखे खास च्यूताः तइमखु । संक्षिप्तं धायेगु खःसा प्रतिभा जन्म घानाः वइमखु । थ्व असम्भव मखुसा विरल जुइ । प्रतिभा ब्वलनेत लकस, अवसर, मार्ग दर्शन, प्रेरणा आदिया थःथःगु थाय् ला द हे दु । धात्यों ला प्रतिभा जिन्दगीया भोगाइ, अध्ययन, चिन्तन, मनन व ग्यसुग्यंगु अभ्यासया साधनां जक थिनावइ । जीवन व जगतलिसेया थःगु स्वापू व संघर्ष मनूदुने जुइगु अन्तरक्रियाया लिच्चः गथे खः अथे मखु, वरु उकिं ब्वलंगु भावयात थःगु चिन्तन अनुचिन्तन व अभ्यासं ब्वलंगु भीषया सामर्थ्य पिब्वइ रचना/ कविता ।

खतु, भाव-रचना वस्तु निर्माण मखु, गुकिया निर्माण प्रविधि प्रक्रिया छसीकथं ठोस रुपं न्ह्यब्वये फइ । आखिर भाव बिचाः हे मखा ! गबलय् गुकथं गन बुयावइ धाये थाकु । अथे जूसां भावया आधारभूमि गनं न गनं अवश्य दइ । मूलत भाव भौतिक निर्माण जुइगु मखसे भौतिक प्रभावं हे भावया प्रादुर्भाव जुइगु खः । थ्व हे लिधंसाय् रचना प्रक्रियायात ५ गः “अ”या खँग्वलं थन न्ह्यब्वयाः स्वयेत्यंगु दु । रचना प्रक्रियाया थ्व गुगुं सीमांकन मखु, फगत रेखांकन यायेगु छगू कृतः जक खः । थ्व उपलब्धि मखु, वरु छगू कौतुहल

खः । ध्व अन्त मखु, छगू आरम्भ खः । लूगु स्वयाः नं ध्व मालेगु कुतः खः । ध्वयात लिसः मखु, न्ह्यसः कथं काये । ब्वय् न्ह्यथने त्यनागु ५ गू चरणया गुगुं नं अवस्था व स्थितिइ गुगुं नं इलय् भाव बुयावयेफु । तर थः दुने भाव प्रकट जुइत वया नं छुं थःगु भूमि दइ, आवहवा दइ । थः दुने बुयावःगु भाव पिब्वयेत धाये व भाव मेपिन्त अनुभूत याकेत, फूचायेकेत थी थी उपाय दयेफु, लँपु दयेफु । उकियात कुलेत धन छकूचा कुतः जुइत्यंगु जक खः । छम्ह च्वमिं चायेकं मचायेकं ब्वय् न्ह्यथनागु प्रक्रियाय् थःत छ्यलाच्चंगु दइ ।

१) अनुभव/अध्ययन,

२) अनुशीलन,

३) अनुभूति - अवधारणा

४) अभ्यास

क) अनुकरण,

ख) अस्तित्व बोध,

ग) अहा ! अह !

५) अभिव्यक्ति ।

१) अनुभव/अध्ययन :- भोगाइ, जिन्दगीया अनिवार्यता खःसा म्वायेया नितिं बाध्यता नं खः । ध्व हे भोगाइलय् मनुखं थःगु संवेदन व चेतया चालनिं अनुभव यलाकाइ । जिन्दगीया हाकः, ब्या व जालय् अनुभव गुलि ब्वलनी, गुलि न्हावनी, गुलि ल्यनी, गुलि हिलावं वनाच्चनी ध्वया ल्याःचाः मदु । जा थुइबलय् जासिया द्यःने च्वंगु भुयात जाया दासिवःगु तिं ल्हवनाच्चनीगु फुकस्यां खनाच्चंगु दृष्य खः । ध्व जिन्दगीया सामान्य अनुभव खः । मनुखं थःगु अनुभवयात गुलि दुवाली उलि हे उपलब्धिमूलक लिच्चः पिलुयावइ । दासिवःगु जाया तिं भुयात ल्हवंगु शक्तियात अध्ययन यानाः हे जेम्स वाटं वाष्प इन्जिनया आविष्कार यात । ध्व अनुभवनिसें आविष्कारतकया दथुइ छगू ताःहाकःगु क्रम दु । गन दासिवःगु जाया ति गन वाष्प इन्जिन ! ध्व छकलं वइगु उपलब्धि मखु । मनुतय् यक्को यक्को चिन्तन व प्रयत्नया लिच्चः खः, आविष्कार ।

भी थम्हं म्वानागु जिन्दगीं अनुभव मुनाकाइ सा करकिया अनुभव भीसं अध्ययन यानाः इयाकायेत स्वइ । मनुया आकांक्षा, उत्सुकता वा दुस्साहस धाये, वं थःगु तुच्छ जिन्दगीं असीम जगतयात थुइकेत स्वयाच्चनी, जगतया सूत्र लुइकेगु चेस्ता यानाच्चनी । मेखे वं थम्हं थःत हे म्हमसियाः हीमी चायाच्चनी । ध्व उद्देश्य पूर्ति या नितिं जक मखु, व्यक्तिनिष्ठ जुयाः मनु म्वायेत स्वःसां वयात अध्ययनया आवश्यक जुयाच्चनी ।

भाव वस्तु मखु धैगु खँ सत्य खः । सुविधाया नितिं जक धन वस्तुयात न्ह्यथने त्यंगु दु । ह्वयाच्चंगु कपाय्यात ध्वयाः, तिनाः, वयात फ्यनाः, तानय् थाज्या थानाः, रङ्ग

छिनाः, कापः दयेकाः, वयात माछि माःकथं चानाः, सुयाः छपाः लं तयार जुइ । धन तयार जूगु छपाः लं रचना कथं काःसा कपाय्यात अनुभव/अध्ययन कथं कायेफु । तर भाव रचनाया मूल तत्व गुगु भाव खः, व मनुया चेत लोकय् गबलय् गुकथं गन बुयावइ धाये थाकु । अनुभव/अध्ययन यायां नं भाव बुयावयेफु, अनुशीलनया स्थितिइ नं ध्वया चुलि ह्वयेफु । अनुभूतिइ नं ध्व ब्वलनेफु, अभ्यासया साधनाय् नं ध्व लुयावयेफु । तर न्ह्यागु स्थितिइ भाव बुया वःसां वया मूल मामां वंसा अनुभव व अध्ययन हे वया आधार जुयाच्चनी ।

२) अनुशीलन :- अनुभवयात अफ्न व्याप्ति बीत, अध्ययन यात सत्य सापेक्ष यानाः आत्मसात यायेत, अनुभवयात अध्ययन यायेगु व अध्ययनयात थःगु अनुभवया कसिइ चुलेगु नितिं भी दुने-पिने वाःचायेकं मचायेकं अन्तरक्रिया जुयाच्चनी । छगू निष्कर्षय् वयेत धीधी अनुभव व धीधी अध्ययनया दथुइ नं थुकथंया अन्तरक्रिया, अनुशीलन जुयाच्चनी । अनुशीलनं हे छम्ह मनुया दृष्टिइ व्याप्ति हइ ।

भाव ब्वलनाच्चंगु अवस्थाय् जूसा धीधी भोगाइ, अध्ययन व अनुभूतिपाखें थःत यःकथं, थःत छिकथं, थःत माःकथं, थःगु सामर्थ्यकथं तत्वत ल्ययाः, समिश्रण यानाः अनुशीलन न्ह्यज्याइ । अन कल्पनां पपू चकंका हइ । अनुशीलनं हे कल्पनायात ब्वयेत आकाश बीसा उकिं हे कल्पना अवतरित जुइत यथार्थया धरातल लुइकाबी । अनुशीलनं हे सादृश्य लुयावइ, प्रतीक बुयावइ, वस्तु व विषय सजीव जुयाः सनाहइ, बिम्ब संयोजन जुयावइ । थुकथं भावं गति कयाः खँग्वलय् न्ह्याःवइ, रङ्ग व रेखाय् छिनावइ, अन्त्यय् छगू रुप काइ ।

गबलें गबलें उज्जःगु कविता नं खनेदु, गुगु बांलाः ताः । तर व कवितां छु धायेत स्वःगु खः च्वमियाके न्ह्यसः तःसा च्वमि अलमल जुइफु । अभ्यासय् अभ्यस्त जुयाच्चंगु क्रमय, अवचेतनं प्रतिक्रिया याइगु अवस्थाय् वा अन्य अवस्थाय् ब्वलंगु रचनां नं ध्व स्थिति ह्वयेफु । रचना च्वये न्ह्याः, च्वयाच्चंबलय् वा रचना पूर्वके धुंकाः जूसां यदि च्वमि अनुशीलन यानाः अनुभूति काःगु जूसा अलमलया व स्थिति मवइगु खइ ।

अन्त्यय् थुकथं निष्कर्ष वयेफु -

क) विषय वा वस्तुबोधया क्रमय् चिन्तन अनुचिन्तन जुयाच्चनी ।

ख) भाव विस्तार यायेत वा भावयात मूर्तरुप बीत अभिव्यक्तिया शीप साधनाय नं अनुशीलन जुयाच्चनी ।

३) अनुभूति-अवधारणा :- अनुभव/अध्ययनयात थःगु सामर्थ्य अनुशीलन यानाः, थः दुने थवीपिने अन्तरक्रिया यानाः, भावया गहणताय् दुबिनाः मनुखं अनुभूति मुनेत स्वइ । व अनुभूति, सुखानुभूति, पीडानुभूति, सौन्दर्यानुभूति आदि छुं नं जुइफु । व

अनुभूति आस्थागत, अनास्थागत नं जुइफु। थ्व हे अनुभूतिया संचयं मनुखं थःगु अवधारणा ब्वलंकी। ईकथं व अवधारणा परिमार्जन जुजु वनाच्वनेफु। थ्व हे अवधारणा छम्ह मनुया गुगुं वस्तु वा विषययात स्वयेगु मिखा जूवनेफु, म्वायेगु पहः जूवनेफु। अवधारणा जुइमफुगु अनुभूति न्हना नं वनाच्वनी।

गुगुं अवधारणा मनुया म्हय् छयंगू थें प्यपुना च्वनेयः। अजःगु अनुभूति/अवधारणा मनुखं म्हुतुं पिमब्बःसां वया चहःपहः, वया ज्यां, वं हनाच्वंगु जिन्दगीं क्यनाच्वनी। समूहगत अवधारणा समाजया छगू कथंया मूल्य मान्यता जूवनेफु। अथे हे तुं समूहगत जिन्दगीया भोगाइ नं ब्यूगु लिच्वलं पुलांगु मू व मान्यता समाजय् बलुहुं न्हना नं वनाच्वनी। थ्वयात भचा चकंकाः स्वये।

खय्त ला मनुया गुगुं अवधारणा ब्वलनेत यक्को तत्वं थाय् कयाच्वंगु दइ। छगू जक तत्वं नं गुलि प्रभाव लाकेफु, छक्कः स्वये :- घःखुं घःया मूर्ति जक मखु, घःया शक्ति नं खुयाबिल। वया अस्तित्वय् हे न्त्यसःया चिं तयाबिल। जुइफु ईश्वर व असत्य खः, सुनां सत्यया लंपाखे समाजयात न्त्याकेत बः बिइ। तर व सत्य गुलितक दनाः ल्यनाच्वनी, सुया आधार असत्यय् दु? थौ ब्वलंमह मचाया खँ छेहे हे, व मचाया थौ म्वानाच्वंमह समस्याग्रस्त अबु वा बाज्यां मू जक यक्को वःसा थम्हं पुज्याना तःमह घः तर्क मीत लिफः मस्वः। थ्व यथार्थ खः। थौया मनुखं थःत गबलय् गुकथं माल घःयात छयलाच्वंगु दु। थन खँ फगत घःया मखु, थ्वला छगू प्रतीक जक खः। थ्वया मू कारण भी दुने स्वथना तःगु/च्वंगु पुलांगु भ्रामक आस्था थुने/दुने धुकल। न्हापाया मू व मान्यता न्हनावने धुकल। तर युगानुकूल आस्था स्वने मफुत। न्हूगु मूल्य व मान्यता थने मफुत। पुलांगु न्हनावं थें युगानुकूल न्हूगु आस्था, मूल्य व मान्यता प्रतिस्थापन याये मफुगु हे थौया मनुया नितिं दकले तःधंगु हाथ्या जूगु दु।

थौ मनुखं थःगु कवितां, च्वसां वा भाषणं न्त्याक्व हे न्त्य व मान्यताया प्रतिवाद यायेत स्वयाच्वंगु जुइबिउ, गन थःगु स्वार्थय् घाः जुइ वा गन थःगु स्वार्थय् ध्वये जक त्यनी अन वया स्वभाव, वया प्रकृतिया वास्तविक स्वरूप खने दःवइ। वया ख्वालं ख्वाःपाः ब्वलावइ। थ्वयात व्यवहारवादी, अस्तित्ववादी, जीवनवादी वा अवसरवादी यग्गु धयादिसं। थ्व थौया मनुया म्वायेगु पहः जूगु दु। थ्व हे थौया जिन्दगीं समाजपाखें काःगु अनुभूतिया लिच्वः खः। थ्वया अर्थ मनुतय्के मानवीय मूल्य धुलि पतन जुल कि वया किचः तक नं मन्त धाये त्यनागु मखु। थःगु स्वार्थय् घाः मजुतले, प्रलोभनया छुं किचः खने मदुतले थन यक्कोसितं मानवीय मूल्य व मान्यताया वकालत यानाच्वनी। गुकिया परिणाम गुलिखे मनुतय् जीवन नं अन्त जुइफु/जुयाच्वंगु दु। थ्वयात भावावेशया असामान्य स्थितिकथं काये।

च्वय्या न्त्यथनां स्पष्ट याः - मनुतय्के गुगुं अनुभूति लुयाः नं बिना वनेफु, छकः प्राप्त याःगु अनुभूति, ई अनुसार परिमार्जित जुजु वनेफु, गुगुं अनुभूति अवधारणा मनुया हिनलिइ हि थें न्त्यानाच्वनी पिने खने मदयेक, दुनें ज्यानया नं ज्यान जुयाच्वनी।

४) अभ्यास] अनुकरण
अस्तित्व बोध
अह ! अह !

५) अभिव्यक्ति

न्त्याम्ह मनु न्त्यागु खँय् नं अनुभवं निसें अनुभूति तक ध्यनी वा ध्यनेमाः धैगु मदु। छम्ह मनुखं गुगुं वस्तुविषयय् अनुभूति यात धाःसां व ल्यने नं फु मल्यने नं फु। धापू दु, बन्द न्त्यपुइ बुयावइगु बिचाः लःया फोका स्वयाः याकनं तनेयः।

अनुभवं अनुभूतिया प्रक्रियातक आपाःसिया लंपुइ छुं सामाज्यस्य दइ, स्वापू दइ। अनुभूतिं लिपा छम्ह च्वमि/कवि/कलाकारं मेपिन स्वयाः ब्यागः थःथःगु विधाकथंया लंपुइ न्त्यज्याइ। कवि/कलाकारं प्राप्त याःगु अनुभूति गुगुं भावबोधया थजु, थःपाखें पिब्वयेत स्वइ। सुयातं कनेत स्वइ। थ्व हे पिब्वया वया अभिव्यक्ति खः। वया रचना खः। वया कृति खः।

भाव भाषाय् रुपान्तर जुइवं अभिव्यक्ति जुइ, तर रचना वा कृति जुइ मखु। गुगुं अभिव्यक्ति छगू रचना, छगू कृति जुइकेत छगू तःधंगु खुसि छिइ माः। व खः अभ्यासया खुसि। चिन्तन अनुचिन्तनया अभ्यासं थःगु अनुभूति/अवधारणा सत्यनाप सतिना वनी, थःत पिब्वयेगु अभ्यासं थःगु बिचाः अनुभूति मेपिंथाय् थ्यंकेत, मेपित अनुभूत याकेत सक्षम जुजुवनी।

अनुभूति/अवधारणायात गथे खः अथे हे ब्वयेगु खःसा मेपिसं पचेयाये मफैगु उपदेश जुइफु, छगू सूत्र जुइफु। तर व कविता जुइ थाकुइ, कृति जुइ थाकुइ। अनुभूतियात कविताया स्वरूप बीत, दकले न्हापां ला भाव ब्वलंके माल। तर भाव गुगुं नं स्थितिइ ब्वलनेफु। अनुभूति वयाः जक भाव ब्वलनी धैगु मदु। अनुभूतिइ वा मेगु अवस्थाय् ब्वलंगु भावयात वया मूल भूमिं ल्येहेंथने माले यः। थुकथं मूल भूमिं ब्यागः जूगु भावयात मेगु भूमि, मेगु लकस (वातावरण) बीमाली। कविताया रचना प्रक्रियाय् थुकथं अनुभूति, भावया स्वरूप बलुहुं हिलावनी। अन्त्यय् वया स्वरूप गज्जःगु जुइ, उकिं पाठकयात गुलि प्रभावित याइ/यायेफै धैगु खँ च्वमिया अभ्यासय् निर्भर जुइ, अभ्यासया विकास क्रमय् निर्भर जुइ। अभ्यासया न्हापांया त्वाथः खः, अनुकरण।

क) अनुकरण :- मांभौपाखें मचां थें कवि / कलाकारं अतीत पाखें व जःखःपाखें अनुकरण यानाः न्हापां थःगु पलाः च्वयेकी। तर गबलें गबलें कवि/कलाकार अनुकरणय् अभ्यस्त जुजु वं ल्वःमकेयः - व सुयागु लंपुइ वा छपु हे लंपुइ इरुथिरु जुयाच्वना धैगु खँ।

वं ल्वःमंके यः - छगू आज्जुइ थंकेत मेमेगु लँपु नं दइ / दयेफु धयागु खँ । वं ल्वःमंकेयः - अमौलिकता हे वया मौलिक जुयाच्वंगु खँ । वं ल्वःमंके यः - जिन्दगीया स्वरुप छगू कुनं खं थें जक जुइमखु धैगु खँ । थ्व छम्ह कवि वा च्वमिया खँ मखु । मुक्कं छगू युग हे थुकथं तनावंगु भीसं खंकेफु । भारतया अतीत कालया हिन्दी साहित्यय् छकः लिफः स्वःसा, “सामन्त युगय् व ईया साहित्य शृङ्गारय्, वीर गाथाय् व आध्यात्मिकय् जक भूमरीइ थें चाःहुलाच्वंगु खंकेफु” (पेज १२३, आखिर रचना क्यो : मुक्तिबोध) ।

ख) अस्तित्वबोध :- अनुकरण रचना यायेगुलिइ थः छुं अभ्यस्त जुयेवं छम्ह च्वमि वा कवि गुलि फत याकनं थःत वालाः थःगु अस्तित्वयात माले मालावइ । सुनां थुखेपाखे च्यूताः तइ वं थम्हं ब्वयागु विचारय्, थःगु अभिव्यक्तिया पहलय् थःगु मौलिकता, थःगु म्हसिका ब्वयेत स्वइ । व सफल जुइमा मजुइमा, वयात जनमानसं नालेमा मनालेमा, वं कुनाच्वंगु लःयात छगू निकास बिइत कुतः याइ । वं कुलामय् न्हूगु कुला लुइकेत स्वइ, न्हूगु आयाम तनेत स्वइ, भाषाय् न्हूगु भाय् ब्वलंकेत स्वइ । सःयात तिबः बीत स्वइ । थनथाय् हे वं ध्वदुके फु बुद्धयाके मेम्ह बुद्ध । वं खंकेफु हरामयाके राम । रामदुने हराम । थुकिं मेपिन्त नं थःगु अस्तित्वया थःगु म्हसिकाया प्याःचायेका बीफु । फलया रुपय् वयात नाला काःसां मकाःसां थःगु चेत व अवचेतं वयात पुसा यानाः छयलीपिं दयेफु / दइ । व्यक्तिनिष्ठ जुयाः स्वयेगु खःसा, थःगु अस्तित्वया खोज खः समष्टिगत कथं स्वयेगु खःसा, मौलिकता गति प्रगतिया चिं खः ।

थ्व सत्य खः, न्हू न्हूगु विचाः ब्वलंकाच्वने थाकुइ जक मखु फै नं मखु । तर थौया च्वमिं थौया युग सत्ययात ग्रहण यायेगु सामर्थ्य मुनाच्वनी । बासि विचार भाव, बासि भाषा प्वंकेगु खःसा व च्वसु न्ह्याम्हसिनं च्वःगु जूसां वं मू काये थाकुइ । थ्वया नितिं चिन्तनय् निरंतरता दयेमाः । थौया ज्ञान विज्ञानया थीथी विधा व थौया मनूया समस्या व संघर्ष ब्यूगु चेतनाया लिधंसाय् वस्तुयात, विषययात फेरकथं स्वयाः सत्य सापेक्ष ब्वयेगु सामर्थ्य थौया च्वमिं ब्वलंकाच्वनी ।

मिखां खनाच्वनागु भ्रामक सत्यया लिधंसाय् “सुथ जुयेवं निभाः त्वल, सन्याइलय् निभाः बित”, भीसं धयाच्वना । तर सुथ जुइगु धैगु भीगु न्ह्यःने निभाः वइगु मखु कि भी च्वं च्वनागु पृथ्वीया ब्व निभाः न्ह्यःने थ्यनीगु खः । अथे हे पृथ्वीया भीगु ब्व निभालं फहिलेवं सन्याः जुइगु सत्य, थौ निगू कक्षाया विद्यार्थीपिन्त ब्वंकाच्वंगु यथार्थ खः । मू धापू - थौया सत्य पिब्वयेतः म्हिगःया भाषा म्हिगः थें ब्वये पाय्छि मजुइयः ।

अथे हे “तमसोमा ज्योतिर्गमय, असतो मा सद्गमय” थ्व भवलं ख्युलं जतिइ (प्रकाशय्) वनिगु धैगु, असत्यं सत्यपाखे वनेगु भाव-विचाः पिब्वः । छु धात्थें जतिं (प्रकाशं) सदां सत्य उलाक्यं ला ? भीगु अनुभवं छु धाइ ? छकः स्वये - सुथ जुयेवं विस्तारं आकाश

यचुसे सफा खने दइ । मानो अन छुं मदु । तर निभाःया जः छखे लायेवं भीसं खनी- न्हाचः तक निभाःया जतिं त्वपुयातःगु आकाश जायेक नगुत । जः निरपेक्ष सत्य मखु । जतिं क्यना बीगु जक मखु, खनेदैगुयात नं त्वपुया बीगुयाः ।

धाइ, फय् मवयेकं हः सनी मखु । तर छु धौ छिं जिं थःत माछि माः कथं हः (पंखा) संकाः फय् वयेकामच्वना ला ? थ्व छुं खँत फगत दसुया कथं जकं ब्वयागु खः । न्हापा याउँकं छयला वयाच्वंगु भाय्, खँवः, छुनाखँ, अवधारणा आदियात च्वय् न्ह्यथना थें फेरकथं चिन्तनया कसिइ चुलाः थौया गुलि च्वमिं थःगु रचना प्रक्रिया न्ह्यज्याका च्वनीसा, गुलिसिनं थःगु मूल भाव पिब्वयेगु छगू सामान्य साधन कथं जक पुलांगु मूल्य मान्यतायात तयारी मसला कथं ल्वाक छयानाः थःगु रचनाया सिर्जनाय् संलग्न जुयाच्वनी ।

ग) अहा ! अह ! :- रचना वा अभिव्यक्ति धैगु हे छु ? थवं पिने थःगु खँ पिब्वयेगु मखा ? व पिब्वये धैगु हे मेपिन्त न्यंके वा कनेगु मखुला ? उकिं च्वमिं वा कविया अभ्यन्तर इच्छा जुयाच्वनी - वं सिर्जना याःगु रचना न्यपिनि, स्वपिनि, ब्वपिनि म्हुतुं पिज्वया ब्यु - अहा ! थौयापिन्त थःगु रचना मखु, भविष्यया पुस्तायात धाइपिनि नं आः मखुसां भविष्ययापिसं सां थःगु रचनायात अहा ! धायेमा धैगु आकाशा जुयाच्वनी । तर बु हे मबूनिम्ह मचा पट्टा वा ल्यासे जुइबलय् वयात यइकथं लं सुया धकाः आत्मसन्तोष कायेगु छता खः, भविष्यय् पट्टा वा ल्यासे जुइम्ह उगु ईब्यःकथं मनंतुनाः गजःगु लं पुनेत ययेकिगु खः, व मेगु खँ खः ।

थनथाय् वयाः छम्ह च्वमिं छगू तःधंगु हाथ्या ध्वदुके मालेफु । थःत निका लँया दथुइ थनाच्वना थें तायेकेफु । पाठकयात ज्वने वा मौलिकता ब्वयाः न्हूगु आयाम ब्वलंकेत छगू कुतः तने ? गुखे वने ? थन हे छम्ह च्वमिया शीप व कौशलताया ओज खंके फइ । धात्थें ला मौलिकता समस्या मखु बरु साधन खः, आकर्षण मखुसा कौतुहल खः । पाठकं ययेकिगु मययेकिगु वया सवाः वा संस्कारया प्रभाव नं जुइफु । पाठकं ययेकाः अहा ! धायेके मफुसां पाठकया न्ह्यपुइ अह ! छु गुकथं धाःगु धैगु आहत अर्थात प्रभाव लाके मफुसा प्रहार जक याये फुसां च्वमिया थःगु सफलता खः । मौलिकता छगू कथं ताजापन खः । ताजा/साजीया थःगु हे सवाः दइ ।

रचनाया दकले लिपाया तर दकले महत्वपूर्ण प्रक्रिया खः - अभिव्यक्ति । अभिव्यक्तिं हे च्वमिया भावलोकयात यथार्थ लोकय् अवतरित याके हइ । शब्द भावयात रुप बीगु ज्या जुइ । थ्व अन्तिम प्रक्रियाय् च्वमिं थःत धी धी अवस्थाय् छयले मालेयः । च्वमिया थ्व छगू सत्यया खोज व शब्द-सीपया साधना खः । थन सत्य व्यक्ति सापेक्ष नं जुइफु, समष्टि सापेक्ष नं जुइफु ।

छता खँ, गबलय् अभावया स्थिति दइ अबलय् जक सृजनशीलताया नामं जूगु गुगुं

न रचनां थाय् कयाच्चनी । तर थौं अंग्रेजी वा मेगु भाषाया खँ त्वःता छ्वये, हिन्दी भाषाय् जक मिखा ब्वःसां पिब्वयाच्चंगु थीधी कथंया सफूत अल्याख दु । थौया पाठकतय् ई तसकं म्हे, तसकं महत्वपूर्ण । म्वायेत हलज्वलं मालेत हे थौया मनूतयूत आछु आछु । थौया थ्व प्रतिस्पर्धाया युगय् छम्ह मनुखं थःगु पेशागत व इच्छागत सफू ब्वनेत जक नं माछि ई मलुया च्वनेफु । काव्य दकले पुलांगु विधा जक मखु, न्हापा न्हापा शिक्षा, दर्शन, धर्म, ज्योतिषी शास्त्र, चिकित्साशास्त्र आदिया माध्यम पद्यमय, छुं कथं काव्यमय जुयाच्चनी । बैद्ययात आतकं कविराज धैच्वंगु लुमंके बहजु । ई हिले धुंकल । आः ज्ञान विज्ञानया छ्यः अनन्त जूगु दु । साहित्यया नामं पिहां वइगु गुगुं नं सफू चुइ वा पाठकं ब्वनेमाः धैगु मदु । थ्व बिन्दुइ भावुकता मखु, यथार्थपरक जुइगु आवश्यक । थम्हं छुं च्वयाधकाः लुदंके सिबे नं थःगु रचना ब्वनीपिं पाठकं “छुं कया” धायेके फयेमाः थें ताः । थःगु रचना सार्वजनिक याये न्ह्यः वयात थम्हं हे वालेगु, लनेगु कुतः जुयाच्चने माः । उकिं छम्ह सृजनशील व्यक्तियाके स्रष्टा जक मखु, स्रष्टा ब्यागःम्ह द्रष्टा नं मालाच्चनी । थःगु अभिव्यक्ति, थःगु रचना अप्वः स्वयां अप्वः परिमार्जन यायेया नितिं थ्व खं मननीय थें ताः ।

अभिव्यक्ति वा सृजनशील प्रक्रियाय् थःदुने बुयावःगु भाव अनुभूतिया मूल भूमिनापं गथे खः अथे पिब्वयेबल्य् कविता मजुइफु । थम्हं लुइकागु भावयात वया मूल भूमिं ल्यहें थनाः मेगु भूमिइ प्रत्यारोपण याये मालेयः, मेगु लकस बी मालेयः । थ्व छगू कथं, जि स्वये, कविता साधनाया छगू कष्टप्रद प्रक्रिया खः ।

थःगु छगू अनुभव जिं थन न्ह्यथने । खतु २०२२ सालया भाषिक आन्दोलनय् जिगु कविता ब्वलंगु खः । तर भाषायात हे विषय यानाः गबलें कविता च्वयेमलं । वंगु भाद्र (२०५३)पाखे साहित्य सन्ध्याया पासापिसं जितः नं थःगु गोष्ठीइ सःतल । नेपाली मांभाय्यापिन्त जनजातिया भाषिक पीडा छकः न्यंके मंजुल । मनूया भाय्या विडम्बना कविताय् ब्वयेत कुतः याना । जिगु छातीइ दिनाच्चंगु छगू घटना जिगु मिखा न्ह्यःने बल । २०२१ सालया अन्तपाखेया खँ । व इलय् जि भाषाया अनारमुनी बितार्थ । निगः स्वंगः बैल गाडी सदर मुकाम चन्द्रगढीपाखे स्वकाहल । व बैल गाडीइ च्वनावःपिं आपाः मनूत धाइते । छम्हसिया छातीइ बाण स्वचानाच्चंगु दु । वया छाती मनावयाः मिसातय् छाती थें थहां वः । थय्याःब्वय्याःगु लं यानाः गाडीं भत्का बीबल्य् घालं हि पिहांवयेगु याः । सायद इमिसं बाण लिकायेगु आँट यायेमफुत जुइ । बाणया कथि जक त्वथुला तःगु दु । इमिपाखें थूगु खँ थथे खः - चान्हय् डांकातसैं हमला याःवःगु खनी । इमिसं पनेत स्वःबल्य् डांकातसैं बाण कयेकाः घाःपाः यानाब्यूगु जुयाच्चन । कन्हय् कुन्हु सुथय् सिपाहीत गांपाखे स्वयावन । सन्याःकाः ई जुइ न्ह्यः हे सिपाहितसैं १०-१२ म्ह सतारतयूत

ज्वनाहल । गुम्हं खू काः, गुम्हसिनं थःगु जैं बालाक धस्वाके मफु । अन हे सास्ना यानाहःगु जुयाच्चन । डांकात ज्वनाहःगुलिइ फुकस्यां सन्तोष काल । निन्हु स्वन्हु लिपा व घटनाया वास्तविकता न्यने दत । घाःपाःनःपिं पहाडीतसैं हे सतार गामय् वनाः लुटय् याःवंगु जुयाच्चन । आत्मा रक्षाया नितिं सतारतसैं थःगु गामय् हे बाण कयेकूगु खनी । सतारतय् भाय् थूपिं मदुगु हुनिं इमिसं सास्ना नयेमाल । वयात जि कविताय् थुकथं ब्वयेत स्वया ।

गुलिं थःगु खँ ध्वाथुइकीपिं मदयाः

थःथाय् डकैत याःवःपिसं

थःत हे डांकु धायेकाः सास्ना नयाच्चनी ।

तर थःत हे लुमदन । थ्व भाव मेकथं ब्वयेत सकसक जुयाच्चन । मनंतुना थें खँवः मलुयाच्चन । अन्त्यय् जिं शासकीय भाषाया सुविधा, जनभाषाभाषीया उपेक्षा कथं व घटनाया मूल तत्व जक ज्वनेत स्वया । थ्व भाव अनुभूतिया मूलभूमिं ल्यहें थना । अर्थात घटनायात चीकाः मूल भाव कयेच्याना । अले व भाव पिब्वयेत जिगु न्ह्यपुं मेगु भूमि माःजुल । व भावयात मेगु भूमि, मेगु लकस (वातावरण) बिद्याः थनेगु कुतः यायां वनावल्य् जि थन थ्यन ।

भाय्या छु खँल्हाये ?

गुगुं भाय् सल जुल

गुगुं भाय् सवार जुल ।

गुगुं सेवक जुल

गुगुं सरकार ।

.....
खय्त भाय् थः हे मनू मनूया दधुइ छपु तौं खः

थौं गुकथं पःखाः जुल ?

छगूयात जः सा

मेगूयात गुकथं किचः धाये फत ?

थ्वया नं न्ह्यःने जि न्ह्यज्याःगुसा थुकिया गुगु रुप जुइगु खः, जिं मस्यु । तर जि थन हे दिना । थ्व हे कविताया न्हापाया भवःत छक्कः न्ह्यथने -

जिगु भाय् मथूगुया जितः च्यूता मदु

थःत पिब्वयेगु छपु लैं स्वयाः अप्वः

भाय् छु हे खः ?

तर चाकःछिया मिखा न्ह्यःने

मनुखं गबल्य थःत सुचुकेत स्वइ

खँया पर्दा हे मखुला भाय

मनुखं सिर्जना याःगु ?

ध्व कविता क्वचायेके धुंकाः मनय खुलदुल जुयाच्चन । जिं धायेगु छुं त्वःफिका थें
तायाच्चन । जिं धम्हं सन्तोष काये मफुत । अले न्हापांया भवः क्वसं छभवः तना ।

जिगु भाय मथूगुया जितः च्यूताः मदु

दुःख ला जितः भाय थुयाः नं मनु मथुइगु लिइ दु ।

थःत लुदं थें ताल । तर कन्हय कुन्हु जितः भल्यास्स लुमन । जिं तनागु भवःया
भाव क्वय्या भवःलं न्ह्यथने धुंगु ।

मनुखं गबले थःत सुचुकेत स्वइ

खँया पर्दा मखु ला भाय

मनुखं सिर्जना याःगु ?

लिपा तनागु भवः लिक्काः कवितायात अन्तिम रुप बिया । खयेत ला थुकथं न्हापा
गथे च्वया उकथं हे मेगु भवः मतंसे कविता पूर्वका । तर भवः तनाः हानं लिक्काः गुगु
जिं यथारुप बिया, अनथाय जिं सन्तुष्टिया छत्वाधः गया थें ताल ।

छम्ह कविया धापू लुमंसे वइ । “गबल्य कविता च्वये सिधइ, ब्यथा जुयाच्चंम्ह
मिसां मचा बुइकाः भासु लं थें थःत याउँसे च्वनी ।” मामं पीडाया लिच्चः व छम्ह स्रष्टा
जुयागु अहं ज्वनाः थः मचायात मिखा ब्वइ, अतिकं बांलाः तायेकी । नकतिनि च्वये
सिधःगु इलय थःगु रचनाप्रति मांया थें हे सम्मोह दया च्वनेथः । थजःगु स्थितिइ थः दुने
निलिप्त द्रष्टा ब्वलने थाकुइफु । तर रचनाय परिमार्जन हयेत थः दुने निलिप्त द्रष्टा
ब्वलंके नित्तान्त आवश्यक ।

भावभूमि परिवर्तन यानाः पिब्वःगु कविता बारे च्वय न्ह्यथना । आः थःगु हे
भावयात अखतं स्वयाः पूर्वकागु छपु कविता न्ह्यब्वये ।

व ई चिकुलाया जुइफु, सायद मजुइ नं फु । क्वःछी मफु । चाकु कुचा थलेत पाःगु
चुपिइ चाकु थानाच्चंगु दृष्य, गुगुं इलय खंगु जुइफु, भल्यास्स व दृष्य लुमना वल । उकिं
हे चाकु पानातःगु छगू बिम्ब बुयावल । पञ्चायती व्यवस्थाया ई । च्वयेत छुं लू थें ताल ।
उकिइ थःगु वातावरण दुबिकाः थःगु पीडा ब्वयेत स्वया, छगू स्थिति न्ह्यःने ब्वया ।

चुपिइ पानातःगु चाकु फ्यया

म्येय धाः लात

नवाये मफुत

ध्वयां उखे जि न्ह्यज्याये मफुत । कविता न्ह्यज्याके मफुगु छगू ब्याकुलता थः

दुने ब्वलना ब्याच्चन । थुकिइ मेमेगु भवः तनेत स्वया । तर थःत हे लुमदन । च्वयेगु
इलय जिं थःत न्ह्याक्व हे एकाग्रह यायेत स्वःसां गबलें गबलें जिं धातं च्वने मफये यः ।
तलय पल्लिइ वना । कविता न्ह्यज्याके मफुत । भवात मतिइ लुयावल/ध्वयात छकः छाया
अखतं मस्वये ? अले चुपिइ पानातःगु चाकु फ्ययाः नं नवाये फुम्ह मनु / मनूत थःगु
मिखा न्ह्यःने दवल । थः आजुइ थ्यं थें ताल । कविताया भाय्यात फेरकथं हना । जिं
“ चाकु, चुपि व म्ये ” कविता थुकथं पूर्वका ।

फ्ययेत जिं नं फ्यया

चुपिइ पानातःगु चाकु

तर म्येय धाः लात

नवाये मफुत ।

खः, छं नं फ्यल

चुपिया चाकु

चंख छ, छन्त धाः मजु

तर अपशोच

थौ छंगु म्ये चुपिया बखान जुल

धाः ज्वयेकीगु शान जुल ।

क्वचायेके न्ह्यः जिंथुलि हे धाये -

जि कवि मखु, कविता च्वमि जक खः । हानं छकः न्ह्यथने - धन जिं गुगु
न्ह्यब्वया जिगु थःदुनेया कौतुहलता खः । जिं ग्वयाच्चनागु पःखाः मखु, जिं मालाच्चनागु
लुखा खः । तृप्ति मखु, थं जिगु तृष्णा खः । ध्व लिसः मखु, न्ह्यसः खः । □

(‘जिन्दगी : बँय वाःगु हि/ चेतनाया मि’ पाखें)

ब्वनादिसं परिशिष्टया सफू विमोचन इलयया नुगः खं

शब्द :

छयलाया हलिमय्

शब्द (खँग्वः) या गरिमा ब्वयेत, खँग्वःया महिमा बखान यायेत मिथकं धाये पौराणिक आख्यानपाखें यक्को ज्या काःगु खनेदु । सुनां थःगु बचनं धाये (खँग्वलं) थःगु नैसर्गिक स्वभावयात कस्सिक चित, प्रकृतिया विरुद्धय् पलाः छित व देवव्रत जुल - भीष्मपितामह । सुनां थः अबुया शब्द नालाः १४ दै वनवास वन व जुल - मर्यादा पुरुषोत्तम । थम्हं बाःचाःसां करकिया धूर्त शब्दयात नं सुनां संतुष्टि बिल व जुल - दानवीर कर्ण । चाकरीं लय्तायाः थःगु शब्दं शक्तिदान ब्यूम्ह महादेव थः हे बिस्सुं जुइमाल भष्मासुरं लिच्छुलीकाः । अथेहे आज्ञाकारिताया नामय् थः अबुया शब्द चुपि याताः परशुरामं थः हे मांयात हत्या याःजुल । खः, थुकथं शब्दयात मूर्त यायेत धाये शब्दयात जीवन बीत गुलिसिनं थःगु जीवन पचायेत न्ह्यचिलसा गुलिसिनं करकिया जीवन स्वहायेकेत नं लिफः मस्वत ।

तर थौं मनूतय् विश्वास शब्दपाखें ल्यहें दंगु दु, चलः वंगु दु । थौं भी विश्वासहीन शब्दया घेराय्, अर्थ स्वब्याःगु कालाकुल सःया जालय् तक्पनाच्चंगु दु । शब्दपाखें मनूया आस्था न्हंकेगु ज्या आपाः राजनीतिं यातसा, छुं पूंजीपतितसें, छुं धर्मगुरुतसें, अर्थात समाजया ठेकेदारतय्पाखें शब्दया अर्थ न्हंकेगु ज्या जुल । थ्व खँय् बुद्धिजीवीपिनि नं उत्तिकं ल्हाः मदुगु मखु । भीगु देय्या हे दसु कायेगु खःसा पञ्चायती व्यवस्थाया पुसा प्युबलय् जनता ला मौन । बुद्धिजीवीपिसं हे न्हापां पञ्चायती व्यवस्थाया कर्तन याताः मेपिं सामान्यजनतय् हस्ते हाईसे याताः साःजुल । २०४६ साल लिपा नं सत्य मालाः उकिइ न्ह्यज्यायेत / न्ह्यज्याकेया पलेसा, बुद्धिजीवीत शब्दपाखें मलया ज्या कायेत सक्रिय जुल, थःगु बुबालि ब्वलंकेत । थन गांयापि मिसा मचात शहरय् हयाः पेशा याके थें शब्दया बनय्ज्या यानाच्चंगु दु । शब्दया म्हं ला थ्वथ्वं नयाः कंलाय

यानाब्यूगु दु । थ्वया लिचः - मुक्कं समाज प्रदुषित जुल, निर्जीव ध्वगिगु शब्द ।

थौं प्रत्येक ख्यःया न्हयलुवात आयबू, थःगु म्येच्चकां शब्द ध्वात्तुध्वायेत । खः, थन मनूत आयबू, शब्दया हिनू मालाः प्याःचाः लंकेत । गुलिखे मनूतय् नितिं शब्द छगू कण्डोम खः, थःगु ज्या क्वचायेवं निरर्थक । मनूखें शब्दयात थुलि दुरुपयोग यात, थुलि अतिभोग यात, थौं थ्वया न थःगु वास्तविक स्वरूप ल्यन न थ्वया स्वभाव । सुनां ल्हातय् काल वं शब्दयात थः भ्वातिं यात । राजनेतापिनिगु नितिं शब्द कच्चा पदार्थ जुल, गबलें पूमवनीगु म्हगसया जाः ग्वयेत । गुलिसिया नितिं शब्द इमि त्याग जुल, छुं त्वःते म्वायेक । अथे हे शब्द सुयां परिश्रम जुल, हिचःति हायेके म्वाःगु । मतिना कासामिया नितिं प्रेमिकाया बैस तिसीगु शब्द सम्मोहक मेसिन जुल । अज्याःम्ह हे प्रेमिकाया नितिं प्रेमिया खलि स्वहायेकेगु बलिस् जुल - शब्द । गुलिसिनं ला शब्दया सलाइ च्याकाः मनूतय् म्वाःम्वाकं छवयेकाः मि पनेगु ज्या यात । अर्थात शब्दयात थःगु दायित्वहीन निहित स्वार्थ छयलेगु हे थौया शिक्षा व सभ्यताया उपलब्धि जुयाबिल ।

थौं शब्द अर्थहीन, सन्दर्भहीन, विश्वासहीन जूगुया हा मामां वंसा, हानं अन हे थ्यनेफु गन थ्वया अर्थात शब्द वचनया चिलाख च्यानाच्चंगु दु - व हे मिथकय्, पौराणिक आख्यानय् । महाभारतय् थीथी पात्रतपाखें शब्द वचनया गरिमा गुलि थकयातःगु दु, अन उलि हे शब्दया इज्जत त्वकाब्यूगु दु, विश्वासहीन यानाब्यूगु दु । "नरो वा कुञ्जरो अश्वस्थामा हतो हतः" सत्यवादी धर्मराज युधिष्ठिरया म्हुतुं पितवीकाः शस्त्रं स्याये थाकुम्ह द्रोणाचार्ययात असत्य शब्दं अपुक स्यानाबिल ।

कृष्णं महाभारत युद्धय् थम्हं अस्त्र मल्हवनेगु वचन ब्यूगु खः, तर भीष्मपितामहं वयात अस्त्र ल्हवके मफुसा थः अबुया काय् मखु धकाः प्रण यायेवं कृष्ण सुम्क च्वनेमफुत । लिसलय् थम्हं अस्त्र ल्हवने माःसा थः अबुया काय् मखु धकाः कृष्णं नं हाथ्या बिल । (खतु न्ह्याथें जाःम्हसें जुइमा थःगु वा सुइगुं जन्मयात कयाः थुकथं बिचाः न्ह्यब्वयेगु थः मांप्रति जक मखु संपूर्ण मातृत्वप्रति हे तःधंगु अवहेलना खः) । युद्धभूमिइ भीष्मया आक्रमणं अजित जूम्ह कृष्ण, भीष्म ला मखु, थःगु प्रणय् अडिग जुइत । छुं सीप ज्याख्यले मवयेवं सुरक्षाया नितिं बाध्य जुयाः कृष्णं सुदर्शन चक्र ल्हवनेमाल । व हे इलय् भीष्मं कृष्णयात लुमकाबिल "अय्सा छु छ धात्थें थः अबुया काय् मखु ?.. " । कृष्णया लिसः गुलि मछालेपुसे च्वं " जि ला अथें बूम्ह, जिम्ह अबु धैम्ह हे मदुसा थ्व न्हयसःया छु अर्थ ? " खः, थुगु हे कथं महाभारतय् इलय्बल्य् थाय्थासय् स्वघोषित भगवानं प्रतिज्ञा याइ, थःगु शब्दयात थम्हं तुं अवज्ञा यायेत ।

शब्दयात हे कयाः मेगु छगू प्रसंग न्हयथने - मांबौ नं आज्ञा जूगु खँग्वःकथं सुमेरु पर्वत चाःहिलावःम्ह कुमारयात ध्वाधः भाःपिल । छिपिं हे जिगु सुमेरु खः धकाः ब्वःगु ज्या

मयासे मांबौयात चाःहिलाः फछ्या याःम्ह अल्छी गणेशयात प्रशंसा व पुरस्कृत यानाबिल । ध्व प्रसंग शब्दयात हिस्याःगु जक मखु, स्वजारथं ज्या याइपिं मूर्खत जक जुइ धैगु छगु गलत उदाहरण न्ह्यब्वयाबिल । चाकरी व चापलुसीबाजतयत धार्मिक ग्रन्थय थुकथं कःघानाः श्रमया गरिमायात उपहास यानाबिल । गुगु संस्कार थौ नं भीगु समाजया हिनुलिइ बांमलाक हा कयाच्वंगु दु । चाकरी गजबया जुक्ति खः ! परिश्रमयात बाइपास यानाः फल जक याउँक ल्हातय लाकेगु । थ्व प्रवृत्तियात कृष्ण नं गीताय महत्व वियातःगु खनेदु । ज्ञान, कर्म व भक्ति स्वंगू मुक्तिया मार्ग मध्ये थ्व कलियुगय भक्ति मार्ग ईश्वर नापलाये अःपु जुइगु खँ न्ह्यथनातःगु दु । चाकरीया परिष्कृत व आध्यात्मिक मेगु खँग्वः खः - भक्ति । चाकरीइ सेवा प्यपुनाच्वनी स्वार्थगत । भक्तिइ पूर्णश्रद्धा दयाच्वनी निःस्वार्थया । निरञ्जन निराकार ईश्वरय भक्ति ब्वलनीगु उलि ग्यानापु मजूजीवधारी अवतारतयप्रति भक्ति ब्वलनीगु गुलि भयावह । प्रत्येक स्वघोषित अवतारं “मा मेकम शरणम् ” धायेगु याः । हितलर नं थ्व युगया कृष्ण खः । थुकथं स्वयेबलय चाकरी स्वयाः कम भयानक मखु - भक्ति । खँ चाकरीया जूगुलिं थ्व हे प्रवृत्तिया भासं धायेगु खःसा - गणेश चाकरीया श्रीगणेश खः, अर्थात गणेश चाकरी प्रथाया प्रवर्तक खः ।

तर न्ह्याथें जाःम्ह विश्वासघातीयात नं थः म्वायेत विश्वासया हे तिबः माःथें थ्व प्रदुषित समाजय मनु मनुकथं म्वानाच्वनेत/म्वाकातयेत शब्दया सार्थकता ल्यँकातयेगु/ब्वलँकातयेगु कुतः जुया हे च्वनी ।

छम्ह कवि वा च्वमिया नितिं शब्द अर्थात खँग्वः हे मू लिधंसा खः, मू साधन खः - थम्हं खंगु आजुइ थ्यनेत / थ्यंकेत । शब्द थःगु थासं खलन जुयाच्वंगु इलय, वया अवमूल्यन जुयाच्वंगु लकसय छम्ह कविता च्वमिं मेपिसं थें थम्हं नं शब्दयात पेशा याकाः थःगु स्वार्थसिद्ध यायेगु खः वा शब्दया गरिमायात वया थासय पलिस्था यायेगु पाय्छि खः ? वाःचायेके माःगु दु । शब्दयात छम्ह कवि थःगु म्हिचाय च्वंगु संपत्ति कथं जक थः यत्थे छ्यलेगु खः, वा थम्हं छ्यलागु शब्दप्रति अले व शब्द गन छ्यलागु खः व समाजप्रति थःगु नं छुं जिम्मेवारी दु ? यदि थुखेपाखे छुं च्यूताः मतयेगु खःसा असहायपिन्त सुरक्षा बीगु पलेसा गुन्डागिरी यानाः पसःपसलं हप्ता म्हयाः जुइम्ह करातेबाज व छम्ह कविया विभेद छु जुल ? थन खँ उपदेशक जुइगु मखु न आदर्शया आडम्बरं त्वपुया जुइगुया खः ? मू खँ दायित्वबोधया खः ।

शब्द (खँग्वः)यात कयाः गन कवि व च्वमिया खँ वइ, व सन्दर्भय छुं खँ न्ह्यथनेगु असान्दर्भिक मजुइमाः । तत्वबोध व भावबोध याइगु इलय सम्बेदनशील चेतय छगूकथं अन्तरक्रिया जुयाच्वनी । विषय व वस्तुइ गुलि दुबीत स्वइ उलि तनावग्रस्त जुइ । धैर्य हे छगू निष्कर्षया आजुइ थ्यनेत तिबः बी ।

थुकथं तत्वबोध व भावबोध वःगु संवेदनां जाःगु अनुभूतियात रुपान्तर, भाषान्तर, स्थानान्तरया प्रक्रियाय संलग्न जुयाः पिब्वयेत छम्ह कवि/च्वमिं शब्दया वःकाइ । रचना-प्रक्रियाया थ्व अन्तिम व कठिन चरण खः । कवि/च्वमिं थःगु भावयात शब्द मूर्त याइ अर्थात भावया संचार शब्द याइ । मेकथं धायेगु खःसा कवि/च्वमिया अभिव्यक्तिया आधार खः शब्द-रचना ।

जिन्दगीया लँय पलाःपतिं ध्वदुइगु प्रत्येक वस्तु, व्यक्ति व विषयय संवेदनशील नुगलं बालाजुइगु न व्यवहारिक खः न त सम्भव हे । तर गबलय गुगु वस्तु, व्यक्ति व विषय संवेदनशील नुगलय थी ...न्ह्यपुं बालेगु ज्या याइ । गुञ्जनं अनुगुञ्जन ब्वलनी । वस्तु मेगु वस्तुनाप, व्यक्ति मेम्ह व्यक्तिनाप, छगू विषय मेगु विषयनाप अफ धाये थ्व स्वथिकं छगू मेगुलिसे समीकरण यायेगु ज्या जुइ । अर्थात अनुभव व अध्ययन छगूयात मेगुया कसिइ चुलास्वयेगु थ्व छगू प्रक्रिया खः । थ्व छगू अनुशीलन खः, अनुभूति इयाकायेत । मेगु भासं धायेगु खःसा थुकथं जुइगु समीकरण, छम्ह दर्शक थःगु दृष्टि चकंकाः द्रष्टा जुइगु त्वाथः खः । शब्दरचनाया हलंज्वलं थ्व हे फुक्कं मखु । थ्व फुक्कं मू दुलिधंसा जक खः । न्ह्याम्ह श्रष्टायाके नं मदयेक मगाःगु ब्व । कविताच्वमिं नं छम्ह श्रष्टा खः । वया सिर्जनाया आधार खः - शब्द । छम्ह कवि चिन्तनया नितिं न्ह्यागुलिं ग्वाहालि काःसां थःगु भाव ला शब्द हे पिब्वइगु खः । कवि शब्दय जीवन स्वनी । स्वने फयेके माः । मखुसा शब्द (खँग्वः) आखःग्वः जक जुइ । शब्द फगत सः जक जुइ । यक्को नेतातसें याइगु भाषण न्ह्याक्व बांलाःसां सामान्यजनया नुगः साले मफुगु हुनि नं थ्व हे खः । इमिगु व्यवहार थःपिसं पिब्वःगु शब्दयात जीवन बी मफुत ।

छम्ह कविता च्वमिया नितिं अनुभूति दुब्व खःसा, पिब्व खः - शब्द व ध्वया संरचना । थःगु अनुभूतियात कविं गुकथं नालाकायेगु अले वयात गुकथं छ्यलेगु, थःगु अनुभूति छ्यलेत, पिब्वयेत गनं गनं शब्दत (खँग्वःत) मुनाहयेगु अले व शब्दतयत गुकथं समायोजन यायेगु खः, थुलि बिचाः यायेवं पूमवं - शब्दरचना । रचनाया मेगु नां खः - सिर्जना । फगत शब्दत मुनेवं, मुनाः माः हनेवं सिर्जना जुइमखु । वः, सिजः आदि थीथी धातु मुनाः छथाय तयेवं न्हूगु धातुया सिर्जना जुइमखु । सिर्जनशीलताया दिनिदिनि च्याःगु अगलय व धातुत फुक्क छथाय नायेवं तिनि कैय अर्थात छगू न्हूगु धातुया निर्माण जुइ । गुलि सिर्जनशीलताया ताप अर्थात तनावय रचना निर्माण जुयावइ रचनाया सामर्थ्यता व सशक्तता नं उकिं हे क्वःछीत तिबः बी । रचनाया सरलता व दुर्बोधता च्वमिया प्रवृत्ति, वया साधना व सामर्थ्यता नाप च्वमिया स्तर व लकसं नं थःथःगु थाय कयाच्वंगु दइ । सृजनशील कविताया बारे भारतीय कवि व समालोचक भाजु मलयजया थ्व खँपु लुमंके बहजू “भाषाया दुने लिक्नुनाच्वंगु शक्ति ब्वयेया नितिं च्वयातःगु कवितां

सृजनात्मक भावबोधयात उत्तेजित याइ । अले वं वस्तुइ च्वंगु संगठित आकारयात म्हसिके फुगु, वयात नालाकाये फुगु रचनात्मक बुद्धियात कृतुकुलेगु ज्या याइ .."।¹

तर मू खँ शब्द जूगुलिं उकिइ हे केन्द्रित जुइत कुतः याये । न्ह्याम्ह मनुखं नं थःत माःकथं, थःत छिंकथं, थःगु सामर्थ्यकथं, थःगु स्वभाव व संस्कारकथं शब्दयात छ्यलाः थःगु धारणा, थःगु भावना प्वकेत स्वइ । सुनाप सामान्य खँलाबला यायेबलय् नं भीसं पिब्वयागु खँवःया लिच्वः गुकथं लाइ वा लायेफु धैगु बिचाः यानाः जक नवाइसा, छम्ह कवि/च्वमिं थ्व पक्षयात बेवास्ता याये जीला ? कवि वा च्वमिया रचना लिपिबद्ध जुइ, रिकर्ड जुइ, पलख न्ह्यःने च्वम्हसित जक मखु, थम्हं गबलें मखपिं, मखनीपिन्त नं हानं हानं लिपातकं उकिं लिच्वः लाकेफु । थज्याःगु रचनाय् छ्यलिगु खँवल्य् छम्ह कविता च्वमिं छु ध्यान तये म्वाःली ला ? अवश्य माः ।

हानं शब्द अभिव्यक्तिया साधन खःसा, थ्व नं छगू शक्ति खःसा, थ्वया छ्यला नं पाय्छि जुइमाल । धाये थःगु खँया सन्दर्भय् त्वयेवं तुं "(फलाना)या न्ह्यःने मेय् ख्वयां छु याये ?" थजाःगु भाय् छ्यलेगु गुलित पाय्छि जुइ ? थःगु छु छता खँया सन्दर्भया निंतिं मुक्कं छगू जातियात हे अपहेलित जुइक छ्यलाच्वंगु खँत्वाः खँभाय् थौं नं छ्यलेगु, छु युग सापेक्ष खः ? धाइ छम्ह कवि/च्वमि संवेदनशील प्राणी खः । अज्याःपिसं थुकथंया भाय् छ्यलाः थःगु शब्दरचना यायेगु गुलित त्वः ? थजाःगु भाषा छ्यलाः सिर्जना याःगु रचनां वय्कःपिसं समाजप्रतिया थःगु दायित्व पूर्वकूगु जुइ ला ?

भीसं छु हे मखु थें छ्यला वयाच्वनागु खँपुतिं थःगु नुगः व न्ह्यपुया क्वह्यं पहः व्वया वयाच्वनागु भीसं हे वाःमचाः । धाये सुनानं भीत स्याक्क न्हुल, आल्पसैं वा बेहोसिं । भीगु म्हुतुं छ्वाराक्क पिहांवयेगु याः "...कां ला कि छु ? मनु नं मखंम्ह " । भीगु सामर्थ्य स्वरे..! सद्धे मनुखं द्रूकूगुलिं व्वला सायेत निरापराध कांम्ह मनुयात भीसं थःगु म्हुतुं छ्ववावायेगु याना । एवरितं सामर्थ्यवान धाःपिसं छम्हसितं मेम्हसितं व्वला सायेत, ध्याचू न्यंकेभनं निर्धापिन्त मानसिक कसा बियाच्वनी । इमिगु द्रं थुलि हे खः कि फुपिनि न्ह्यःने इपिं मफु । इमिगु अपराध थ्व हे कि दुपिनि न्ह्यःने इमिके मदु ।

संस्कारगत भीसं छ्यला वयाच्वनागु खँवः व खँत्वाकं राष्ट्रिय चिन्तनयात नं आहत यानाच्वंगु खनेदु । थ्व देय्या हिनूहिनूलिइ हा कयाच्वपिं मनुतसैं थ्व देय्या खुसिइ म्वःन्ह्याः जपेयाइगु ..हर काशी !..हर हर गंगे !..शब्दं तप्यंक थ्व देय्या लः व चायात लाय्बुयाच्वंगु दु । छुं छुं मेमेगु खँत्वाः व धापुतिं थ्व राष्ट्रप्रति हे अनास्था व्वलंकेगु ज्या यानाच्वंगु दु, छुं अन्धविश्वासकथं सा, छुं अराष्ट्रिय चिन्तनया लिच्वःकथं ।

थ्व देय्या हितय् थःत फ्याःपिनिगु गबलय् गबलय् अपमान जुइ, प्रबुद्ध धाःपिं

बुद्धिजीवीतसैं नं धायेगु व च्वयेगु याः - थ्व सतीं सराः ब्यूगु देय् । अर्थात थ्व देय्या हितय् थःत पाइपिनि गबलें जय जुइमखु, थ्व देय्या निंतिं थःत फ्यानाः छुं भिंगु फल दइमखु । थ्व सतीं सराः ब्यूगु देय्..थ्व धापुतिं राष्ट्रिय मखु अराष्ट्रिय चिन्तन यायेत/याकेत सी मदयेक हःपाः बियाच्वंगु खनेदु । जिं स्वये थजाःगु खँवःत व संस्कारपाखें छम्ह कवि वा च्वमिं थःत सतर्क याये फयेमाः । मनय् लूगु खँवः च्वये व व्वये न्ह्यः थम्हं छ्यलागु धापुतिं छु लिच्वः लाइ धयागु खँय् नं वाःचायेके आवश्यक जू ।

खँवलं म्हसिका ब्यूगु गुलिखे वस्तुयात हे खः, मनुखं श्रद्धा प्वकीगु । तर वस्तुया गुण निरपेक्ष जुइ धाये थाकु । देश काल व लकसं भूमिका म्हिताच्वंगु दयेफु । थाय् पायेवं वस्तुया गुण हे अवगुणय् हिलेफु । वंगलसिमाया छगू दसु न्ह्यव्वये..। गुं पर्वतय् व्वलंगु वंगलसिमां चलः वनेबीमखु, फयांफछि खुसिं चुइका मछ्वयेकेत वया हां थः छचाःलिंया चा कयेच्याना तइ, थ्व वँय् वा गायेकेत ग्वाहालि याइ, लँजुवाःतय् सिचु फय् इनी आदि इत्यादि । थज्याःगु हे तःताजि गुणं यानाः वंगलसिमा म्वाकातयेत, ल्यंकातयेत भीगु समाजय् छगू संस्कार व्वलन । व खः - वंगलसिमा पाले मत्यः, ल्यहें धनेमत्यः ।

तर थ्व हे निरपेक्ष संस्कारं यानाः, थ्व हे श्रद्धां यानाः भीगु हिचःति, भीगु सभ्यता हन्ता जूगु नं स्वये खनेदु । वंगलसिमा भीगु सभ्यताया छातीइ बुयावयेवं छँयात छँ यानामबिल । देगः, चीभाः स्वस्वं भग्नावशेषय् हिल । वंगलसिमा न्ह्याथाय् बुयावःसां भीगु संस्कारं वयात स्वतन्त्रता बिल । खः, थुकथं हे भीसं वाःमचायेक गुलिखे संस्कार भी दुने वंगलसिमा जुयाः व्वलनाच्वंगु दु । भीगु हिनूहिनूलिइ हा कयाः मनु व मनूसू (मानवता)यात चा यानाः गुलिखे संस्कार भीगु छ्यँनय् धस्वानाच्वंगु दु ।

थौया कविताच्वमिं थौया मनु जूगुया नातां थज्याःगु दुराग्रही संस्कारं मुक्त जुइत कुतः याइ । मनु अतीतय् मखु, किंवदन्तीइ मखु यथार्थया भूगोलय् म्वाये फयेमाः । श्रद्धाया नामं आस्थाया नामं अःखः लकसय् नं वंगलसिमा थें जाःगु यक्को वस्तुइ भीपि यग्गानाच्वनागु दु ।

शब्द यक्कों खः, थ्व खँय् शंका मदु । तर यक्कोया अर्थ फुक्कं मखु । शब्द स्वयं संप्रभू खः, शब्द ब्रम्ह खः धैगु खँ तसकं विचारनीय जू, शोचनीय जू । शब्दयात जीवन वीम्ह वक्ता खः, च्वमि खः अर्थात श्रस्ता खः । अले खः, सुनां थ्वयात नालाकाइ, ग्रहण यानाकाइ । शब्द (खँवः)या जीवन वया अर्थ खः । शब्दया अर्थ सन्दर्भ क्वःछी । छम्ह च्वमिया नातां भावुक मजुसे कटु यथार्थयात नालाकायेत भारतया छम्ह काव्य साधक मुक्तिबोधया थ्व धापूयात लुमंके वह जू "...साहित्य पर आवश्यकता से अधिक भरोसा करना मूर्खता है .."।² थ्व खँय् साहित्यया थासय् शब्द नं उलि हे पाय्छि जू वः । शब्द

अर्थात् खँवलं च्वय् न्ह्यथनागु वंगलसिमां थें धाय्वाय् सन्दर्भ पायेवं गनं श्रद्धाया सा गनं संहारया भाव कयेच्यानाचवनी ।

धापू छता हे खः, तर छयलीगु भाय् पायेवं दना व घना थें पाक्क लायेफुगु लिच्वः धकाः आपाःसिनं न्ह्यव्वयेगु यानाच्वंगु छगू दसुयात छक्कः वालास्वये । सायद बर्नाड शायी वाकपटुताया सन्दर्भया खँ खः । वय्कलं छगू सभाय् मुनाच्वपिं मनूतय्त इंगित यानाः थन ९५ प्रतिशत मनूत मूर्खत दु धायेवं वया न्ह्यःने गुलिसिनं लप्पा म्हुचिनाः वल हं । ध्व खनाः माफी फ्वसैं वय्कलं थन ५ प्रतिशत विद्वानपिं दु धायेवतिनि सकसिनं संतोषया सासः ल्हात धाइ । अर्थात् बर्नाड शानं थःगु धापू महीकुसे फगत भाय् जक हीका उपस्थित मनूतय्त ध्वलाःगु जक खः धैगु अर्थय् थ्व प्रसंग न्ह्यथनेगु यानावयाच्वंगु खनेदु ।

तर छु विद्वान मखुपिं मनूत फुक्क मूर्ख जुइ ला ? अथे हे छु मूर्ख मजुयेवं मनूत विद्वान जुइ ला ? छु मनू धैपिं निधी जक दु ? छथी मूर्ख सा मेपिं विद्वान । सामान्य मनूया छु अस्तित्व मदु ला ? धातयें ला ल्याखं सामान्यजन भन अप्वः दःवयेफु । ९५ प्रतिशत मूर्ख धायेबलय् ल्यंगु ५ प्रतिशतय् गुलि सामान्यजन दइ, अले विद्वानत गुलि ल्यनीगु खः ? जुइफु अन १ प्रतिशत नं विद्वानत मदयेफु । अथे हे ५ प्रतिशत विद्वानत धायेबलय् ल्यंगु ९५ प्रतिशतय् गुलि सामान्यजन दइ व व्व चीकाः मेगु ल्यंपुल्यं व्वतिनि मूर्खत जुइ धैगु निष्कर्ष वइ । थ्व हे हुनिं ५ प्रतिशत विद्वान दुगु धापूयात अनया दर्शकतसे सहजं नालाकाःगु खः न कि प्रचलित धारणाकथं इपिं मूर्ख जूगु ।

छता हे भावार्थ पिब्वइगु थीथी खँपुइ खनेदैगु पीडाबोध व वर्गबोध गुकथं पानाचवनी छक्कः वालास्वये । तंगु वस्तु मालेत भःन्हुयाच्वंगु कथं असार साउनय् वाःवःगु खुसियात कयाः कियातःगु भवः खः थ्व -

१)

मणि तंम्ह नाग थें

मचा तंम्ह मां थें

थथे हे तंगुया पिडाबोध व्वयातःगु क्वय्या भवः छकःनं स्वये ।

२)

तमसुक तनाच्वंम्ह साहु - जि

न्ययेकयाः हयागु बालघडी बाइस्कल तनाच्वंम्ह मनू - जि

च्वय् १ या मणि तंम्ह नाग, किंवदन्ती पात्र स्वयाः नं नाग (सर्प) धैम्हसिके मणि दइ धैगु खँ, पौराणिक सफुतिइ बाहेक यथार्थय् प्रमाणित जूगु मदु । थुकिइ जीवन सापेक्ष अनुभवया थासय् फगत अध्ययन (श्रवण)जक पिब्वयाच्वंगु खनेदु ।

१ या हे मेगु " मचा तंम्ह मां "या भवलय् च्वमि छम्ह मी मखुसां छम्ह मचा जुइलंम्ह ला अवश्य खः । मां तनीबलय्या मचाया पीडां नं मचा तंम्ह मांया पीडाबोध यायेत ग्वाहालि याइ । थुकथं अनुभवयात अध्ययनय् अनुशीलन यानाः वःगु अनुभूतिं जाःगु वर्गविहीन अफ् धाये जीवमात्रया पिडाबोध थुकिइ दुव्यू ।

२ या न्हापांगु भवः "तमसुक तनाच्वंम्ह साहु - जि" थुकिइ साहुवर्गया तंगु पीडाबोध पिब्वयाच्वंगु दु सा मेगु "न्ययेकयाः हयागु बालघडी बाइस्कल तनाच्वंम्ह मनू - जि" भवलं निम्नवर्गया थःगु सामर्थ्य न्यायेमफुगु वस्तु तनाः पलेसा पुलेमाःगु पिडाबोध याकेव्यू ।

च्वय् न्ह्यव्वयागु दसुं स्पष्ट याः छगू हे भावबोध जूसां थीथीकथंया व थीथी वर्गया भाव व्वमियात अनुभूत याकू । छम्ह कविं गजाःगु भाव गुकथं गुगु वर्गया प्रतिनिधित्व यानाः पिब्वयेगु खः, वाःचायेकी ।

कोरा अनुभव जक पिब्वयेबलय् नं गुलि हास्यास्पद जुइ धैगु छत्वाः खं थन न्ह्यव्वयेगु असान्दर्भिक मजुइ । प्रजातय्सं नये मखन धाःबलय् जुजुं न्ह्यसः तल हं " छु इमिसं दुरुजा नं नये मखं ला ?" । दुरुजा नसा मध्ये दकले क्वह्यंगु धैगु जुजुया थःगु अनुभव खः । व अनुभवयात करकिया अनुभवलिसे ह्वने मफुगु अर्थात् अध्ययनया अभावया लिच्वः खः, जुजुया व न्ह्यसः । अनुभव हे सम्पूर्ण मखु, अनुभवया नं अनुशीलन जुइमाः । अर्थात् अनुभवयात नं अध्ययनया कसिइ चुलास्वयेमाः धैगु खँय् थुकिं ध्यान आकर्षित याः ।

आज्ञाकारिता मेपिनि शब्दय् थःत व थःगु ज्याखँ छयलेगु खःसा, प्रतिज्ञा थःगु हे शब्दय् थःत फ्यायेगुया मेगु नां खः । जिगु धापू सत्य युगया कुलां जुयाबीगु मखु, शब्दया दास जुयाः । न त उपभोक्तावादीया प्रतीक जुयाः शब्दयात फक्क शोषण यानाः वया अर्थ वया मू आत्मा हे न्हंकेगु जिगु मनसुवा खः । थौं भी उपभोक्तावाद संस्कृतिं बांमलाक गाजलं दायेकाचवनागु दु । आदर्शवाद व उपभोक्तावाद थ्व नितां खण्ड जक खः । थ्व निताय् छताजिं जक मुक्कं जीवन कःधाये फैमखु । शब्दयात वया गरिमा कथंया सम्मानित भूमि थौया आवश्यकता खः ।

थन जिदु कृष्णमूर्तियात लुमंके बहजू - भीपिं बासि खः । फगत बानी व पूर्वग्रहतय् प्वः खः - भी, मानसिक व सामाजिकया, निंजी व संस्थागतया^३ । अथे हे तर्कनिष्ठ अनुभववादया प्रवक्ता बर्टेण्ड रसेलया पूर्वग्रहतपाखें मुक्ति^४ नं लै लुइकेत छु ग्वाहालि याइ । खतु थ्वय्कपिं निम्हसिया धापू नं एकांगीं पिने मलाः ।

^३ आधुनिक विचार : नन्दकिशोर

^४

अन्त्यय् सक्षिप्तं धायेगु खःसा थुकथं न्ह्यब्वयेगु पाय्छि ताया :-

पूर्वाग्रही जुयाः शब्दय् यमगाये । अथे हे कोरा उपभोक्तावादी जुयाः शब्दयात जिक्को न्ह्ययाः तुख्वः यानाः मल्हवये ।

बुद्धिजीवीं शब्दया बन्जाः जुइगु समाजप्रति वं थःगु दायित्वया अवहेलना याःगु खः । छम्ह कविताच्वमि ला शब्दसाधक खः । वं नं शब्दयात पेशा याकेगु, जिं स्वये, साधक मखु शोषक जुइगु खः ।

न्हू कविता च्वमिं पूर्वजं ब्यूगु क्वरंया थासय् थौया युग सापेक्ष भाय् छ्यली । छ्यलेत सदां न्ह्यचिलाच्वनी ।

युगानुकूल न्हूगु मूल्य व मान्यता स्वनेया नितिं स्थापित मूल्य मान्यता व खँत्वाः- खँभाय्यात नं वालेत कुतः यानाच्वनी थौया च्वमिं ।

मनू न शब्दया दास खः न शब्दयात दास यायेगु उपयुक्त जू । थ्व निधिकंया स्वापू व सम्बन्ध सहज व आत्मीय जुइमाः थें ताः । युग सापेक्ष शब्दया मर्यादित छ्यलां परोक्षरूपं मखुगु लिच्वः मलाइकथं वक्ताया श्रोतानाप, च्वमिया ब्वमिनाप दुग्यंक भाव संप्रेषण यायेत ग्वाहालि जुइ थें ताः ।

गथे अध्ययन एकांगी खः, अनुभव नं छव्व हे जक खः । उकिइ नं मुक्कं जीवन मलू । अनुशीलनं तिनि दृष्टियात व्याप्ति बी ।

निरीह प्राणीपिन्त हतियार यानाः खँ न्ह्यब्वयाजुइगु थःगु सामर्थ्य सिबें नं थःगु असामर्थ्यया चिं मखुला ? □

(‘पलिस्था’ दँ पौ : ने.सं. ११२० पाखे)

कविताया भाषा : भाषाय् दुने कविता

सामान्य प्राणिपिनि थें म्वायेगु छता हे जक मनूतय् जिन्दगीया उद्देश्य मखु । मनूतय् यक्को मध्येय् छगू तातुना खः - सत्य लुइकेगु, सत्यतक थ्यंकेगु । सत्ययात ब्वथला स्वयेबलय् निथी खनेदःवइ - छथी वस्तुगत-सत्य सा मेगु खः, भावगत-सत्य । विज्ञानया आज्जु मूलतः वस्तुगत-सत्य जुयाच्वनी । प्रकृतिया स्वभाव व गुणया मूल तत्त्व लुइकाः, थुइकाः, विज्ञानं थीथीकथं छ्यलाः सभ्यताया विकासयात तीव्र गति बियाच्वंगु दु सा, मेखे विनाश यायेत नं उतिकं तिबः बियाच्वंगु भीसं खनाच्वनागु दु । विज्ञानं प्रमाणित याःगु सत्य सर्वमान्य व सर्वव्यापी जुयाच्वनी । थुज्वःगु विज्ञान सम्मत सत्य हे वस्तुगत-सत्य खः । सत्य खयानं सर्वमान्य व सर्वव्यापीरूपय् विज्ञानं प्रमाणित यायेमफुगु, प्रमाणित यायेल्यंगु गुगु सत्यत दु, इमित अवधारणाकथं जक छ्यलाच्वंगु दइ, गुकिया विकल्प दइगु निर्विवाद खः । उज्वःगु सत्य हे भावगत-सत्य खः ।

भावगत-सत्यया मूल आधार खः, सम्बेदनशील नुगः व चिन्तनशील न्ह्यपु । अर्थात मनूया जीवन हे भावगत सत्यया मू विषय खःसा, जीवन हे थ्वया प्रयोगशाला खः । मनू - रासायनिक संयोगया प्रतिफल खः सां, मनू समाजया पिने म्वायेमफुसां, न्ह्याम्ह मनूया नं थःगु स्वत्व दु ।

खतु विज्ञानया छ्यः न्हियान्हिथं चकना वनाच्वंगु दु । गुलिखे भावना शारीरिक स्थितिया लिच्वः खः धौगु प्रमाणित नं जुजुं वनाच्वंगु दु । अथे जूसां छु छु मूल तत्त्व मनूया प्रकृतिया निर्माण जुयाच्वंगु दु ? मनू म्वायेगुया मूल आधार छु खः ? मनूया मुक्कं समाज न्ह्याकेछिगु मू लँपू गुगु खः ? मनूया मूल स्वभाव छु खः ? वं थःगु अहंयात महत्व बी अथवा वयात यौन प्रवृत्तिं म्हितकाच्वनी ? वं थःत सेवा भावय् गुलि छ्यली, स्वार्थय् गुलि ? विज्ञानं थ्व फुक्क समस्याया समाधान यायेत बःबीफइ, छुं छुं कथं जक, मुक्कं

मखु । मनूया स्वभावय् यक्को तत्वया भूमिका दयाच्चनी । तर सकसितं थीथी तत्त्व समानकथं समानरूपं प्रभावित यानाच्चनी धकाः धाये थाकु । धाथें ला अजुबा जीव सुं दु सा व खः - मनू । उकिं भावगत-सत्य गुलि नं प्रतिपादित जुयाच्चंगु दु व फुक्क अवधारणा जक खः, निर्विकल्प मखु ।

सत्य वस्तुगत जुइमा वा भावगत, वयात विश्लेषण यायेत, प्रतिपादन यायेत भाषा मालीगु हे जुल । विज्ञानया गुलिखे सिद्धान्त प्रतिपादनया नितिं खँवः ज्याख्यलय् जूसां, ज्याख्यलय् याःसां, खँवलं पाय्छिक्कथं भाव सम्प्रेषण जुइ धैगु खँय् संधिग्ध तायेकू । गुकिया लिच्चः खः थौकन्हय् गुलिखे सिद्धान्त खँवलं मखु गणितीय भाषां प्रतिपादन यानातःगु भीसं खंकेफु । ध्वया मू हुनि खः - खँवः (शब्द)या अर्थ विचलनया सम्भावना । च्वमिं गुगु अर्थय् खँवः (शब्द) छ्यःगु खः, ब्वमिं व खँवःयात उक्कथं मकासे मेकथं हे कायेफु, काइगु सम्भावना दयाच्चनी । शब्दया बहुअर्थया कारणं, शब्दयात स्वइगु, थुइकीगु थीथी दृष्टिकोणं यानाः भाव विचलन जइफु । थीथी सन्दर्भय् थीथीकथं अर्थ हिलावनीगु खँवः(शब्द)या स्वभावं यानाः नं अर्थ विचलनया सम्भावना दयाच्चनी ।

खयेत भावगत-सत्ययात प्रतिपादन यायेत नं गनं गनं गणित छ्यलामच्चंगु मखु । प्रयोगया रूपय् जूसां गणितीय सूत्र छ्यलाः कविताया रचना नं मजगु मखु । तर गबलय् सुं नं मनूया भावयात, विज्ञानं गणितीय भाषां ब्वयेफइ व इलय् मनू, मनू मजुसे लाहि व क्वय्यां रोबोट जक जुइ । उकिं भावगत-सत्य वा अवधारणायात ध्वाथुइकाबीत, बालाक, न्त्यइपुक, यइपुक(अथेहे ग्यानापुक)-न्त्यब्वयेत खँवःयात छ्यला वयाच्चंगु भीसं खंकेफु । शब्दया अर्थ विचलनं च्वमिया धापू पाय्छि जुइक सम्प्रेषण मजुइगु सम्भावना ला इ हे दु । तर कविताया छ्यलय्, भाषाय् अर्थ विचलन, धाये अर्थ विविधता जुइगु, बहुअर्थी जुइगुयात नं भाषाया विशेषताकथं कायेगु याः । जिं स्वये, छगू संस्कारित, परिष्कृत भाषाया विशेषता आकर्षक अभिधां वया व्यञ्जनाया स्याचूगु भावबोधतक याउंक्क ध्येकं गुलिइ नं दु थें ताः । भाषाया थुज्वःगु हे संरचनाय् काव्य सुलाच्चंगु दइ । ध्वया अर्थ जिं काव्ययात थ्व हे घेरादुने लिक्कंके स्वयागु मखु । खँ, थुलि हे खः - काव्यया विशेषता, भाषाया थुकथंगु रूप छता नं खः ।

गबलय् गबलय् कविताया भाषाया खँ वइ, स्वभावत सरल व क्लिष्टया नं चर्चा जुइ । क्लिष्ट थीथीकथं जुइफु । चलनचल्तीइ मदुगु, खँवःया छ्यलां धापू थुइके थाकुइ फु । खँवःया छाय्पियाय् धाये वाक्य गठनया हुनि नं क्लिष्ट जुइफु । स्वतुमतु स्वःगु भावया कारणं क्लिष्ट जुइफु । नापं च्वमि व ब्वमिया लकस(परिवेश) पायेवं नं सम्प्रेषणय् लिच्चः लावनेयः । अथेहे ब्वमिया थःगु स्थिति, मनस्थिति व रुचिया हुनि नं कविता मुने थाकुइयः ।

गुगुं इलय् न्यमिपिनि, ब्वमिपिनि यइपुकेत, नुगलय् थःगु धापू ता ईतक स्वचाकाः तयेत, लुमंके अःपुइकथं पचया (छन्दवद्ध रचना) सिर्जना जूगु खइ । तर पद्य स्वयं काव्य मखु । कवि पूर्ण वैद्यया धापू न्हयथनेगु खःसा - पद्य तस्वीरया फ्रेम जक खः । फ्रेम थःहे तस्वीर मखु ।

कविताय् खँवः सामान्य व असामान्य जुइफु । खँवःया असामान्य छ्यलां, धाये अजूचायापुगु समायोजनं भाव तिब्बर जुइफु सा स्वतुमतु नं स्वयेफु । अथेहे भ्यातुगु खँवः (भाववाचक संज्ञा आदि)या छ्यलाबुला गुलि जुइ, उलि हे काव्यशक्ति क्षीण जुइगु सम्भावना दयाच्चनी ।

मनू याकः म्वाये मफुसां, न्त्याम्ह मनूया नं थःगु स्वत्व दइ । ध्वहे थःगु स्वत्व पिब्वयेगु मनसुवाय् छम्ह च्वमिं सामान्य खँ असामान्यकथं पिब्वयेत स्वइबलय्, काव्यया भाव विस्तारया सम्भावना दयाच्चनी । तर थुकथं थःगु स्वत्व पिब्वयेगु कुतलय् हे क्लिष्टताया जन्म जुइफु ।

कविताया मू विशेषता खः - ब्वमिपिनि स्वयेगु मिखाकुं हिलेगु, अले खः, धापूयात स्याचुकेगु । भाय्यात हतियारया रूपय् छ्यले माःसां, खँवलं धाः ज्वयेकेगु ज्या याइ । भाय्यात तिसाकथं छ्यलेगु खःसा, शिल्पीं थें खँवः छाय्पीगु जुइ । सुइतं न्यरेयाये माःसा, माछि चिकं जुयाः खँवलं हे तुति तीकेगु ज्या याइ । अर्थात विषयवस्तुयात उत्कृष्ट याये नितिं कविताय् खँवः यइपुक, अजूचायापुक, न्हयपु नुगः सालेफयेक छ्यलेगु कुतः जुया हे च्वनी ।

कविताया थुज्वःगु हे विशेषता धाये शक्तियात साहित्यया मेमेगु विधाया च्वमिपिन्सं छ्यलाः थःगु च्वसुयात ज्वालां थीकाच्चंगु भीसं खंकेफु । दसुकथं समालोचक भोजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया गुगुं नं निबन्ध न्त्यब्वयेफु । छकू कुचा न्त्यब्वया स्वये -

पाइला पुछिएको पाटीमा

अर्को पाइला नयाँ अक्षर भइ टाँगिन्छ

र एक नयाँ घोषणा भइ फैलिन्छ ।

यो अक्षरको पाइला,

पाइलाको घोषणामा सृष्टिको घुम्तो उग्रिन्छ ।

धरती रिडन्छ

माडुं र ब्रम्हा, विष्णु, महादेवको पाँइलाले ।

यी पाइलाहरु

धरतीमा जरा भै गाडिन्छन्

र देवता भएर उम्रन्छ ।

.....

.....

पाइलाको इतिहास रगतले मुछिन्छ ।

रगतले इतिहास लेख्छ -रगतले पोतिएको,

तातिएको रगत खोज्ने व्यक्तित्व हरेकको निधारमा जडिन्छ

र हरेकले आ-आफ्ना पाइला इतिहासमा गाड्छन् ।

.....

आउ ! असंख्य पाइलाले टेकेको पाइलामाथि

एक अर्को पाइला थप्

र इतिहासको माटोमा दबिएर फोसिल बनेका मान्छेलाई

यही पाइलाले कुंदेर उधारु ।

(पाइला :: आगतमा टेकेर)

"पाइला : आगतमा टेकेर"या न्हापांया, दथुया व क्वाचायेके न्त्यःया छुं कुचा जक न्त्यब्बयागु खः । थज्याःगु खँपु उकिइ इल्ल दु । च्वय् न्त्यथनागु निबन्धया कुचाय् भावगत-सत्य अर्थात वैचारिक पक्ष ला थःगु थासय् द हे दु । थःगु भावयात दुग्यंक व्याप्ति बीत च्वमिं छ्यःगु कवितात्मक भाषां यक्को तिबः व्यूगु दु । ब्वमिपिनि न्त्यपुइ व भवःत कविता थें हे प्रतिध्वनित जुयाच्चनी । वस्तुतः थ्व कविताया हे texture खः ।

च्वय् न्त्यथना थें तुं भीगु भाषाया दकले न्हापांयाम्ह उपन्यासकार व कवि भाजु धुस्वां साय्मिया "निभाः" उपन्यासया छुं भवःत छकः स्वये -

जिं स्यू -पलायनं परिवर्तन हइ मखु ।

न्त्यपु जक मखु,

तुगः हे तज्याना वनी धैगु भयं

जि थन वयाच्चना ।

जि दुने ब्वालाक्क ग्वाःगु मिं

थःत भस्म याये मत्यःनि धकाः

जि विस्युं वयागु धाये ।

Some times you have to escape to exist

To continue your existence.

अथे ला भस्मासुर मजुइकं थौया समाजय् स्वानाच्चम्ह हे सु दु ?

ख्वाःपाः दुनेया पापया आराधना याये मफया हे

जिं थःत पलायन यानागु खः ।

जि थें ज्याःमह मनूया म्वायेगु हक मदु

थन ला दुगु हक नं लाकायंकी,

स्वामा ली थें लिनायंकी ।

जि सिइ मास्ति मवःनि,

थःगु हकयात स्वस्वखंकं सुनां नं बलात्कार याके मफया

जिं थःत थन सालाः हयाः तयागु खः ।

भिखा छें त्वःता महलय् च्वनेत जुयाम्ह-

जि संन्यासी मखु ।

लाजा नये मययाः ब्रत च्वनाः

भोजनया आहार व उपहार कायेत सनामह -

जि योगी मखु ।

थ्व पलायनय् जि लिहां वनेगु मखु,

छपलाः सां न्त्याः वनेगु कुतः खः ।

थन जिं छुं यानागु दु सा - न्त्यब्बयागु निबन्ध व उपन्यासया अंशया वाक्य त्वाथलाः कविताया रुप बीत स्वयागु दु । भावकथं खँकुचाय् आरोह अवरोह व माछि माःकथं ई छ्यलाः कविताया सवा काये अपुकेत कुतः सम्म यानागु खः । फगत साहित्यकारपिसं जक मखु, गुलिखे धर्मदेशकपिसं, गुलिखे दार्शनिकपिसं, अथेहे चिन्तक व नेतातसैं अनेकथं कवितात्मक भाय्या स्याचुगु शक्तियात छ्यलाः थःगु आजुइ न्त्यज्यानाचंगु भीसं खँकेफु । गुलिखे कविताया बांवांलाःगु भवः खँत्वा, खँभाय् नारा आदि यानाः छ्यलाचंगु भीगु न्त्यःने दु ।

स्वभावत न्त्यसः दनेफु - गद्य विधाय् कविता दुबिनाच्चने फुसा गज्याःगुयात गद्य, गज्याःगुयात कविता धायेगु ? थुकिइ शंका मदु, भाषाय् खँग्वःया छ्यलाबुला पाःगुया लिच्चः खः - गुगुं च्वसु गद्य वा काव्य जुइगु । थ्वयात भचा स्पष्ट याये :-

१. हिसिला खँ सः ।

२. कुने च्वनाः हिसिलां खँ सयेकाच्चन ।

१. "हिसिला खँ सः"या शब्दार्थ अर्थात खँग्वलं बीगु तप्यंगु अर्थ व भावार्थ छता हे खः । हिसिलां खँ ल्हायेगु तरिका सः । हिसिलां तर्क यानाः थःगु खँ पिब्वये सः । हिसिलां थःगु खँ मेपिन्त त्याकेफु । हिसिलां मखुगु खँ नं खः थें च्वंक न्त्यब्बयेफु । सन्दर्भकथं व वाक्यया छुं छुं भाव पानावसां मूखँ छता हे खः -हिसिला खँ ल्हाये सः ।

२. कुने च्वनाः हिसिलां खँ सयेकाच्चन । थ्व वाक्यय् छ्यलातःगु "सयेकाच्चन" च्वय् १.नया "सः"क्रियाया मेगु रुप मखु । नं.१या "सः" क्रियाया हे मेगु रुपकथं कायेगु खःसा "हिसिलां खँ स्यनाकायेगु ज्या यानाच्चन" जुइ । तर नं.२या वाक्य धायेत स्वःगु

खँ ध्व मखु । थन सयेकाचन"या शब्दार्थ खः - हिसिलां खँ (सिमाय् सिसाबुसा थें) सयेकाचन । वस्तुतः खँ सिसाबुसा मखु । ध्वया भावार्थ खः - हिसिलां ईब्यःया च्यूताः मतसे थःत यःयःकथं खँ पिब्वयाचन । सिसाबुसा सइगु छगू नियम दु, ईब्यः दु । खँ सयेकेत न नियम माः न ईब्यः । छुं माःसा खँ सयेकीम्हसिके अज्याःगु स्वभाव माल, वयात मौका माल अले मजीमगाःगु तत्व खः - न्यनीपिनि उत्सुक जुइगु खँ, अथवा न्यनीपिनि उत्सुकता ब्वलना च्वनीकथंया खँ ब्वयेगु सीप अथवा खँ सयेकीम्हसिया ह्यामि पहः ।

नं.१या खँभवः सपाट गद्य खः । अर्थात् खँग्वःया तप्यंगु अर्थ खँ ध्वाथुइ । ध्वाथुइकेफु । तर नं.२या खँभवलय् शब्दार्थ मालां जक मगाः । वया भावार्थ मालाः तिनि व खँ भवःया धापुतिइ थ्यँनी । अतः नं.२या खँभवः सपाट गद्य मखु, कवितात्मक खँभवः खः । तर यक्को यक्को थज्याःगु काव्यात्मक खँपु भीगु न्हियान्हिथंया जन-भाषाय् अतिकं छ्यलाः ज्यला च्वनेधुकूगुलिं आः थुकथंया खँपु काव्यात्मक भाय् मजुइ धुकल । थज्याःगु अत्याख वाक्य, वाक्यांश सामान्य गद्य जूगु दु ।

चव्य न्ह्यथना थें अभिधां व्यञ्जनाया आज्जु थ्यंकाः भाव पूर्वकेगु, कवितात्मक अभिव्यक्तिया छगू रूप खः । च्वमिं थःगु स्वत्वया नीस्वनेत धीधीकथं न्हून् पहलं भाय् छ्यलाः अभिव्यक्त यायेत स्वइ । थुकिं यानाः कविताय् क्लिष्टता पिब्वयेफु । खयेत ला क्लिष्टता निरपेक्ष मखु, सापेक्ष खः । ब्वमिपिनि थःगु स्तर कथं, क्षमता कथं छम्हसिनं थुइके फुगु कविता मेम्हसित क्लिष्ट जुइफु । अथे खःसां न्ह्याक्व हे सम्बेदनशील क्षमतावान पाठक जूसां वयात नं गुगु नं कविता क्लिष्ट जुइमखु धायेत थाकु । पाठकं जक मखु, च्वमि थम्हं हे छु च्वयाच्वना धैगु मथूगु कविता नं पिब्वइगु खँ, इलय् ब्वलय् चर्चा मजूगु नं मखु । ध्व हे हुनिं पाठकत कवितापाखें तापाना वंगु न्यने मदुगु मखु, खने मदुगु मखु । थज्याःगु स्थितिइ कविपिसं थम्हं कविताया नितिं ज्वंगु लँपुयात हे पुनर्मूल्यांकन यायेमाःगु अवस्था नं वल खइ ।

खतु गुलिखे सरल कवितां सामान्य पाठकनिसैं उच्च स्तरया पाठकपिन्त न्हापं थःथःकथं साला मच्वंगु मखु । ध्व हे कारणं यक्को कविता च्वमिपिं सरल, सुबोध व सहज शैलीपाखे थौकन्हय् धेचुलाच्वंगु खनेदु । कवितायात सरल, सुबोध व सुगम यानाः ब्वमिपिन्त सालेगु, धाये थःगु भाव याउँक सम्प्रेषण यायेगु मोहलय् गुलिं गुलिं कविताच्वमिपिसं चव्य न्ह्यथना थें ज्याःगु तसकं सामान्य जनभाषा जुइ धुकूगु खँपुनिसैं तप्यंक गद्य भाषा हे कविताय् छ्यलाच्वंगु नं खनेदु । थम्हं थुइकागु भावगत-सत्य वा थःगु खँ मेपिन्त अप्पुक् थुइकाबीत उक्तथंया भाय् कविताय् छ्यःगु जुइमाः । तर कविता भावगत-सत्य वा थःगु खँया अभिव्यक्ति जक मखु । कविता स्वयं भाषाया निर्माता खः । उकिं मेगु साहित्यिक

विधा-स्वयाः कविताया दायित्व भचा पाः, भ्यातु नं ।

गबलें गबलें कविं थःत ची मफत कि अथवा च्वमिं हे वाःमचायेक कविताय् गद्य बाःवये यः । थन गद्यया अर्थ गद्य कविता मखु, बरुकीछि च्वय् न्ह्यथना थेंया सपाट गद्य भाय् खः । दसु कथं छुं कविता न्ह्यब्वये -

हो सकता है

कोइ आकर तुम्हीं से पुछने लगे-

तुम इस आदमीको कब से जानते हो ?

और कहे-

यह बुरा आदमी है,

चोरी करता है,

यह बदमास है

उकैत है

यह लडकी बेचता है

(इसका) जरायम पेशा है "

मैं जानता हूं तुम्हे यह सुनकर गुस्सा आयेगा

मैं तुम्हे उलझने नहीं देना चाहता ।

(गाँव का सपेरा : सर्वेश्वरदयाल सक्सेना : प्रतिनिधि कविताएं)

सायद कवि ध्व कविताय् भाषाय् स्वयाः अप्पः ध्वया सन्देशाय् केन्द्रित जुयाच्वंगु जुइफु । तर कविता सन्देश जक मखु ।

हम दोनों अभी तक चलते फिरते हैं

लोगबाग आते हैं हमारे पास

हम भी मिलते जुलते हैं

एक हौल बैठ गया है मगर मन में

कि सब बेकार है

हममें से किसी को नजाने कब

जाना पड़ सकता है ।

हम दोनों (१९९०)

मैं चाहता हूं कि मेरे मरने पर तुम रोओ नहीं

यह जान लो कि हम साथ-साथ रह चुके और अब जाता हूं

जीवन-भर जिसे जी सकी हो

तो मर जाने का तुम दुःख न करो।

बटुको देखकर (१९९०)

निपुं "रघुवीर सहाय : प्रतिनिधि कविताएं" पाखें

चवया निकू कविता जिं तसकं तर्प्यक गद्यभाय् छयलातः गुया नमुनाकथं न्यब्वयेत ल्ययातैगु खः। तर "रघुवीर सहाय का कविकर्म : सुरेश शर्मा (पिपुल्स लिटरेसी प्रकाशन : १९८१)" जिगु ल्हातिइ लायेवं व्वनास्वया। जि भचा छक्क जुल। वय्कःया गद्यमय भाय्यात अखबारी भाषा धकाः आलोचना यानातः गुया विरुद्धय् अर्थात् सहायया प्रतिर क्षाय् समालोचक भाजु नामवर सिंह मेगु न्याथे चवयातः गु दुसां व्वया वाक्यय जि तक्यन :-

"...सार्थकता का कारण है वर्तमान की सही पहिचान, सुक्ष्म पर्यवेक्षण और अप्रतीकी अभिव्यक्ति।"

(व सफुतिइ घाकातः गु कविनापया साक्षात्कार परिशिष्टय्) छगू न्यसःया लिसलय् कविया धापू थुकथं दु "आपने पूछा कि मैने उपमा क्यों छोड़ दिया ? इसलिए छोड़ा कि वह मुझे बहकावे में डालती थी। जो चीजें अभी मेरे काम की नहीं होंगी, उनमें उपमा एक है। उपमा हमेसा सामाजिक चेतना के दो स्तरों को एक दुसरे से तुल्य कर देती है, इसलिए वह बहुत खतरनाक चीज है और बहुत भतका सकती है।... अगर उन दोनों में एक साम्य कहीं आपको दिखता है तो हो सकता है कि वह साम्य दिशाहीन हो। अतः वह विपरीत दिशा में भी ले जा सकता है।"

सामान्य मनुखं खँ ल्हाइबलय् न्हापं, उपमा, उपमेय, प्रतीक छयलाचवंगु दइ। तर थ्व कवि ! भाषाया थुज्वःगु ज्वःगु हतियार बिना नं काव्यसाधनाय् न्यज्यानाच्वन। थ्व ला थःगु हे कथंया छगू ब्यागःगु साधना व प्रयोग खः। यदि व सफू मव्वंगु जूसा चवया कवितायात जिं अवमूल्यन यानाः न्यब्वयेगु खइ। धात्थें ला थ्व छगू लिसः खः - कवि वक्तव्य छयायेत माः धाइपिन्त।

दँया ल्ययातःगु रचन्या अंकय् दुथ्यानाचवंगु कविता छपु न्यब्वये : - रातो किताब

गाउँका मास्तर साहेब रेडियो सुन्छन्

अखबारहरु प्लटार्ड प्लटार्ड पढ्छन्

र भन्छन् गाउँलेलाई

आज काठमाण्डौमा बजेट भाषण छ

रेडियोमा कान थाप्नुपर्छ

गाउँलेहरु रेडियो नजिकै छन्

र सिंहदरबारमा अर्थमन्त्री छन्

कविताया भाषा : भाषाय् दुने कविता - २८

हातमा रातो किताब पल्टाएर

मन्त्रीज्यू मछ्छे छन्।

र बजेट भाषण बरबराउँछन्।

त्यो रातो किताबको बजेट

गाउँको पहुँच भन्दा टाढा छ

केही बुझ्दैनन् गाउँलेहरु

बजेट घाटा र सोधनान्तरका कुरा।

धर्मराज अर्याल (बगर, उत्कृष्ट रचनाहरु-२०१३)

चव्य न्यथनागु कविताया पंलिनाः थ्व धापू न्यथनेफु - "सुया नितिं चवःगु खः, इमिसं थुइमा धकाः इमिगु हे भासं व्वःगु कविता खः थ्व।" जिं स्वये, छुं विषयवस्तुयात सुनां गुकथं थुइकाचवंगु दु, उकथं इमिगु हे भासं हानं कनाच्वनेगु ज्या कविताया मखु। रघुवीर सहायं थें काव्यया भाषा शैलीयात कयाः थःगु खास सिद्धान्त प्रतिपादन यायेगुया कुतः खःसा व मेगु हे खँ खः। मखुसा जाःगु थलय् लिसा तनेगु धैगु वाकेगु जक खः, ई फुकेगु जक खः।

मेगु भासं धायेगु खःसा शब्दय् प्यपुनाचवंगु पूर्व स्थापित अर्थया लिधंसाय् जूगु रचनां च्वमिया भाव व धापू थुइकेत अवश्य नं अपु जुइ। व्याकरणया दृष्टिं नं पाय्छि जुइ। तर साहित्यया ख्यलय् उकिसं काव्य विधाय् स्थीर अर्थ सदां शब्द छयलाः जक कविता म्वाके तसकं थाकु। थुकिइ सफल जूसा, निस्सन्देह थुज्वःगु रचना उत्कृष्ट जुइ। अन्यथा थुज्वःगु कविता बं ल्हाःगु स्वान थें न्हियानिथं छयलाबुलाचवंगु सामान्य भासं व्वत्यला फुनावनी। तनावनी।

नेपालीभाषाया हे मेगु छपु कविता न्यब्वये :- सुनको मृग

त्यो अनकन्तार जंगलमा/दौडिरहेको/सीताको मन हरिदिने/लोभ लाग्दो सुनको मृग/जसलाई सीताको आग्रहमा/शिकार खेल/काँधमा धनु र बाँण लिएर/दौडनुपथ्यो रामले/तर त्यसलाई/कहीं कतै भेटाउन सकेनन्।

धेरै कालसम्म

वनवन घुमिहिड्यो रे

थुप्रै थुप्रै सीताहरुका

मनहरु हयो रे

तर कुनै रामले भेटाउन सकेनन्

त्यो सुनको मृगलाई।

अहिले पनि

कविताया भाषा : भाषाय् दुने कविता - २९

हासो गाउँशहर घुम्छ रे

त्यो सुनको मृग

थुप्रै सुनको मृग

थुप्रै सीताहरुका मनहरु हर्छ रे।

युगौदेखि म त्यही सुनको मृगको खोजीमा छु

त्यो सुनको मृग अहिले कहाँ छ ?

गोविन्द गिरी प्रेरणा (बगर उत्कृष्ट रचनाहरु - २०५३)

चव्यया कविता जितः मययाः मखु, बांला तायाः हे न्यब्वयागु खः। खतु एडम व इभया इभं दुःख हःथें मिसातयगु पूमवनीगु इच्छा तृप्त याययेया नितिं मिजंतय जिन्दगी फुनाच्वंगु थें ज्वःगु पुलांगु संस्कारं मिसाप्रति स्वयेगु कयेकुंगु दृष्टिकोण नं थुकिइ खने मदुगु मखु। अथे जूसां थुकिं रामायणया लुंया मृगयात छगू व्याप्ति ब्यूगु दु। धात्थें भी नं गर्न थःगु व थः परिवारया गबलें वमलाइगु तृष्णाय् ब्वां जुया ला मच्चना ? छक्वः बिचाः यायेत बाध्य यानाब्यू।

तर कविताया न्हापांगु पारा "त्यो अनकन्टार जंगलमा.....कहीं कतै भेटाउन सकेनन्" मुक्कं गद्य न्यब्वयातःगु दु। जिगु धापू कविताय् गद्यभाय् छयले हे मज्यू धयागु मखु। चव्यया कविताया लिधंसाय् धायेगु खःसां, विषय प्रवेशय् वा भूमिका ग्वयेबलय् गद्यभाय् पिब्वयेफु। तर न्यसः वइ - थ्वया हाकः ब्या गुलि यायेगु ? कविताया मूभाव स्वयाः विषय वा भूमिका गुलितक ताहाकः यायेगु पाय्छि खः ? धाये सुइतं हिराया अंगू उपहार बीमाःसा मखमलया चितिकक च्वंगु वट्टा बांलाइ ला ? अथवा भ्वंया रास दुगु तग्वःगु बाकस यइपु जुइ ?

यदि मूभावय् जक केन्द्रित मजुसे कविताया भाषाय् नं ध्यान तयाः कविता संरचना याःगु जूसा थ्व स्वयाः नं यक्को बांलाइगु खइ।

आः नेवाः भाय्या छपु कविता न्यब्वये :-

थौं गुपुन्हि उक्कें गःचाः ह्यूवना। छं नं गःचाः ह्यूवनेत- छें पिहां वंगु खनाः हे जि नं वनाः गःचाः ह्यूवना ! जि सिबय् छ न्हापा लाः बाघौति न्हापा लाः। स्यंगु क्वय् थ्यनेवं, जिगु तुति अनायास जवपाखे न्यात ! थथ्य जिं चा हे मचा, जि अखतं गःचाः हिला ! फुक्क मनूत, मिस्त, मिजंत, फुकं फुकं हे जि खनाः हिला वन, गजव जुयाः वन ! अखतं गःचाः ह्यूम्ह जि हे छम्ह ! थुगु हे बखतय् छम्ह बाभाति वम्ह मिसां जितः न्यंके थें धाल - "अखतं गःचाः हिला नं धर्म लाइ ला !" जि भसंग मिन। आनन्दकुटीया क्वसं थ्यन खनी सा ! छं नं अनसं ध्वदुल। अलय् छं ध्वदुसेलि न्हिलाः न्हिलाः जि लिहां वया, छं नापनापं न्यःखतं गःचाः हिलाः ! शायद आःला

धर्म लाइला ?

अःखतं गःचाः ह्यू वनाबलय् :- चित्तरञ्जन नेपाली (प्रतिक्रियापाखें)

बस, थ्व हे खँ ! थ्व हे खँभवःयात कुचा कुचा थलाः ब्वयाबिल, कविता जुल ! थ्व थुलि सपाट गद्य खः कि काव्यात्मक अर्थ पिब्वःगु चव्य उदाहरण बियातैगु जनभाषाय् प्यपुनाच्वंगु खँत्वाः (वाक्यांश) तक नं थुकिइ लुइके थाकु। थ्व कविताया विशेषता दु सा व खः - उगु ईया पट्टापिनिगु अस्यः स्वभावया यथार्थता। दकलय् न्हापान्हापाया गद्यकविता जूगुलिं नापं थ्व सफूयात श्रेष्ठ सिरिपां छाय्पियाः भीगु साहित्य ख्यलय् गद्य-कवितायात थाय् ब्यूगु हे थ्व सफूया सन्दर्भय् सन्तोषया खँ जुइमाः। तर भीगु गद्य-कविताया प्रवेशया खँ लुमंकेबलय् भाजु तीर्थराज तुलाधरयात त्वमंके थाकु। व ईया तसकं स्याचूगु वयकःया यथार्थवादी कविता "थाज्या"पाखें गद्यकवितायात न्यज्याकुपिनि पुस्तां यक्को प्रेरणा काःगु दु।

मेगु छपु कविता न्यब्वये :-

छन्हु एकान्तय् कविता खन्यवं / पृथ्वी ख्वयाहल हीही ललं
थःगु नुगःपा उसिउसि यानाः / पृथ्वीं धाल "कविता न्य !
जिगु कोमल फय् अमृतमय लः, / जिगु उर्वर चा, धरती नं,
फुक गन, फुक तन, फुक सुत, प्रिय थौं / मरुमय जुल जिगु व्याक्क फुकं !"

पृथ्वी थुकथं ख्वःगु खनाः अलय् / कवितां लिसलय् धाल अन
"ख्वय्मते पृथ्वी ! अमृत बरोबर / बरु जिगु प्रिय थुगु बिन्ति खँ न्य !
जबतक दइ थन प्रिय थुगु कविता / बाभः जुइ मखु छुं हे नं
थनया लः, जः, थनया चा, फय् / सुइमखु पुइमखु गुबले नं !"

न्हापांया बछि कवितां थौया पृथ्वीया दुर्गत पर्यावरणयात ईगित याः। तर वयात बियातःगु सान्त्वना वा व कविताया सन्देशयात गुकथं नाला कायेगु खः ? मस्यु। न्हापा न्हापा धाइगु छगू चलन दु - कविं म्हगसय् थःगु जिन्दगी फुकाच्वनी। थ्व कवितां मेपिन्त न्हापं म्हगसय् म्वायेगु सन्देश बियाच्वंगु खनेदु। कविता धाये साहित्य विश्वकर्मा मखु, व श्रष्टा खःसा फगत उद्विपनया।

तर थ्व कविता न्यथनाच्वनागु भावया हुनि जक मखु, भाषाया नितिं नं खः। "प्रिय पृथ्वी ! अमृत बरोबर बरु जिगु प्रिय थुगु बिन्ति खँ न्य !" थन थःगु खँयात थम्हंतुं बरख्वाय् जूगु दु, अमृत बरोबर धकाः (छन्द मिले यायेत खः ला ?)। थःगु खँयात च्वछाःगु जक मखु, दकलय् लिपाया ब्वं थःत थम्हंतुं च्वछायेगु ज्या जुल - जबतक दइ थन प्रिय थुगु कविता, बाभः जुइ मखु छुं हे नं। मानो कविता श्रष्टिया नं श्रष्टा खः।

यदि कवितायात थुकथं हे भाषा व संस्कार बिया: च्वनेगु जूसा कविता क्षेत्रय कविताया नां जक ल्यनाच्वनी । गद्य साहित्यं हे कविताया धात्येगु दायित्व पूर्वकाच्वनी । भावुकता दये हे मज्यू धैगु जिगु धापू मखु । भावुकता जीवन सापेक्ष जुइमाल, उकिइ जिन्दगीया किचः लुया वयेमाल ।

अथे हे गद्य भाषा कविताय् छ्यले मज्यू धैगु नं जिगु धापू मखु । सपाट गद्य भाषाय् कविता प्रतिध्वनित जुइ मखु - ध्व नं जिं धाये मफु । पञ्चायत कालय् रुपचन्द्र बिष्टं चुनाव इलय् पिकाःगु पोष्टरया भाय् छकः न्ह्यथने :-

शोषणया निरितिं शासन,

शासनया निरितिं शोषण !

भाववाचक खँवः छ्यलाःतःगु ध्व सपाट गद्य जिगु न्ह्यपुइ थौ नं प्रतिध्वनित जुयाच्वंगु दु । सामन्ती प्रवृत्तिया दर्शन च्वय्या निभवलं गुलि याउँक ब्वयाबिल । शासन व शोषण, छगूया मेगु परिपूरकया सम्पूर्ण दर्शन गुलि स्याचुक थुकिइ अभिव्यक्त जूगु दु ! थुकिइ खँवः विपरीतार्थकथं पुनरावृत्ति जूगुलिं हे कविताया आकर्षक शक्ति पिब्वःगु खः ला ?

अन्त्यय कविताया भाषायात कयाः गुलि नं खँ न्ह्यब्वयाच्वना, वया अर्थ कविताया भावगत-सत्य अर्थात बिचाःया महत्तायात म्होति खंकेत स्वयागु मखु । कविताया स्वायत्तताया छम्ह तसकं हिमायती टी. एस. इलियटं न्हापं कविताया निर्णय यायेत (वय्कःया धर्मय् आस्था दुगुलिं) धार्मिक मूल्य छ्यलेत साहुति बियादीगु दु । कविताया छु खँ ? न्ह्यागु रचनाय् जुइमा, भावया थाय् दयेमाः । तर ध्व च्वसुया केन्द्रित विषयवस्तु भाव स्वया नं भाषा खः, व नं कविताया भाषा । पिकासोया धापू दु - छम्ह सफल कलाकारं तिकिनकूगु छफुति रंग, निभाः जुयाः जल्ल थीफु । ध्वया अःखः सामान्य मनुखं कुतः यानाः च्वःगु निभाः तिकिदंका तःगु रंग जक जुया बीयः । ध्व धापू शब्दया छ्यलाय् नं लागू जू । तर व स्थितितक ध्यनेत साधना माः । भाषा भावया संवाहण खः । शक्तिशाली भाषां भावयात ब्वमिया सर्गतय् भुइचम्पा यानाः न्यंकेफु, चकंकेफु । अभ्र धाये शक्तिशाली भाषा रकेट जुयाः भावया उपग्रह स्थापना यायेफु, ब्वमिया अन्तरिक्षय् । भाषा फ्यासुसा भावया बारुद नं प्याःगु सलाई जुयाबी ।

अतः थौया गद्य विधाय् कवितां म्हिताच्वंगु महत्वपूर्ण भूमिकायात मनन यानाः, कविताया छ्यलय् सपाट गद्य भाषाया आपाः छ्यलाबुलां कविताया शक्ति व वया गरि मायात यानाच्वंगु व यायेफुगु क्षतिपाखे छम्ह श्रष्टा सजग जुइमाः । तर थुकथं सिर्जना जूगु कविता पाठकया छ्यनय् दुरुहया भारी जुयाः ब्वमचीमा । यदि गद्य भाषा छ्यलाः

हे काव्य-सिर्जना यायेगु खः सा, गद्यया व कारक तत्व छु छु खः गुकिं कविता प्रतिध्वनित जुइफु, छम्ह श्रष्टां थुपाखे नं चिन्तन यायेगु नितान्त आवश्यक जू ।

कविता भाषाया निर्माता खः । भाषाया खँय् कवितां मेथासं त्यासा कायेगु मखु, थम्हं त्यासा बी फयेकेमाः । उकिं, जिं स्वये, मेमेगु साहित्यिक विधाया स्वयाः ध्वया दायित्व भचा पाः । भ्यातु नं । □

कविताय् कविया हस्तक्षेप

भाषा छगू माध्यम खः, भाव सम्प्रेषणया । भाषाया हे छब्ब खः, खँलाबला व खँग्वः । न्हापानिसें ल्हाना वयाच्वंगु सामान्य खँलाबँलाय् कथंहंक छ्यला वयाच्वंगु खँग्वलं भाषाय् खासखास नियम स्वनेधुंकूगु दु । थुकथंया नियमं यानाः भाषा व्यवस्थित जुयाच्वनी । न्वचुमि/च्वमिनाप, न्यमि/ब्वमिया दथुइ थ्व हे व्यवस्थित नियमं यानाः भाव सम्प्रेषण जुइत तिबः बियाच्वनी । तर दंदं छगू हे तालं न्ह्यानाच्वंगु खुसिं नं गबलें गबलें लँ हिलेत स्वयेफु । मनूया स्वभाव जक छु स्थीर जुयाच्वने फौ ? सदां छगू हे कथं छ्यलाच्वंगु भाषाय् गुलिसिनं न्हूकथं खँग्वः छ्यलेत स्वयेफु, गुलिसिनं थःगु धापू न्हूकथं धाये न्हापा स्वयाः छु पाक्क ब्वये मन जुइफु, खँपुइ न्हूगु खँग्वः तनेत स्वयेफु, शब्द व हे सां न्हूगु अर्थ बीत कुतः यायेफु । थज्यःथाय् हे सुलाच्वंगु दइ कविताया पुसा व भाषिक विकासया सम्भावना । व्यक्तिनिष्ठ जुयाः स्वयेगु खःसा मनूया थजःगु प्रवृत्ति थःगु अस्तित्वया खोज खः, समष्टिया मिखां स्वयेगु खःसा गति प्रगतिया चिं खः । थुकथं भाषाया छ्यलाय् थःगु महसिका ब्यनेगु मनूया छताजि कुतः खः - कविता । न्हिया न्हिथं छ्यलाबुलाच्वंगु सामान्य भाषाय् कवितां छुं हयूपाः हयेत स्वइ । मेकथं धायेगु खःसा चलन चल्तीया भाषाय् कविता छगू कथंया हस्तक्षेप खः । थुकथंया हस्तक्षेप भाषायात आकर्षित व सशक्त यानाः भाव सम्प्रेषण यायेत ग्वाहालि याइसा गनं गनं पंगः नं जुइफु । खतु थ्व दोष गुण निरपेक्ष मखु । ईब्य, पाठ, पठन वा पाठक सापेक्ष जुइफु । संक्षिप्तं धायेमाःसा सामान्य छ्यलाबुलाया भाषाय् कविता हस्तक्षेप खः ।

समाजया प्रचलित भाषाय् हस्तक्षेप जुयाच्वंगु कविताय् दुने नं वाःमचायेक कविं हस्तक्षेप यानाच्वंगु दयेफु । खतु गुलिसिनं धायेफु - कविया औगात धा, ल्याकत धा, हतियार धा वा वया धलिमलि यायेगु थाय् धैगु हे कविता खःसा कविं थःगु कविताय् हस्तक्षेप मयाःसा गन याइ ? मनूखं थःगु छँयात हे थः यःकथं छ्यलीगु खः । थुकिइ छुया विवाद ? तर थःगु छँ जुयेवं चःबिइ वनाः नसाज्वलं दयेकेगु ज्या यायेगु, भुतूयात चःबिया

ज्या कायेगु याःसा वया थःगु छँ जूगुलिं उकथं छ्यःगु पाय्छि हे खः धाये ल्वइथें मच्वं । अथे जूगुलिं कविताय् कविया हस्तक्षेप पाय्छि कथं जुयाच्वंगु दु मदु, धैगु खँ वालास्वयेगु अनुपयुक्त मखु ।

कविताय् कविया हस्तक्षेप जुइ, व नं थीथीकथं । अवश्य खः, थुकिं कविताया स्तर थकायेत यक्कें ग्वाहालि जूगु दइ । तर थ्व खँ न्ह्याथासं पाय्छि जुइ धाये फौमखु । कविताय् कविया हस्तक्षेप धायेगुया अर्थ खः - प्रस्तुत जुयाच्वंगु कविताया वस्तुस्थिति दुने वा पिने ल्येहेंबुइक कविं थःगु खँ आरोपित यायेगु । थुकथंया हस्तक्षेप कविता चकंक, दुग्यंक न्यनावनेत ग्वाहालि यायेमाःगु खः । तर गबलें गबलें लँ तका नं बीयः । गजःगु हस्तक्षेप कवितायात तिबः बी, गजःगुलिं हन्ता याइ, थुखेपाखे छकः मिखा ब्वयेत कवि पूर्ण बहादुर बैद्यया कविता छपु न्ह्यथने ।

सुथ जुयव

याकःचा

चछि च्यानाः

मैनमत !

गुलि नुगः मस्यासें

थःत फुकी ।

कन्हे, सुथ जुइ मलाक

तुयु जः

लिमला फमलां

जिगु ब्वथाय् दुने थेंक स्वःवइ ।

तर

फुइ धुंकूगु मैनमत ब्वसं

शहीदया हिथें

छफुति, निफुति मैन

ल्यना च्वनी ।

ख्वखना सलं

जः, भोसुनाः

अनसं चुप्पानइ ।

(सरासु सफुतिं ने. सं. १०८७)

थ्व कविताया मू वस्तु मैनमतयात मानवीकरण यानातःगु दु । कविताय् खनेदैगु थ्व छगू तसकं प्रचलित व सामान्य हस्तक्षेप खः । उकिं थ्वयात कविताय् कविया

हस्तक्षेपया सिबे भाषाय कविताया हस्तक्षेप कथं नाले बहजू ।

चव्य न्यथनागु कवितायात छक्कः मनन यानास्वये । थ्व कविताय् प्यंगू वाक्य दु । थ्वया वस्तुस्थितिइ न्याथाय् कविं हस्तक्षेप यानातःगु खनेदु ।

१) गुलि नुगः मस्यासें

२) लिमलाः फमलाः

३) छ्वखना सलं

४) (जः) भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ

५) शहीदया हि थें

१) गुलि नुगः मस्यासें (थःत फुकी) - कविताय् मैममत च्याःगु दु । च्यानाः फुइगु मैममतया प्रकृति खः । च्यानाः थःत फुकाच्वंमह मैममत स्वयाः कविं थःगु मनय् लूगु खँ प्वकी - गुलि नुगः मस्यासें ...। मैममत च्यानाच्वंगु स्वयाः कविया सम्पेदनशील नुगःया पिब्वःगु सः खः, थ्व । मैममतया वस्तुस्थितिइ दुबिनाः कविं थःगु मनय् लूगु खँ प्वकूगु खःसां थःत च्याकाः फुकेगु मैममतया प्रकृतिलिसे थ्व वाक्यांश थुलि ज्वःलाः कि कविताया थ्व वाक्य पूर्वक ब्वनेबलय् भीत नं मैममतं गुलि नुगः मस्यासें थःत फुकीगुलिइ अनुभूत याकी । कविं ब्वःगु तँसा खँ भीत पनीमखु, बरुकछि, मैममतया धात्येया उत्कर्ष स्वयेबलय् भीत नं नायेकाबी । कविताय् कविया थ्व स्वाभाविक हस्तक्षेप खः ।

२) लिमलाः फमलाः - सुथया जःयात कयाः कविया थ्व थःगु कथन खः । छ्वे भ्वात्त स्वयेबलय् कविं थःगु मनय् वः थें न्यब्वयातःगु क्रियाविशेषण थें च्वं । तर पृथ्वी थःगु धुराय् चाहिलीगु गति, सूर्य व पृथ्वीया दूरी अफ धाये जःया गतिया वेग लुमंकेबलय् लिमलाः फमलाः जिगु क्वथाय् दुनेथ्यंक स्वःवइ, कविं गुगु धाल व अस्वाभाविक थें मच्वं । तर "मैममत गुलि नुगः मस्यासें थःत फुकी" थुकिं ब्वमिनाप गुलि आत्मसात यायेफु "लिमलाः फमलाः" खं म्हो हे जक आत्मसात जुइ । थ्व लिमलाः फमलाः खँगःयात छुं दुरुह दुगु स्वाभाविक हस्तक्षेप धायेत्वः ।

३) छ्वखना सलं - थ्व मैममतया आत्मबलिदान खनाः जःया प्रतिक्रिया कथं न्यब्वयातःगु खँगःत खः । जःया वास्तविक स्वभाव व प्रकृतिलिसे छुं स्वापू मदयेक बलजपितं कविं प्रत्यारोपन यानातःगु थ्व वाक्यांश खः । अफ धाये कविया थ्व नितान्त निजी व स्वनिर्मित जःया अवस्था खः । जः दुने पाठकं छ्वखना सः गुकथं मालेगु खः ? थ्व वाक्यांश ब्वयातःगु वस्तुस्थितिनाप छुं हे स्वापू मदु । सिबाय कविया थःगु नुगः खँ । अतः थ्वयात कविताय् कविया अस्वाभाविक हस्तक्षेप धायेगु पाय्छि जुइ ।

(४) जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ - थ्व भवलं जःया प्रकृतियात सजीव यानाः वया क्वाः पाठकया नुगः दुनेथ्यंक फुचायेका बी । "भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ" थ्व श्रद्धाया

उत्कर्ष भाव जःया स्वभावलिसे पाय्छि जू । जः खःगु धाय्यात क्वाकेत स्वइगु वया प्रकृतियात 'चुप्पा नइ' धकाः न्यथनातःगु दु । थ्व अभिव्यक्तिं जीवया तसक्कं आत्मीय भाव वस्तुस्थितिनाप एकाकार यायेफूगु खनेदु । कविया कल्पना कविताया वस्तुस्थितिनाप तसकं भ्यले पुं ।

(१) या 'गुलि नुगः मस्यासें' व (४) या 'जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ' थ्व निगुलि कविया स्वाभाविक हस्तक्षेप खः । थ्व निभवलं कवितायात सशक्त व सार्थक जुइत तिबः बियाच्वंगु खनेदु । तर गुगु भवः गुकथं गुलि स्वाभाविक हस्तक्षेप जूगु दु ? छक्कः दुवालेत कुतः याये :-

'गुलि नुगः मस्यासें' थुकिं मैममतया गुणयात अमूर्तकथं न्यब्वःगु दु । तर जति ब्युब्यु थःत फुकाच्वंगु मैममतपाखे भीगु मिखा व न्यपु साली । जः भ्वसुनाः अनसं चुप्पा नइ । थ्व भवलय् छगू घटना घटित जूगु दु - 'चुप्पा नइगु' । भ्वसुनाः चुप्पा नइगु बिम्ब पाठकया न्यपुइ फोटो थें प्रिंट जुइ । खँवलं पाठकया मिखा न्यःने चित्र ब्वयाब्यूगु दु ।

थ्व निगुलि वाक्यांशयात छक्कः चकंकाः स्वये - जतिं चुपियात नं चुप्पा नइ, चुपिं गःकिया बाःवःगु हियात नं । जतिं लःयात नं चुप्पा नइ, ल्वहंयात नं । जतिं भिंयात नं चुप्पा नइ, मभिंयात नं । यदि थुकथं स्वस्वं वंसा कविताया हत्या जुइफु । उकिं कविताय् ब्वयातःगु वस्तुस्थिति या लागा दुने थ्व वाक्यांशयात कःधाकाः स्वयेगु पाय्छि जुइ । अर्थात थन भीसं जः (वस्तु)यात जक कयां मगाः, चच्छि च्यानाः बँय् ल्यनाच्वंगु मैमया ल्यपुल्यंगु (स्थिति)यात नं ध्यानय् तयेमाः ।

तर कविताया स्थितिइ न्यागा न्याकथं कःधाःसां जिउ धैगु मनंतुनाः च्वमिं यःथें कविताय् ब्वयेत स्वल कि, जिं स्वये, अन थाय् नं कविताया हन्ताः जुइफु । दसु कथं धाये '..... (फलाना) मदुगुलिं हिमाल बखिं च्वच्वंगु दु, भरना खुसि ख्वख्वं ब्वाजुयाच्वंगु, पछित चिल्लाय् दनाच्वंगु दु, (फलाना) मदुगुलिं' थुकथं च्वमिं बलजपितं थःगु भाव प्रत्यारोपन याःगु कविताय् च्वमिया भावुकतां जाःगु कल्पना बल्लाय् फु । तर जीवन्तता लुइ थाकुइ । थज्याःगु कवितां ब्वमियात प्रभावित याःसां सिर्जनात्मक व सार्थक भावना ब्वलकेगु पलेसा थुकिं पाठकयात अस्वाभाविक, अव्यावहारिक, काल्पनिक मनोलाकय् थ्यंकाबी ।

कविया हस्तक्षेप कथं कयागु न्हापांया भवः 'गुलि नुगः मस्यासें'यात गन नं गबलें नं च्यानाच्वंगु मैममत (वस्तु) नाप स्वापू तयाः स्वयेबलय् भाव छगू हे बी । थ्व भवःया भाव कविं ब्वः थें अनुभूत जुइत वस्तु (मैममत) जक दुसा गाः । थ्व भवःया भावतक थ्यंकेत काव्यात्मक स्थितिइ दुबीगु अनिवार्य मजू ।

अर्थात मूभावय् थ्यंकेत कविया च्वय् न्यथनागु न्हापांया हस्तक्षेपयात वस्तु जक

दयेवं गा:सा, मेगु हस्तक्षेपयात वस्तु व वया स्थिति नं मा: ।

(५) शहीदया हि थें - आ: ल्यंदनिगु कविया हस्तक्षेपय् छक्व: दुवाले । अप्रस्तुत विधानकथं सरसर्ती स्वयेबलय् शहीदया हि थें वाक्यांश कविताया वस्तुस्थितिं पिने ला: थें च्वं । उक्तं स्वयेबलय् वस्तु व स्थितिइ थ्व वाक्यांश पिने आयातित वा पैठारी जूगु खनेदु । खतु थ्व तुलनात्मक वाक्यांश ख: । तुलना मेगुनाप हे याइगु ख: । तर हि व मैनाया स्वरुपयात स्वया: गुलिसिनं याउँक धायेफु - हि ह्याउँसे च्वंसा मैना तुयू । थिमिगु तुलना गुकथं जुइ ? न्ह्यब्वयागु कविताय् थ्व निता वस्तुया स्वरुपया मखु, गुण व स्वभावया स्वापू दु । हि जीवनया मू स्रोत ख:सा मैनामतया प्रज्वलन शक्तिया स्रोत ख: -मैना । हि वा:सा पलख लिपा बलुहुं धीचिनी थें च्या:गु मैनामतया मैना नं नाया: तिकि तिकि दना: धीचिनी । निगू वस्तुया थ्व ज्व:ला:गु गुण व स्वभाव भी ब्वमिपिनि दुने भू सीमदयेक छधी जुयावी । उकिं थ्व ग्यसुग्यंगु तुलना जूगु दु ।

कविताया फुक्क वस्तु व स्थितियात कविं छाये छु, उद्देश्य न्ह्यब्वया त:गु ख: ? 'शहीदया हि थें' थ्व हे भवले स्पष्ट यानाच्वंगु दु । थ्व वाक्यांश कवि थम्हं आलपस्यें छुनात:गु लुखा ख: - थ:गु मू भावतक ब्वमियात याउँक दुतयंकेत । अभ्र धाये भावं विचलन मजुइक ब्वमियात मूभावतक साला: यंकेत कविं दयेकात:गु लीक ख:, थ्व । थम्हं न्ह्यब्व:गु वस्तु व विवरणयात ब्वमिं मेकथं मकायेमा धैगु कविया मनसुवा थ्व हस्तक्षेपं क्यनाच्वंगु दु । अर्थात थ्व हस्तक्षेपय् कविया थ:गु उद्देश्य दु । अत: थ्व हस्तक्षेपयात कविया स्वउद्देश्य हस्तक्षेप धाये पाय्छि जू ।

छ्युंगु युगय् शहीद सत्य द्रष्टा जुयाच्वनी । वं थ:त फ्याना: थ:गु अणु अणुयात दुया: प्रज्वलित जुया: मेपिन्त सत्यनाप साक्षात्कार याकेत ग्वाहालि यानाच्वनी । शहीदया बलिदानं न्ह्यब्व:गु सत्ययात ह्युपा: वयेवं छुं मखु थें सामान्य तायेकीपिन्त 'ज: भवसुना: अनसं चुप्पा नइ'या बिम्बं प्रतिकूल इलय् थ:गु बलिदान बिया: समाजयात सत्यनाप साक्षात्कार याका: वंम्ह शहीदया त्याग व देन लुमंका: कृतज्ञ जुइत न्वानाच्वंगु दु ।

मुक्कं कायेबलय् च्वय् न्ह्यब्वयागु कविताय् कविया स्वाभाविक हस्तक्षेप, स्वाभाविक तर दुरुह हस्तक्षेप, अस्वाभाविक हस्तक्षेप वा स्वउद्देश्य हस्तक्षेप जूगु खनेदु । कविया व्यक्तिनिष्ठ भाव बलजपितं कविताय् भुंवेत स्वइबलय् अस्वाभाविक नापं जटिल हस्तक्षेप जुइगु यक्को सम्भावना दइच्वनी । जिं स्वये, गबले कविं कविताया वस्तुस्थितिइ आत्मासात याना: थ: दुबिना: निर्व्यक्तिकरण हस्तक्षेप याइ, व स्वाभाविक, सफल व सशक्त हस्तक्षेप जूवनी । □

(‘पलिस्था’ दँ पौ : ने.सं. १११९ पाखें)

थौया कविता (भावगत युगबोध)

छन्द व मात्रां मुक्तया चिं न्हूकविताया दकलय् पुलांगु दापू जुइ धुंकल । थौया कविताया स्वरुप दुने पिने हिले धुंकूगु दु । गुलिसिनं थौया कविताया चिं थौया वस्तुया छ्यला ख: धाइ । थुगु बिचा: कथं पुलांपिसं बिम्बया रुपय् भंग:यात काल धा:सा थौ याम्हं जम्बो विमान, रकेट आदियात कायेमाल । तर वस्तुया हिला हे थौया कविताया चिं जुइमा: धैगु छुं आवश्यक मदु । निम्ह मनु काये - छम्ह मूर्तिया भक्त, मेम्ह ट्रकया स्टेरिंग भागियाइम्ह । परंपरागत मूर्ति पुज्याइम्हसिया न्ह्य:ने स्टेरिङ्ग भागियाइम्ह डाइभर यात छु भीसं न्हूम्ह मनु धाये त्व: ला ? पा:गु ला धन वस्तु जक ख: । अभ्र डाइभरया व प्रवृत्ति ला हिला वनाच्वंगु युगलिसे बलजपितं म्वायेत स्वयाच्वंगु व हे पुलांगु संस्कार व धारणा ख: । यथार्थय् इपिं निम्हं दैवी शक्तिं आक्रान्त व अन्धभक्त नं ख: ।

थ:गु उपलब्धी स्वरुप मनुखं कुबिया ह:गु यक्को मूल्य व मान्यताय् ख्वं ख्वं खिति नवये धुंकल । थौया मनु उकिइ दुने म्वायेत उकुमुकु दं । उकिं थौया कविता कुत: जुइमा: - मानव समाजयात कुठित व गतिहीन याइगु फुक्क परंपरागत मू व मान्यतायात न्हंका: न्हूगु मू व मान्यतायात ब्वलंकेगु । वस्तुगत युगबोध रचनाकाल सिइकेत ब: बीफु । तर थौया कविता जुइत ला न्हूगु मूल्य व मान्यता न्ह्यथने फयेकेमा: । थौया जुइगुया अर्थ न्ह्यागु वस्तुयात नं थौया मिखां फयांफच्छि, यथार्थय् दुबिना: स्वयेगु ख:, दुवालेगु ख: । थौया मिखा धइगु हे थौया फुक्क बौद्धिक विधाया प्रभावं पिज्व:गु मंका: चेतना ख: ।

२०१७ सालया परिवर्तन भीगु कविताया भाव, भाषा व अभिव्यक्तिया निंतिं छगू त:धंगु ऐतिहासिक घटना जूगु दु । इलं खँ न्ह्यया: प्वंकेबिल । भाषा प्रतीकात्मक रुप काल । पौराणिक पात्रयात थौया स्वतुमतु स्व:गु जीवनया प्रतीक याना: पिब्वयेत स्वत ।

छुं कथं प्रतीक व छयलाया खुसि बा: वल। वैयक्तिक प्रतीकया छयला नं ब्वलन। भावयात ठोस रुपय् पिब्वयेत स्वतसा थ्व हे युगय् थौया चित्रकलाया प्रभावय् अमूर्ततां नं थाय् कायेत स्वत।

भावयात तिव्र गतिं संप्रेषण यायेगु कविताया मूगुण जूगुलिं प्रतीकया छयला छगू भारीया रुपय् मयासे शक्तिशाली वाहनया रुपय् याये फयेमा:। शक्तिशाली वाहनया रुपय् प्रतीक पौराणिक धाये परंपरागतया गालं नं काये मफैमखु। युथाय् हे थौया कवि सजग जुइमा:गु दु। पौराणिक प्रतीकया छयला गनं व हे पुलांगु मू व मान्यतायात पुनरावृत्ति ला यानामच्चं ? बिचा: याये बह:गु खँ ख:। आधुनिक धैगु हे रुढीगत परंपरां मुक्त जुइगुया नां ख:। थ्व सजगता व सचेतताया अभावं यक्को थौया कविपिसं चाय्कं मचाय्कं न्हूगु पिब्वयेत स्वस्वं हानं हानं रामायण व महाभारतयात न्ह्यथनाच्चंगु खने दु। पौराणिक पात्रत न्ह्यथने मज्यगु मखु ज्यू, तर वया रुढीगत नव:गु मू व मान्यताय् न्ह्यस:या चिं तयेफुसा जक पाय्छि जू। भीत हानं राम बुइके मा:गु मदु, कृष्ण बुइके मा:गु मदु न त बुद्ध हे बुइके मा:गु दु।

(‘बेणी’स पिदंगु वक्तव्यया मूल अंश। बेणीया लागि थुनिया हिलेज्या चिनाखँया नापं भाजु काशीनाथ तमोटं या:गु ख:।)भी:थ्यल्या: १५६ ने.सं. १०९५ सिल्ला/चिल्ला □

गिरिजाया “पालि-स्वाँय्” : ढ्हकविता प्रवाहया धलखय् मलागु अंश

भीगु साहित्य खलय् “नेपाल भाषाया न:लि कविता” सफूया प्रकाशनया उपलब्धि, उकिया अंग्रेजी अनुवाद ब्वयात छके चीका: स्वयेगु ख:सा, व सफुतिइ दुथ्या:गु कविता स्वया: नं, आपासिनं उकिं ब्वलंकूगु चिन्तनात्मक विवादयात कायेगु या:। सामन्ती भाषां धायेगु ख:सा मा स्वया: ब्याजं महत्वपूर्ण धाये काल। मां भाय्या अनुराग व भावुकतां आपा: थाय् कया: परंपरागत लैपुइ न्ह्यानाच्चंगु भीगु काव्य प्रवाहयात व सफूया नामय् घाका त:गु “न:लि” खँवलं चिन्तनया नितिं छगू लुखाद्वा: चायेकाबिल। थ्व खलय् रुचिदुपिं व ईया च्वमिपित जक मखु भावीपुस्तायात नं थुकिं न्ह्यपु वायेकेगु ज्या बिल यक्को कथं... यथास्थितिं पिहाँ वयेत, थ:गु म्हासिका न्ह्यब्वयेत, ई अनुरूप चिन्तन यायेत, इलं ल्वयेक भाव पिब्वयेत आदि इत्यादि।

नेपालभाषाया न:लि कवितायात कया: समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया च्वसुलिं “गुलित न:लि ?” धका: ब्वलंकूगु न्ह्यस: हे थ्वया सूत्रपात ख:। गज:गुयात न:लि धका: नालेगु ? गज:गुयात पुलां भापीगु ? गज:गुयात थौया धायेगु ? म्हाग:या गज:गु ? थौं नं सास: ल्हानाच्चंगु युग पुलांगु प्रवृत्ति मदु ला ? थौलिसं म्वानाच्चंगु क्वपुंगु संस्कार मदु ला ? खँ, कविताया जक मखु। थ्व न्ह्यसलं भीगु चिन्तन, आचार, व्यवहार, संस्कार या नापं यक्को खलय् लिस: मायेकेत बाध्य या:।

न:लि कविताया वाद विवादय् संवादया सूत्र लुइकेत कुत: यानादीम्ह समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लं मचा:, मगा:यात छथाय् मुना: प्वंका दीगु छुं अभिमत थुकथं दुः—

१। भी वरतमान काव्य आधुनिक पह: ब्वये मफुगु कारण ख: — थ्वं भीगु न्हियान्हिथं जीवनया काव्यात्मक मनन (Poetic Assimilation) याये मफुनि।

२। भीगु नःलि धाःगु कवितां आलोचना सामना याये माःगु हुनि खः -थौया जीवनया यथार्थनाप बांलाक हेलमेल जुइगुया नापं थौया वस्तुस्थितिआत काव्य सृजनाय दुध्याकेगु कुतः खने मदु । कवि न्हू जुयाः नं कविता न्हू जुइ मफुगु वास्तविक कारण नं थ्व हे खः ।

३। (भी न्हू कविपिके) थौया यथार्थया काव्यात्मक खोज (Poetic Exploration)या लागि कौतुहलता व सजगता दयेमाः ।

४। भीगु काव्य व भीगु समसामयिक जीवनयात छस्वा यायेगु प्रयासयात हे जक कविताय आधुनिक प्रयोग धायेफइ ।

“..नःलि कविता ” सफूयात कयाः समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं दकले न्हापां पिब्वयादीगु च्वसुयात व्वाचायेकादीगु भवः थुकथं दु “छु आ धात्थें न्हूगु कविताया नितिं न्हूपिं हे कविया लँ पियाः आशा यायेगु धृष्टता जुइ ?” वय्कःया थ्व भविष्यवाणी सत्य जुयां त्वःतल । ‘..नःलि कविता’ (१०७८) प्रकाशनया खुदँ दुबले ने. सं. १०८४ “सरासु” कविता सफुतिं श्रेष्ठ सिरिपाः काल । सरासु न्हूम्ह कवि (भाजु पूर्ण बैद्य)या न्हू कविता मुना ।

भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया हे धापू न्यथनेगु खःसा “गाजलं दाःगु चा अतीतपाखें पलायनया दसि खः धायेगु जूसा सरासु (२०२३) प्रतिभासित हिलायात न्हू धाःवीगु छगू सुस्पष्ट चिं खः । थ्वयात छुनाचिं भाःपाः आधुनिक नेपालभाषाया न्हू कवितां तःगु थ्व हाचां आपालं दृष्टिकोणं सार्थक, उपलब्धिपूर्ण व ग्यसुलाःगु ह्यूपा खः धायेमाः । ”

“छथुं तिन्हुया वडगु जः थें प्रभाव व ह्यूपाया ल्याखं छक्कलं म्हसीगु तथा निरन्तरता व छसीकथंया विकास स्वयेगु खःसा आधुनिकताया न्हूगु हलचल पूर्णबहादुर बैद्य न्ह्याकादीगु पलाः नापनापं सुरुजुइ ।” “सरासुया प्रकाशन लिपा नेपालभाषाया काव्य परंपराय रोमान्टिसिज्मया अन्त जुइ ।”^२

वय्कलं जक मखु, सकल समालोचकपिसं कवि पूर्ण बैद्ययात भीगु काव्य जगतय न्हूगु युग हःम्हकथं लसकुस याःगु दु । समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लं धया दी“ पूर्ण बैद्यया सरासु(प्रकाशन १०८७) कविता मुनां भीगु कविता ख्यलय छगू ह्यूपाः हल । ...बैद्यजुया थ्व महत्वपूर्ण उपलब्धि व भूमिकां भीगु थौया कविताया इतिहासयात छ त्वाथः च्वय्थ्यंकल ।”^३

च्वय् उद्घृत यानागु खँय जिगु मतभेद दु धाये त्यनागु मखु । न त न्हूगु कविताया युग हःम्ह कविया महत्व व्वापालेगु थ्व च्वसुया उद्देश्य खः । थुकिइ शंका मदु

मुनां आंशिक मखु फयांफच्छि समग्रता कयेच्यानाः नेतृत्व बीफइ, वयात हे नेतृत्वया दावेदार भाःपी । न्हूगु कविताया ख्यलय कवि पूर्ण बैद्ययात न्ह्यलुवाकथं धाये प्रनेताया रूपय गुगु थाय्, मान मर्यादा दु व छगू कथं निर्विवाद खः ।

नःलि कविताया विवाद व नःलि कविता (न्हू कविता अर्थात सरासु) या पलिस्थाया (ने. सं. १०७८-१०८४) दथुइ ने. सं. १०७९ स भाजु गिरिजा प्रसाद जोशीजुया छगू सफू पिन्न “पालि-ख्वाँय” । वय्कःया थ्व दकले न्हापांया सफू (कविता मुना) खः । प्यब्व थलातःगु थ्व सफुतिइ गुगुं छन्दय गुगुं स्वछन्दय चिनातःगु ल्वाकःबुकः कविता दुध्यानाच्वंगु दु । थ्व सफुतिइ दुबिनाच्वंगु वय्कःया बिचाः न्ह्यब्वयेगु खःसा थ्व मनूतय समाज सुथां मलानाच्वंगु मू हुनि समालोचक भाजु माधवलाल कर्माचार्यया भासं “मनू मेम्ह जुया मखु, मनू मजुया खः ।”^४

“सुं सु गथे खिपःयात, लःयात यात गथे लखं,

....

मनुखं ला मनूतयत सास्ती याये सल गय थन

... कयात कयेमसः कथं ”

“ मि गो गयच्चं धकाः जिथाय न्यं वःसा,

धाय् फु जिं थत्थें, मनू न्यंसा छु धाय्गु खः ? ”

प्रकृतिया सन्तान खयाः नं मनूया प्रकृति दकले ध्वाथुइके थाकु । च्वय् न्ह्यब्वयागु कवि गिरिजाया बिचाःयात मू तातुनाः थ्व च्वसु न्ह्याका च्वनागु मखु ।

मूखें न्ह्यब्वयेत व ईया भीगु काव्यया परिवेशय छक्कः मिखा व्वये पाय्छि ताया । भीगु काव्य ख्यलय रोमान्टिसिज्म दुतहःपिं कविपिं सिद्धिचरण व वय्कःया समकालिनपिं खः । समालोचक भाजु माणिकलाल श्रेष्ठया कथं “नेपाली भाषाया प्यम्ह दकले तःधपिं (लेखनाथ, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, बालकृष्ण सम व सिद्धिचरण) मध्यय नं दकलय रोमान्टिक धकाः सिद्धिचरणयात धाये नं उलि थाकु मजू ।”^५ रोमान्टिसिज्मया छगू विशेषता खः प्रकृतिपाखें अभिप्रेरित जुइगु व प्रकृतिइ थःगु निजात्मक भाव इलाः कविता न्ह्यब्वयेगु प्रवृत्ति । गुलिसिं थजःगु स्वभावयात कविता सामर्थ्य कथं मूल्यांकन यायेगु याः । अतः कवि सिद्धिचरण व वय्कःया प्रवृत्तिइ लाःपिं कविपिसं प्राकृतिक वस्तुपाखें प्रेरणा काइगु व प्रकृतिइ थःगु भाव प्रत्यारोपण यानाः काव्य सिर्जना याइगु वय्कःपिनि कमजोरी स्वयाः नं विशेषता कथं उगु इलय नालाकाःगु गलत धाये पाय्छि मजू थें ताः ।

सरासु न्हूगु युग प्रारम्भ जूसां व सफुतिइ मुनाच्वंगु “सुर्छोया मती” “खुसिचा”

२ भूमिका : नेवारी भाषाका केही आधुनिक कविता

३ लः लः खःया भूमिका

४ खं साहित्ययागुः साहित्यया खँय

५ नःलि स्वना (परिशिष्ट क) : माणिकलाल श्रेष्ठ

“तिमिला” ..आदि कविताय् प्रकृतिइ थःगु निजात्मक भावना प्रत्यारोपण यानाः न्ह्यब्वयेगु रोमान्टिसिज्मया अवशेष ल्यनाच्चंगु खंकेफु । खँ, सरासुया जक मखु, भाजु आनन्द जोशीया- “विस्थापित जि : जि मखु” वा बुद्ध साय्मिया -“जि : जिगु वर्तमान”य् नं उकिया ल्यँपुल्यँ ध्वदु वः ।

टी.बी. ग्रस्त सुथ

ख ला सर्गः छपातं हि ल्हवयाः

सुथं दुस्वः वःगु दु भीथाय्

(विस्थापित जि जि मखु पेज७१ आनन्द जोशी)

शहीदया नुगःपां तिकिदंगु हि पातः

सुथ जुयवं दना वइ

च्याःगु मिखा जुयाः

जिगु भ्याः खापा धितुधिनाः ।

(जि : जिगु वर्तमान : बुद्ध साय्मि)

चव्य न्ह्यब्वयागु निकू कुचाय्सं निम्हसिनं थःथःपिनि कल्पनां सुथयात थः यःकथं स्वरूप बियाः थःपिनि इच्छा अनुरूप भाव प्रत्यारोपण याःगु खनेदु । अन यथार्थ दु सा व खः - सुथ जूगु दु, जः खःगु दु । तर अथे जूसां निम्हं कल्पनाय् तना मवं न त ब्वमिपित लक्षहीन यानाः तंका छवयेगु इमि आज्जु खनेदु । सखे थुज्वःगु हे कविताया भवःपाखे मिखा ब्वयाः भाजु इन्द्र मालीं न्हू कविताय् नव-स्वन्दतावाद (New Romanticism)या नं दु धकाः इलय्ब्यलय् खँ जुइबलय् न्ह्यथनेगु यानाच्चंगु जुइमाः ।

प्रकृतिया रुप स्वस्वं कल्पनाय् दुबिनाः भावुक जुयाः लाथें भाव प्रत्यारोपण यानाः थः जक मखु, ब्वमिपिन्त न्हापं दिग्भ्रम यायेगु धात्येया काव्य सिर्जना मखु । थ्व कटु यथार्थयात थःगु अन्तष्करणं नालाः कवितां हे थःगु धारणायात भीगु काव्य ख्यलय् दकले न्हापां सशक्त प्रतिवाद याःम्ह कवि खः - गिरिजाप्रसाद जोशी । अले वय्कःया व सफूया नां खः “पालि-ख्वाँय्” । अर्थात भीगु साहित्य ख्यलय् दकले न्हापां प्रकृतियात स्वयेगु यथार्थवादी दृष्टिकोण (पालि ख्वाँय् ने.सं.१०७९) ब्यूम्ह कवि खः, गिरिजाप्रसाद । प्रकृतिइ थःगु भाव यथें प्रत्यारोपण यानाः कवित कल्पना लोकय् परिभ्रमण यानाच्चंगु इलय् -

“चाहे ह्वाँय् ह्वाँय् थख्व, चाहे हुरु हुरुं थन्त्यु,

सुपाँय्या प्रकृतिं छुं नं मस्यु, स्यू थःगु ज्या जकं ।”

“ सुर्धवं छेत ला मखं

थःगु ज्या याःगु दु वंला म्वायेमा कि गनेमा फुककं ”

“ स्व गुलि बालाक, न्ह्यैपुक यैपुक स्वां ह्वःगु

गिरिजाया पालि ख्वाँय् - ४४

सुनां ह्वयेमते धाये फु ?

स्व वाउक सिमाहः चुलि वःगु

सुनां वयेमते धाये फु ?”

थुकथं यथार्थया धरातलय् पलाः चुइकेत न्वाःम्ह न्हापांया कवि खः, वय्कः । थ्व भवःत जक मखु, पालि-ख्वाँय्या जन्म थ्वहे यथार्थ चेतं जूगु खनेदु । खतु पालि ख्वाँय् सफुतिइ वय्कलं नं प्रकृतिइ मिखा ब्वयाः थःगु कल्पनाया पपु चमकंकूगु जा मखु । अथे खःसां वय्कःया दकले न्हापांया पालि-ख्वाँय् व इलय् भीगु काव्य ख्यलय् मेपिनि स्वयाः बिस्कंया खः । कवि चित्तधरजुं थुकथं न्ह्यब्वयादिल “..भाजु(गिरिजा)या मिखां ..न्ह्यागु प्राकृतिक विषययात मेकथं हे न्हूकथं खन ।” वस्तुतः कवि गिरिजां प्रकृतियात न्हूकथं जक स्वःगु मखु, सहीकथं नं स्वःगु खः । मेपिं स्वयाः बिस्कं तर सहीकथंया दृष्टि ब्वलंगुलिं हे वय्कः कवि जूगु जुइमाः ।

तर थ्व नं कटु सत्य खः - बिस्कं पिब्वःम्ह कवि बुलुहुं परंपरागत लीकय् पलाः छित, कवितय् पुचलय् छम्ह कवि जुयाः । गुगु चेतं कविता ज्वनाः वःगु खः व चेतया विस्तार कवि गिरिजां याये मफुत । थ्वया मू हुनि, जिं स्वये, भारतया छम्ह काव्य साधक मुक्तिबोधया थ्व खँपुइ तक्यनाच्चंगु दु “साहित्यया सिर्जना यायेत साहित्यं निर्वासन जुइमाः ।”⁶ स्थापित कविपिनि तथाकथित प्रभामंडलय् लानाः हानं पुलांगु प्रवृत्तिं हे प्रकृतिइ मिखा ब्वयाः कल्पनाय् विचरण यानाः भाव प्रत्यारोपण यायेगुपाखे हे वय्कः उन्मुख जुल । अर्थात रुढ साहित्यिक चिन्तन प्रवृत्तिपाखे हे थःत नं समाहित यात । थम्हं ज्वनावःगु बिस्कं प्रवाहयात न्ह्यज्याके निंतिं थःत फ्यायेपाखे वय्कलं चेस्ता यानामदिल । अथे खःसां पालि ख्वाँय् भीगु साहित्य ख्यलय् हे न्हापांया पालि-ख्वाँय् जूगु दु -न्हूगु दृष्टिकोणया । वय्कःया प्रकृतियात स्वयेगु थ्व यथार्थपरक दृष्टिकोण भीगु काव्य ख्यःया छगू उपलब्धि खः । अतः थ्वयात मनन यायेगु खःसा भीगु साहित्य ख्यलय् काव्य साधकतय् निंतिं न्हूगु चेतया संवाहक खः, कवि गिरिजा । तर, छाया खः मस्यु, भी हनेबःपिं समालोचकपिसं गनं नं थ्वयात कयाः उल्लेख याःगु खनेमदु । तर इतिहास ला अतितं न्ह्याः त्वताथकूगु पालि-ख्वाँय् खः । मखनीगु, दुमवालिगु खँ मेगु हे, तर विद्यमान अस्तित्व गथे लोप जुइ ? अतीतया छाप न हुइ जिउ न तने जिउ !

थ्व सत्य खः, कवि गिरिजा न्हूगु कविताया प्रनेता मखु । व न्हूगु युगया ढोस निर्माता मखु । वया खास प्रवाह खने मदु । तर यथार्थया धरातलय् च्वनाः प्रकृतियात स्वयेगु गुगु न्हूगु मिखा बिल, छु उकिया छुं मू मदु ? जुइफु, न्हू कविता प्रवाहखय् वया देन चिकिचाधं । न्हूगु युग निर्माण यायेत गुलिसिनं आपाः योगदान याःगु जुइफु, गुलिसिनं

म्हो जक । तर मूल्यांकनया धलखय् म्हो जक जूसां स्पष्ट योगदान दुपिनिगु थाय् मदुसा उज्वःगु मूल्यांकनया इतिहास पूर्वगु खः धाये ल्वइ थें मच्चं । गिरिजां थःगु चेतय् अदिग जुयाः उकियात थम्हं तुं न्ह्यज्याके मफुसां वया चेतया प्रभाव प्रवृत्ति व उकिया विस्तार वया लिपायापिं कविपिंके मलाः धाये थाकु । यदि “ गिरिजाया पालि ख्वाँय् लय् दुगु चेतया प्रभाव प्रवृत्ति जितः मध्यू वा वया विस्तार जिके जूगु मदु ” सुनानं थथे धाःसा व सन्दर्भय् व अर्थय् थौया स्थितिइ व कवि व वया कविता गन लानाच्चंगु दु धैगु खँ कुलाच्चने माली मखु थें च्वं । □

(‘भित्तुना’ दै पौ : ने.सं. ११२० पाखें)

न्हूकविता :

सुरेश किरणया त्वत्ताय् वयाः

कवि केदारमान “व्यथित” या “छ्वास” छायावादी जूसां थुकिं सामाजिक यथार्थय् पलाः तयाः छुं न्हूगु भावभूमि व न्हून्हूगु उपमा बीत सफल जुल । उकिं हे समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं धयादिल “ छायावादया जञ्जालं मुक्त जुइ मफुनि । (अथे जूसां) “छ्वास” नेपालभाषा-साहित्य जगतय् न्हूगु परंपराया जग स्वन”¹ । तीर्थराज तुलाधरया “थाज्या” गद्यकविताया जक मखु न्हूकविताया हे छपु प्रेरणात्मक लें धाये बहःजू । गिरिजाया “पालि-ख्वाँय्” प्रकृतियात भावुकतां मखु, यथार्थया धरातलय् दनाः स्वयेगु न्हूगु दृष्टिकोणया छुमां बिल । तर युग अनुरूप स्वरूप, स्वभाव व शिल्प अर्थात् मुक्कं न्हूगु कविताकथं मान्यता प्राप्त जुल – कवि पूर्ण बैद्यया सफू “सरासु”यात । सरासु ने.सं.१०८७ स पिहांवःगुया ल्याखं स्वीस्वदँ दत । अफ् थ्व सफुतिं श्रेष्ठ सिरपाः काःगु ने. सं. १०८४या ल्याखं ला स्वीखुदँ दत । धाये व इलं निसें भीगु काव्य ख्यलय् न्हूगु अर्थात् आधुनिक प्रवाहं निरंतर गति कयाच्चंगु दु । समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानया हे धापूयात न्ह्यथनेगु खःसा “२०१७ साल लिपा कविपिसं छयला वइच्चंगु थज्याःगु सार्थक रुप हे थौं तक प्रचलनय् खनेदु ।”²

३५/३६दँया ई चाःचू मखु । बागमती बिष्णुमती तीर्थ धः जुइधुंकल । स्वनिगःया चकंगु उर्वरा बुँइ बालिया थासय् आः छेंया जंगल ब्वलंगु दु । स्वनिगःया हे भूमिसन्तानत थौं थःगु हे थासय् अल्पसंख्यकय् हिलाः कय्कुंगु अवस्थाय् थ्यंगु दु । थ्व दधुइ मनूतसैं पञ्चायती व्यवस्थाया यातना नं भोगय् यात । उलि जक मखु, प्रजातन्त्रया नर्कया अनुभूति नं थौं वाक्कुछिनाः घुत्काच्चंगु दु । थ्व जुल भीगु देय्या खँ । हलिमय् ला थ्व

1 न.सि. स्वना : पेज २२

2 नेपालभाषाया साहित्यय् आधुनिक पलाः : सफू पलाःचिं लिना

स्वयाः भूत आपाः ह्युपाः वल । साम्यवादया लुखा जुयाः न्ह्यलूमह सोभियत रुस थौ कुचाकुचा जुल । विज्ञान व प्रविधिया विकासं हलिं, क्वथा दुनेया छु खँ, छगः बताय नं न्ह्यन । थौ उदारनीति व विश्वगांया खँ ब्वलनाच्वंगु दु । हलिं छगू बजार जुवन सा हलिंया ज्यामित नं ब्वलन । देय् फगत छगू थाय्या नां जक जुइगुपाखे गुलिखे नुगलय् चलः वनाच्वंगु दु । गुलिखे मनूतय् न्ह्यपुइ व नुगःपाय् थौ देय् मखु दांया दाम जक दु । सुरेश किरणया भाषां धायेगु खःसा “मनू फुइधुकुम्ह जनता/वयागु लागि देश देश मखु/सिवाय पलाः दिके छिगु छकू बंग्वारा बाहेक ।” भगवान, भानुक भावना, आस्था वा सिद्धान्तया थासय् भोग व भोगाइ ब्वलन । म्हो मनूतसँ म्वायेया निंतिं सा, यक्को मनूतसँ भोग अर्थात् थःगु सुख सुविधा, थःगु स्वार्थया निंतिं थःगु स्वाभिमान, थःगु मूल्य मान्यतायात भाकला यानातःम्ह थःयाथाय् दुरुचित थें सहर्ष बलि बियाच्वंगु दु । थुकथं दुनें पिनें यक्को ह्युपाः वयेधुंकाः छु भीगु कविता जक मतापं छगू हे सुरं न्ह्यानाच्वंगु जुइला ?

खः, थ्व ३५/३६ दँ दुने यक्को खँय् यक्कोकथं ह्युपाः वःगु दु, दुनें पिनें । भीगु कविता छ्यः थ्वया अपवाद मखु । समालोचक भाजु कमलप्रकाश मल्लया भाषां धायेगु खःसा भीगु काव्य छ्यः नं आधुनिक युगं उत्तर-आधुनिक युगय् फपुले धुकूगु दु ।

“सरासु”पिलुइ धुंकाः पलिस्था जुइधुकूपिं पुस्ताया लिपा, लयताया खँ, भीगु काव्य ख्यलय् थःथःगु म्हसिका कःघानाः न्हूगु पुस्ता ब्वलनेगु कुतः जूगु खनेदु । व फुक्कया बेलिबिस्तार याये स्वयाः न्हूगु पुस्ताया छम्ह सशक्त हस्ताक्षरया लिधंसाय् थौया छुं ह्युपालय् मिखा व्वयेत स्वये । खतु नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान पितव्यूगु “नेवारी भाषाका केही आधुनिक कविता”या भूमिकाय् व सफुतिइ मुनाचर्चपिनि पुचलय् दकलय् नःलिपिकथं सुदन खुसः व सुरेश किरणयात समालोचक भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधानं ज्वलिंज्वःकथं न्ह्यथनातःगु खनेदु । तर, जिं स्वये, सुदन खुसः सुरेश किरण स्वयाः यक्को न्ह्यःयाम्ह खः । अकिं दकले लिपाया प्रवाहयात वालास्वयेकथं सुरेश किरणया कविताया लिधंसाय् थ्व च्वसुयात धस्वाकेत स्वये । नापं मूखँ न्ह्यथने न्ह्यः थ्व नं स्पष्ट याये पाय्छि ताया — सुरेश किरण थौया सम्पूर्ण प्रवृत्तिया प्रतिनिधित्व याः धैगु थ्व च्वसुया कदापि जिकिर मखु ।

कवि पूर्ण बैद्ययात कयाः भाजु कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान “(पूर्ण बैद्य) थ्वया कविता... समसामयिकता बोध, व्यञ्जना व सामाजिक मूल्य चेतनाया चकंगु काव्यिक स्तरकथं आधुनिक व न्हूगु नं खः ।

बैद्यया निंतिं कविता छगू कथंया बिम्ब खः । ..थुगु मिखां स्वयेबलय्

३ जिवन्ती : बय् बाःगु हि सफु विमोचनया न्वचु

४ नेपालभाषा ... : पलायिं विना

वय्कःयात बिम्बवादी कवि धाये ज्यू ।”^४

सरासु लिपा सलंसःपु कविता पितबी धुंकाः कवि पूर्ण बैद्य “लः लः खः” कविता मुना सफू न्ह्यब्वयादिल । थ्व सफूयात भीगु भाषाया जक मखु नेपाली काव्य ख्यलय् तकं थःगुकथंया छगू उपलब्धिया रुपय् समालोचकपिसं नालाकायेगु यानाच्वंगु खने दु । सफू दुनेया मुक्कं कविता लः अर्थात् छगू वस्तुया लिधंसाय् यक्को विषय कःघानाः यानातःगु काव्य-सिर्जना हे पिनें भ्वात्त खनेदुगु थ्व सफूया खास विशेषता खः । वया अतिरिक्त कविया काव्यसाधनाया सामर्थ्यकथं न थ्वयात नाले बहजू । लःया स्वभावधर्मिताय् दुबिनाः कविं याःगु थ्व सफूया यक्को काव्य-सिर्जनां थःगु निर्दिष्ट भावतक पाठकयात सालेत, धाये कवि धम्हं लःयात गुकथं न्ह्यब्वल पाठकं व हे कथं फयांफच्छि थुइका कायेके बीगु वय्कःया कुतः सफल जूगु खनेदु । अर्थात् गुगु कविताय् लःया स्वधर्म वया स्वभावय् गुलि सूक्ष्म नक्सां दुबिनाः कविं थःगु भाव ब्वःगु दु उगु हे कथं वय्कः सफल । लखं निर्माण याःगु बिम्ब अर्थात् शब्दचित्रय् मनू, वया स्वभाव, वया कमजोरीनापं समाजया शक्ति व कमजोरी कविं थःगु इच्छाकथं पाठकतक थ्यंकाः वयात व्याप्ति बी फुगु मू हुनि — कविं याःगु स्वदेश्य हस्तक्षेपय् लःया स्वभावया सूक्ष्म अध्ययन व अनुशीलनं कविं इयाकाःगु अनुभूतियात थःगु भावय् यायेफुगु स्वाभाविक प्रत्यारोपण खः धायेमाः^५ । तर थ्व हे खँ दर्शन पक्षय् पाठकं लुधकाकाये थाकुइफु । थ्व सफूया लः फगत बिम्ब मखु । लः गनं प्रतीक जूगु दु शक्तिया, गनं कमजोरीया दसि । अथे हे गनं भयब्यूगु बैस सा गनं निस्सहाय परजीवी । कविया सफलता, जिं स्वये, कल्पनाय् जक मखु, यथार्थ सापेक्ष सूक्ष्म अनुभूतिं याःगु स्वाभाविक अभिव्यक्तिइ जुइ ।

खयेत कवि पूर्ण बैद्य थौं नं साधनारत — थःगु निरंतर विकासय्, थःगु विस्तारय् । ल्याःचाःया दृष्टिं थौं नं सुरेश किरणया स्वयाः यक्को जक मखु भीगु काव्य-ख्यलय् दकले अप्वः कविता च्वइपिं निम्ह प्यम्ह कविपिं मध्ये वय्कः नं छम्ह खः । छगू हे युगय् छगू हे इलय् निम्हसिनं काव्य सिर्जना यानाच्वंगु जूसां (यदि सुरेशया पूर्ववर्तीपिनिनाप छस्वाः जुयावयाच्वंगु स्वभाव, शिल्प, सः व आक्रोश दुबिनाच्वंगु छुं कवितात छुवे चीकेगु खःसा) थः अग्रजपिनि विकासोन्मुख विस्तार धाये, वा युग अनुरूप चेत धाये, वा थःगु म्हसिका धाये, सुरेश किरण थःगु ब्यागः पहः पिब्वःगु खनेदु । व हे मूब्यागः पहःयात व्वयेगु हे थ्व च्वसुया कुतः खः । अर्थात् न्हूकविता पलिस्था जूगु ३५/३६ दँ लिपा थौया न्हूगु पुस्तां गुगु अवस्थाय् थ्यंकाच्वंगु दु धैगु छुं किपा व्वयेगु थ्व छगू प्रयत्न खः ।

काचाक्क स्थूलरूपं मुनाकायेगु खःसा, जिं स्वये, कविताया आधार व आज्ञा — वस्तु, विषय, शिल्प व व्यक्तिया विचार व मनोजगत् खः । कविताया वस्तु व खः —

५ स्वयादिसँ ‘कविताय् कविया हस्तक्षेप’

गुकिया लिधंसाय् कविं थःगु विषययात कविताय् न्त्यब्वयेत स्वइ । अर्थात कविं थःगु विषयभाव न्त्यब्वयेत वः काइगु साधन खः, वस्तु । कविताया मूज्यान चमत्कारी भाषां पिब्वःगु भावपूर्ण विषय खः । कविता तातुना खः - थःगु भावं भयव्यूगु खँ व्यक्ति अर्थात पाठकयाथाय् फयांफच्छि दुग्यंक थ्यंकेगु, भाषां भावलोकेतक । गनं मैनुमत सा, गनं गुंपर्ब, गनं तुति, गनं लँ, गनं लः खुसि आदि अनेकथंया वस्तुत कविं थःगु भावविषय न्त्यब्वयेत ल्यइ । थुज्वःगु अल्याख वस्तुतय् लिधंसाय् पूर्ण बैद्यया काव्य-संसार निर्माण जुयाच्चंगु खंकेफु । कवि पूर्ण बैद्य "लः लः खः" सफुतिइ थःगु सम्पूर्ण भावविषय न्त्यब्वयेत लःया बः काःगु दु । अर्थात व सफूया फुकं कविताया वस्तु लः खः । काव्य सिर्जनाय् कवि बैद्यया थःगु छगू निष्ठा दु, छगू स्वप्नसंसार दु ।

सुरेश किरणया कविताया विशेषता वस्तुया लिधंसा मकासे छकलं विषयय् प्रवेश जुइगुलिइ खनेदु । वस्तु कविताया लिधंसा जक मखु, मूल भाव व पाठकया दथुइ छबः धकिं नं खः । सुरेशया कविताय् ब्वमिं धकिंयात चीकेगु कृतः यायेम्वाः । छत्थं विषययात चकंकाः व्यक्ति (पाठक)या मनोजगत्यात हय्भुनाः न्त्यपुइ आरोहण यायेत स्वइगु वया कविताया थःगु पहः खः । छत्थं विषयय् प्रवेश जुइत सुरेशं छाःछाःगु भाव वाचक शब्दय् अय्भनं बः कयाच्चंगु खनेमदु । थ्व हे नं वया काव्य-साधनाय् सफलताया छुमां खः धायेमाः । च्वय् न्त्यथना थें छुं अपवाद त्वःताः मेगु कविताय् यदि वं छाःगु खँवः छयःसां थःगु शिल्पया सामर्थ्य क्यातुका, नाइसे च्वंकाः सरल व सहजं न्त्यब्वयेगु याः । थुकिया दसु थ्व च्वसुइ उद्धृत यानातयागु कविताय् छयलातःगु "जिन्दगी, सुख, मृत्यु" आदि खँवःयात कायेफु । थ्वया अर्थ कवि बैद्यजुं छकलं विषयय् दुबिनाः कविता सिर्जना याःगु हे मदु धायेत्यनागु मखु । वय्कलं नं थुकथंया कविता सिर्जना याःगु मदुगु मखु दु, तर म्हो जक । उज्वःगु कविताय् थ्यानाच्चंगु छाःगु खँवलं ब्वमिपिंत लुफिं हाका वीयः -

द्रोणाचार्यया न्त्योने

युधिस्थिरया हे म्हुतु जब कुतुं वनी

छु अर्थ दु थन ?

सुयां मर्मया न्त्यसःया,

जिगु अनास्तित्व उपस्थिति ।

आधुनिक युगया मेपिं च्वमिपिसं नं वस्तुयात छखे चीकाः छत्थं विषयय् प्रवेश जुयाः यक्को कविता सिर्जना याःगु दु । तर सुरेश किरणतक थ्यंबलय् थ्वया प्रतिशत अप्वया वल । बैद्यजुया पाय्छि अःखः सुरेश किरणया प्रत्यक्ष विषयय् प्रवेश जूगु कविता आपाः दुसा वस्तुया लिधंसाय् सिर्जना जूगु ("घण्टाघरं जि के ई न्यनाच्चन, जि घाँय्..")

थें या) कविता यक्को म्हो जू । शब्द स्वयाः नं थःगु जिन्दगीया अमूल्य ई भाषा व सत्यया खल्य फ्यानाच्चंम्ह छम्ह निम्नवर्गीय युवा च्वमिं थःगु अतिकं व्यस्त जिन्दगीया कटु भोगाइयात (कन्हय्या मिखां नापं स्वयाः) वस्तुया लिधंसा मकासे तप्यंक गुकथं ब्वल छकः स्वये -

थौं आकाफाकां -

जिगु ल्याय्म्हसू जिगु लुखाखलुइ दनाः

जिं मम्बानागु उगु वैस लितकाः वयाच्चन,

जिगु मचासू जिगु हे न्त्यःने ल्हाः ब्वयेकाः

जिं मफुकागु उगु ई लितकाः वयाच्चन ।

जिं वाःमचाःगु मखु -

जिन्दगीं तःक्वःमछि हे

खापा संकाच्चंगु खः जिगु लुखाया

किन्तु म्वायेगु व्यस्तताय्

जिं कुने छधू वनाः तक नं खापा खं मवना ।

(छम्ह बुराया कविता)

प्रतीकया तिवः काइगु मू हुनि खः - थःगु विषयवस्तुयात दुग्यंक ध्वाधुकेया नितिं खँय् लुखा छुना बीगु । थन विषय (जिन्दगी) स्वयं हे प्रतीक यानाः बिम्ब निर्माण जूगु दु । जिन्दगी ला थम्हं म्वायेगु व म्बानागु समग्रताया नां खः । थ्व कविताय् व्यस्ततायात छखे चीकाः ल्यंगु मेगु फुक्क जिन्दगीया थीथी ब्वं "जि" याके ल्याःचाः पवनाच्चंगु दु । म्वायेगु व्यस्तताय् श्रमजीवी च्वमिया जिन्दगीं च्वतूगु बाल्यकाल व बैसया ईयात व कविताय् छयलातःगु मचासू व ल्याय्म्हसूया अर्थ थुइकेत मेगु गुगुं वस्तुया बः काःवनेम्वाः अथवा वहे खँवःया व्यञ्जना माःवनेम्वाः । अफ धाये च्वमिया भाव तप्यंक थुइकेत प्रस्तुत खँवलं ति मेगु खँवलं उलि ग्वाहालि यायेफइ थें मच्चं । काव्यात्मक लसा बीत व खँवःतय् मानवीयकरणं सजीव यानाः न्त्यब्वयाव्यूगु दु । व नं भीगु सामान्य न्हियान्हिथंया ज्याखँया लिधंसाय्, बिम्बया संरचना यानाः, अति सरल भाषां । थः म्वायेगुया नितिं, थःगु प्रतिवद्धताया नितिं सुनां ईव्यः वाःमचायेक चानन्हिनं थःत लै थें चुलाच्चने माःगु दु वंहे जक थ्वया धात्थेंया मर्मय् दुबिइ फइ । तर थुकिं मेपिनि नुगःयात नं कम भूचायेकी मखु । थुकथंया हे व्यस्त जिन्दगीया पीडाबोध मेगु कविताय् नं खंकेफु । थुगु कविताय् संभावित मृत्युपाखें थःत थम्हं सतर्क यायेत, धाये थःगु सुरक्षार्थ माःगु हलंज्वलं मुने तक नं च्वमिं ई लुइके मफयाच्चंगुया पीडा ब्वमियात नापं इनिमिनि धायेकेत सफल जूगु दु (न्हापाया थें हे तप्यंक विषयय् प्रवेश

जुयाः) :-

ख, थौकन्हय् जि लिमला:

सखे म्वायेत तकं

जिके फुसद मदु।

जि लिमला:गु खना:

सुख -

लिपा नापला:वये धका:

लिहां वनाविल।

.....

मृत्यु -

फुसद दत कि नापलाये धका:

लुखाखलुइ तुं पियाच्वन।

अले, "जि" -

थ:त थुकिया सुचं बी धका:

थ: नापलायेत

थ:के हे पलख ई फ्वनाच्वना।

"म्वायेत तकं फुसद मदु" थ्व अभिव्यक्तिइ सखे गुलिसिनं भ्वासिपहः धाये अतिशयोक्ति खंकेफु। तर च्वमिया जिन्दगीइ दुवाला स्वःसा सीका कायेफै कि थ्व कविता म्हो खः, छुं खःसा वया अन्तरपीडाया चित्कार खः। मृत्यु थें कुर सत्ययात नं करुणावंक थःगु लुखाखलुइ पीकातल वं थःगु व्यस्त जिन्दगीं। मृत्यु - भाववाचक छगू छःगु शब्द खः। तर छम्ह कर्मयोगी कविं थःगु व्यक्तित्व वयात निरीहकथं बिम्ब रचना यानाः भीगु न्ह्यःने ब्ययाविल। सुखं थःत नापमलासैं लिहांवन, मृत्यु लुखः पियाच्वन - थुकिया सुचं बीततक नं कवि थम्हं थःत नापलाये मफयाच्वन। थःगु सुख, थःगु सम्भाव्य अन्तयात कयाः बिचाः यायेतक नं कवियाके ई मदयाच्वन। थ्व अभिव्यक्ति कल्पनाया चरम मखु ला ? तर छुं थ्व धात्यों फगत कल्पना जक खः ला ? थ्वजा भुक्तभोगाइया जीवन्त अभिव्यक्ति खः। अकिं थ्वया सवाः हे बिस्कं जूगु खः। थ्व कविताया आस्वादन यायेत वस्तुया पंगः मदु। गुलि निर्लज्ज जुयाः जिं आस्वादन खँग्वः छयला ? वया पीडायात जिं आस्वादन यायेगु ? थ्व भाय् थःत हे लुमदं। वयात थःगु हे आस्थां लुयाच्वंगु दु, चान्हं न्हिनं। वयात सुनां नं चिनातःगु मदु, थःगु हे आस्थाया कैदी, व। थम्हं तुं सहर्ष नालाकाःगु दायित्वया भरिया, व। वया जिन्दगीयात लुमंकाः थ्व कविता ब्वनेबलय् कविताया छगः छगः खँग्वः म्वानावयाः न्ह्यपुइ हय्भुंवइ। खः, कविताय् दुबिनाच्वंगु पीडायात अनुभूत यायेत थन छुं पंगः मदु।

ब्वमिं ख्वला प्वलाच्वनेम्वाः सन्तरासि, बज्हां थें। ब्वमियात छत्थुं भाषां भावलोकय् सालायंकी। च्वय् न्ह्यथनागु निपु कविताय् छयलातःगु सामान्य खँलाबलाया भाषा थ्वया मेगु विशेषता खः। तर "किन्तु" शब्दया छयलां खँलाबलाया सवाः भचा स्यंकाब्यूगु दु। "किन्तु" शब्द हुयाः ब्वनास्वःसा थ्वया सवाः भन तिख्खर जुइ। वस्तुया खोल बिना, विषयभावनाप प्रत्यक्ष तादात्म्य याकीगु, पाय्छि, खँग्वः, सहज बिम्बया ग्वसाः व सरल भाषा हे सुरेशया सफलताया ताःचा खः ला ?

पूर्ण वैद्यया कविया जन्म आधुनिक युगय् जूगु खः। उगु इलय् साहित्यकारयात समाजं थःम्ह छम्ह नायककथं हनेगु याः। व युगय् कवि वा साहित्यकारयात सकसियां कल्याणकारी भाःप्यु। आर्थिक अवस्थां छम्ह कवि क्वतुंसां समाजयात छगू सुधांलाःगु लैपु क्यनेगु हुनिं हे व उज्वःगु दुरावस्थाय् लाःगु खः भाःपाः समाजं वइत श्रद्धां स्वयेंगु याः। तर थौया थ्व ई खः - आधुनिकतां उत्तर-आधुनिकतापाखे न्ह्यानाच्वंगु। थ्व उत्तर-आधुनिक युगय् महानता समाजं हाफ्वः दनाः तनावने धुंकल। मोहभंग जुइधुंकूगु ई खः, थ्व। कवि वा कवितां समाजय् ह्युपाः हइ धैगु भ्रम थौया कवियाके दयेफु तर जनतायाके निं मदु। सु महान्, सु खलनायक खः ? क्वःछी थाकु। १९९९ नोभेम्बर १७या एपी या समाचारकथं रोमानियाय् कम्युनिष्ट सरकार क्वःदःगु छगू दशक लिपा छगू सर्वेक्षणय् थौं अनया २२ प्रतिशत जनतां चाउचेस्व्युयात थ्व सदीया दकले गतिमलाःम्ह व ग्यानापुम्ह शासक भाःपिल सा २२ प्रतिशत जनतां थ्व सदीया दकले योग्य व भिम्ह शासककथं नालाकाःगु दु (मंसिर ३ कान्तिपुर न्हिपौ)। थौं सुरेश किरणया न्ह्यःने चार्ल्स शोभराज कवि जुयाः दंवःसां छुं अजुगति चायेमाःगु मदु।

कविं थःगु कविताय् न्ह्यब्वःगु आदर्शया छुं किचःतक नं वया ज्याय् वया ब्यवहार य् पाठकं लुइके मफयेवं सखे पाठकं नं छुं क्वःछीत करंक्वयन। कवि सदां न्ह्यःने लुइम्ह, न्ह्यःने दइम्ह पात्र नं मखु। कविया ब्यवहारय् वं च्वःगु कवितायात लनाच्वनेगु हे छाय् ? ब्वनेगु कविता खः, न्ह्यःने दैगु नं कविता हे खः। कविताया निंतिं कविया ब्यवहार म्वाःसा कविया आवश्यकता जक गन ल्यनाच्वनी ? थुकथं कविताय् कवि गौण जुल। जब कविताय् कविया थाय् मंतसा वं प्रतिपादित याःगु वया धारणा जक गथे ल्यनी ? "आः लेखकया लेखन अर्थवान मखु, पाठकं पाठ यानाः लुइकूगु पाठ हे मूर रचना जूगु दु। थुकथं रचना लेखकया थासं छखेलानाः पाठ याइम्हसिके वन।" ६ उकिं हे कवि व लेखकया मृत्युया घोषणा जूगु जुइ। छुं छुं अर्थय् थ्व पाय्छि जुइफु। तर कविया अन्त जूगु दुसा वं थःगु हे स्वार्थ आत्महत्या याःगु दु। धात्यों ला श्रष्टां थःगु कृतिया सिर्जना याइगुया मू तातुना - थवं पिने थःगु भावया सम्प्रेषण खः। कवि व च्वमिया कृति वया

भाव ब्वमियाथाय् शतप्रतिशत फोटोकपी जुइगु असंभव खः । ध्व नं अवश्य खः कि कवि थुइका ब्यूगुकथं कविता थुइका च्वनेत थौया पाठक बाध्य मजू । पाठक प्रस्तुत कविताया घेराय् बन्दी जुयाः च्वनीमखु । “थौकन्हय्या आलोचनाया सिद्धान्तकथं हरेक पाठक छम्ह सार्वभौम व्यक्ति खः । वं थःगु हे कथं कविता सिर्जना यायेफु, सिर्जना याइ ” ।⁷ तर पाठ याःगु कविताया सामर्थ्य जुइमा वा वया कमजोरी, व कविताया पाय्छि अखः भाव व शिल्पया कविता पाठकया अन्तरचेतय् ब्वलन धाःसां व नं कविताया सफलता भाःपी माः । कारण - कविताया मू तातुनाय् उद्विपन नं छता मखुला ? छ्यनं चुयाच्चम्ह हेगेलयात जिं तुतिं चुइकागु खः धकाः कार्ल मार्क्स थःगु सिद्धान्त प्रतिपादन याःगु मखु ला ?

अथे खःसां तबि ध्व खँय नं मनन यायेबह - पाठकं याइगु पाठय् थःगु भाव, थःगु अस्तित्व पूर्णविलोप जुइगु खःसा श्रष्टां सिर्जनाया कष्टवहन यानाच्चनीगु हे छाय् ? फुक्कं मखुसां च्वमिया छुं छुं भाव ला अवश्य सम्प्रेषण जुइ / जुइमाः । थुकिं हे अभि-प्रेरित याइ छम्ह च्वमि व कविताय् थःगु रचना सिर्जना यायेत । शब्दया बन्जाः जुइगु खँ मेगु हे खः । मखुसा, छम्ह श्रष्टां छाय् रचना याइ ? अतः कविताया लिधंसाय् कविं याइगु थःगु भाव प्रक्षेपण पाठकया मनोजगतय् गुकथं प्रहार जुइगु खः, ध्व पक्षय् ध्यान वीगु खःसा सुरेश किरण ध्व युग अनुरूपया छम्ह सरल, सहज व सफल कविकथं नाला कायेत बाध्य याः थें ताः । ध्व च्वसुइ न्ह्यब्वयागु गुगुं नं कविताया कुचा थुकिया दसि खः ।

काव्य छ्यलय् कवि बैद्य थःगु आस्था व निष्ठाय् अडिग । वय्कःया कविताय् नायकत्व पिज्वः । सुरेश किरणयाके आडम्बर मदु, वया ततःधंगु म्हगस मदु । थौया यक्को मनूतय्के इमान्दारी गुं च्वकाय् च्वंगु सिमा मखु, तिन्हिनय् तराईया बँय् लाःगु बरफ थें लुइके थाकु । मनूत गुलि च्वय् तगिमय् दु, उलि हे इपिं कुतुं वनाच्चंगु खनेदु । मनू थौं सम्बेदनहीन स्वार्थया म्हगः जुयाबिल । ध्व युगया भोगाइयात जीवन बीत थःगु पुस्ताया स्वयाः न्हापा भीगु काव्य-जगतय् ब्वलंगु प्रतिनायक प्रवृत्तियात सुरेश किरण नालाकयाः माराधन ब्वाकासाय् न्ह्यज्यानाच्चंगु खनेदु । अब्ब ध्व प्रवृत्तियात प्रतिनायक सिबें खलनायक प्रवृत्ति धाये पाय्छि जुइला ? ध्व प्रवृत्तिया कविता च्वमिपिसं थः अर्थात कविताया “ जि ” पात्रयात मानवीय कमजोरी व दुर्गुणत वरण याकाः पाठकया न्ह्यःने ब्वयाबी । थजाःगु कविताया “जि”इ प्रत्येक जि अर्थात पाठकयात थःगु ख्वाः न्हायकनय् थें स्वयेत बाध्य यानाबी । व “ जि ” इ व्यक्ति जक मखु, गनं गनं समूहगत (देय्, पार्टीत) नापं समाहित जुयाच्चंगु लुयावइ । जुइफु वया कविताय् शाश्वतता सिबें सामयिकतां अप्वः थाय् कयाच्चंगु दयेफु । तर थम्हं म्वानागु ईयात ब्वमिया न्ह्यपुइ थुंदिक्क न्ह्यब्वयेगु वया सामर्थ्य ईयात नुनावने फेमखु धायेत थाकुइ । “जि” न्ह्यब्वःगु छगू अतिसख्त व्यंग -

7 डा. कमलप्रकाश मल्ल : ‘जिन्दगी : बँय् बाःगु हि.’ या विमोचन न्वधु

गब्ले- जिं छंत धयागु खः

लं त्वःतेमते

छं लं त्वःतलकि जि नांगा जुइ ।

थौ - सकस्यां न्ह्यःने जिं लं त्वःताच्चना

फगत छंत नांगा यायेत ।

अथे हे “जि” न्ह्यब्वःगु मेगु अभिव्यक्ति :-

मिहगः गोली कयेकूबलय्

जिं सतकय् छाती ज्वनामवना,

क्यनेत छपाता जन्हुफाः ज्वनावना

छयं ज्वनामवना ।

घायेत तक्मा थौं

जिके छाती सुरक्षित ल्यनाच्चन ।

फःगुलिं गोली

मिहगः गुपिनि छाती चुंदःगु खः

थौं तक्मा फयेत छाती मदयाः

हीमी चायाच्चन ।

सुरेश किरणया बानी धाये वा पुनरावृत्ति खः - खँग्वःयात विपरितार्थकथं न्ह्यब्वइगु शिल्पचातुर्यया । थौथी कविताया थुकथंया छुं छुं कुचात :-

पःखाः ...

गुगु धस्वाःगुया दुःख हे पूवने मलाःनि

थौं क्वःदःगु दुःख शुरु जुयाबिल

... ..

धस्वाःगु पखालं स्वयाः नं अप्वः

क्वःदःगु पखालं विभाजित यानाब्यूगु दु ।

(बर्लिनया निगू पःखाः)

..... ई

लँय वक्वसित इनाच्चम्ह घण्टाघरं

थौं दुवातय् भवाताहां दनाः

जिके ई न्यनाच्चन

(घण्टाघर)

मनुखं पसः मखु
पसलं मनु मिइगु जुयाच्चन

(थव मनुया बजाः)

पञ्जःयात बुकूमह मनुखं
धौ पञ्जः जुयाःहे सकसितं त्याकाब्यूगु दु ।

(मनू अजय खः)

मिइ हे तयेमाः धैगु छु दु
थन मनुयात मि स्यानाः नं उइज्यूगु जुयाच्चन ।
सिखः हे दयेमाः धैगु छु दु
थन मनुयात सिखः फ्यनाः नं चिइज्यूगु जुयाच्चन ।

(मिइ हे तयेमाः धइगु छु दु)

थुकथं छुं नं शिल्पचातुर्यया पुनरावृत्ति छपु हे कविताय् जुइबलय् भावया विकास व विस्तार जुइगु थासय् मन्दः कायेयः ।

वर्तमानया विरोध यायेत अतीतया पन्जः नालाकायेगु पाय्छि मजु । थौनाप असन्तुष्टि क्यनेत म्हिगःया दासता माःजुइगु उपयुक्त मखु । थम्हं वाः हे मचायेक थजाःगु अभिव्यक्ति सुरेशया गनं गनं पिज्वःगु खनेदु । थःगु भावय् चुर्लुम्म जुयाः न्ह्यज्याःबलय् लिफः मस्वयेगु, धाये थम्हं क्वचायेकागु कवितायात छम्हः हानं दुबिनाः मस्वसे पिब्वःगुया परिणति नं जुइफु । अन्यथा तसकं स्याचूगु कविताय् व भवः दुमथ्याइगु खइ । सन्दर्भ खः वया कविता “शायद बुद्ध जिप्रति गर्वित जुयाबीगु खइ” ।

धाइ उत्तर-आधुनिकता घोर यथार्थवादी खः⁸ । चय् नां ब्वयागु कविताय् नं थौया छम्ह युवाया थुंद्यूगु यथार्थवादी दृष्टिकोण पिब्वयाच्वंगु भीसं खंकेफु :-

मांया प्वाथय् हे बुरा जुइ धुनाम्ह जि
- जितः बुद्धं खकूमह बुन्हाप्रति करुणा मव
- सीत लाइन च्वनाच्वपिनि दथुइ
- बेलाइनं थःगु पाः पर्ववनाम्ह जि
- जितः सिधं हयाच्वंगु खनाः छवयेमव ।

थुकथं थःगु कटु यथार्थवादी धारणा ब्वःसां तबि संघर्षमय जीवनपाखें पलायन जुइ पलेसा थःगु दायित्व बोध थुइकाच्वनी मांया गर्भय् हे बुद्धत्व प्राप्त याःम्ह थौया बुद्ध :-

खः, संसारयात सुख बीया नामय् जिं
संसारया दुःख जिम्ह यशोधराया छयनय् क्वचिके मफु ।

जिं स्यू, प्वाः सुकूगंम्ह जिमि राहुलं जिके
चाइचाइया अंश प्वनी, पापाया अंश प्वनी
वा जिके मदयेधुंकूगु आंगसा प्वनी
गुलुपाः प्वनी मखु ।

.....
इज्जत ल्यंकेत जिम्ह यशोधरां छत्वाः पर्सि प्वनी
चीवर मखु ।

थुकथं थःगु संघर्षमय जीवनया स्याचूगु यथार्थ ब्वःबलय् “(जिमि राहुलं) जिके मदयेधुंकूगु आंगसा प्वनी” थव भवलं जुइफु गृहस्थी-जीवनयात अवबोध याकी । तर सिद्धार्थ गौतमं आंगसा ध्यंगु गृहत्यागया दसु जक मखु, मनू मनूया दथुइ जातीय विभेद संस्कारया परित्याग नं खः, अले खः, व युगया सामाजिक संरचनाया विरुद्ध विद्रोह । छुं युग न्ह्यः तक नं सँ जातीय संकेतया चिं जुयाच्वंगु खः । व इलय् क्वय्या जातपिसं ग्वाय् क्वस्वकाः लहीमाः, थस्वकाः लही म्दु । अतः कविताया व भवलं लिज्यावनेगु अर्थ नं पिज्वयावः ।

व्यक्तिया मू न्हनावंगु, मनू मेम्ह मनूया न्ह्यःने व्यक्ति मखसे वस्तुइ हिलावनाच्वंगुया पीडा सुरेश किरणया कविताया छगू त्वफिके मज्यूगु तत्व जुयाच्वंगु खनेदु । थव अस्तित्ववादी चिन्तनं हा कयाच्वंगु “थव मनूया बजाः, गन मनू सिबें नं मनू प्वःचीगु खोल धिके ”, “ जि, ग्व जि ” कवितां पाठकयात भूचायेका ब्यू । सुरेश किरणं दर्शन न्ह्यब्वयाः सामान्य खँ प्रतिपादन यायेत स्वइमखु । बरुकछि सामान्य खँया लिधंसाय् सुम्क दर्शन प्रतिपादन यानाच्वनी ।

मनूतय्त आर्थिक दृष्टि शोषक व शोषितकथं ब्व थलेत थौ स्पष्ट दापू म्दु । निम्नमध्यम व मध्यमवर्गीयत छम्ह हे मनू नं छगू स्थितिइ शोषक जूसा मेखे शोषित जुयाच्वंगु जुइफु । अर्थात छम्ह हे मनुखं निधी, व नं छगू मेगु नाप अःखःगु जिन्दगी म्वानाच्वंगु मनस्थिति यात छुं दुराग्रह मतसे सहजं ब्वयेफुगु सुरेशया मेगु विशेषता खः ।

जि छम्ह मालिकयात माःगु दु

छाय्कि जिके छम्ह च्यः दु ।

जि छम्ह च्यःयात माःगु दु

छाय्कि जिके छम्ह मालिक दु ।

थुकथं वया दृष्टिकोण एकांगी मजुसे सन्तुलित खनेदु । अन्तर्विरोध न त थौया विशेषता खः न त कमजोरी हे । छुं खःसा व यथार्थ खः । “अन्तर्विरोधयात सुचुकेगु वा त्वपुइगु आधुनिकतावादीया वेइमानी खः ।... सुयात थम्हं हाथ्या विल उकिइ हे थः नं

दुबिनाच्वंगु दु, उकिं पिने वा उकिं मुक्त थः मखु । उत्तर-आधुनिक साहित्यशास्त्रया शास्त्र ख्यलय् थ्व न्हापांया अवदान खः ।⁹ व्यवहारं न्त्याथे जूसां कवितां आदर्श ब्वयेगु प्रवृत्ति सुरेशयाके मदु । स्पष्टवादीताया खँ जक मखु, छुं मेगु वस्तुया बः मकासे प्रत्यक्ष विषयय् प्रवेश जुयाः, प्रतिनायक प्रवृत्तिं “जि” पात्रयात थौया धात्योंम्ह मनूया प्रतिनिधित्व याकाः थौया जिन्दगीया यथार्थ किपा च्वय्या कविताया कुचाय् सरल भासं सहज ब्वयाब्यूगु दु ।

सुरेशकिरणयात छथाय् मुनाः स्वयेबलय् थुकथं खनेदःवःथें ताया :-

- उत्तर-आधुनिकवादीकथं थःगु काव्य सिर्जनाय् दुबिनाच्वंगु दुसां व थःगु दायित्वं विमुख जूगु खनेमदु ।

- वया काव्य साधना वस्तुया लिधंसाय् मजुसे तप्यंक विषयय् स्वापू तयाः न्त्यज्यायेगुपाखे अप्वः क्वसाःगु खनेदु ।

- छुं अपवाद चीकाः स्वयेगु खःसा विषयय् तप्यंक स्वापू तयाः काव्य सिर्जना याइबलय् भाववाचक छाःगु खँवः (शब्द) फयांफच्छि म्हो छ्यलेगु याः । गनं छाःगु खँवःयात छ्यला हे तःसां थःगु शिल्पं अजाःगु खँवःयात नाइकाः सहजं न्त्यब्वयेगु वया कुतः दु ।

- आधुनिक कालया नायकत्वया धासय् प्रतिनायक प्रवृत्तियात नालाः यथार्थवादी दृष्टिकोणं थःगु रचना सिर्जना यानाच्वंगु खनेदु ।

- आडम्बरहीन सहज बिम्ब व सरल भाषां ब्वमिपिनाप स्वापू तइगु वया रचना, कविताय् ब्वमिपिन्त सालेगु छुमां जूगु दु ।

- वया बानी धाये वा विशेषता :- खँवःयात विपरितार्थकथं न्त्यब्वइगु शिल्प चातुर्यया पुनरावृत्ति खः ।

- गुगुं मताग्रह, पूर्वाग्रह व दुराग्रहपाखे एकांगी मजुसे सम्यक दृष्टिं न्त्यज्यायेगु वया कुतः खनेदु ।

- सुरेश किरणं दर्शन न्त्यब्वयाः सामान्य खँ प्रतिपादन यायेत स्वइमखु । बरु सामान्य खँया लिधंसाय् सुम्क दर्शन प्रतिपादन यानाच्वनी ।

- गबलय् वं निजात्मक भोगाइयात पिब्वइ वया अभिव्यक्ति तच्चकं पीडादायक जू । तर वं थःगु दायित्वयात त्वःमफीकू । थ्व वया विशेषता खः धायेमाः । तर गबलय् वं थौया मनूया प्रतिनिधित्व याइ वया व्यंग तसकं स्याचुइ ।

उत्तर-आधुनिकया सन्दर्भय् “द प्रोसेसन आफ साइमूलक्रा”य् बौद्धीआं स्पष्ट धयातःगु दु - “थ्व इलय् रचना सम्भव मजू । नकल, पेश्टीच व पेरोडी जक सम्भव जू ।”

⁹ सुधीश पचौरी (ज्वय् न्त्यथनागु सफुति)

वयकःया हे धापूयात न्त्यथनेगु खःसां, जुइफु, सुरेश किरण मुक्कं मौलिक मखयेफु, तर वया रचना नकल हे खः धाये नं फैमखु । वयाके अतिव व जःखःया प्रभाव लाःगु दयेफु । तर छम्ह सजीवं थःगु छचाःलिंया लकसया प्रभाव अर्थात लः, फय्, निभाःयात नाला काइबलय् लः लःजुयाः ल्यनीमखु, न फय् फय् जुयाच्वनी, न त जः जः हे जक जुयाच्वनी । लकस फुकं जीवनय् हे समाहित जुयावनी । खँ जीवन शक्तिया खः, अले खः पाचनक्रिया या क्षमताया । गन तक पेरोडीया खँ दु - जिन्दगी स्वयं छगू पेरोडी जुयाच्वंगु दु, र चनायात कयाः छु खँ ल्हायेगु ? थ्व खँ पाय्छि खः - इतिहासया पुनर्रचना पेरोडी खः, व्यंग धाये उपहास यानाः जुइमा वा पाय्छिकथं । अतीतं मुक्त सु जूगु दु ? थः हे अतीत जुइगु सिवाय !

दायित्वहीन, सम्बेदनहीन, भावशून्य निखर व्यक्तिनिष्ठ बन्जाः जीवन हे थौया उत्तर-आधुनिकताया परिभाषा खःसा कवि व लेखकया मृत्यु जूगु घोषणा याःगु अस्वाभाविक मखु । जुइफु, उत्तर-आधुनिकता थः स्वयं समस्यामूलक । थ्व नं जुइफु, उत्तर-आधुनिकता उत्तरमूलकतायात समस्यामूलक यायेगु छगू सांस्कृतिक अवस्था । तर थः दायित्वहीन जूसां मेपिं दायित्वहीन जूगु थःत लुमदतलय्, थः सम्बेदनहीन जूसां करपिं त्वहं जुयाः म्वानाजूगु स्वयेमफुतलय्, अथे हे थः स्वार्थी जूसां नं करपिनिगु कतिलाः पहलं थः व मेपिंत भ्वाकलय् थुंगुलिं मनूत हीमी चायाच्वंतलय् समाज सुधालाक न्त्यज्याकेत छुं माः, छुं जुइमाः धैगु चेत ब्वलना हे च्वनी । छगू सही दृष्टि, छगू सही लँपु मालेगु ज्या जुया हे च्वनी । न्त्यार्थेजाःम्ह विश्वासघाती नं विश्वासया लिधंसाय् हे म्वायेमाः । समस्या हाथ्या खः । हाथ्यां यानाः सुरेश किरण हरेस नः थें मच्चं बरु सहजं नालाः व न्त्यज्यानाच्वंगु खनेदु । सर्वसाधारणं कविता धालकि कपाः कयेकुंकी । थुगु अवस्थाय् सुरेश थःगु सरल, सहज व बोधगम्य काव्यशिल्पं थःगु सुरय् मताःपं वनाच्वपिन्त नं सालेगु याः । □

परिशिष्ट

(ने. सं. १११७ सिल्लापुन्हि, २०५३ फागुण ११ गते सनिवा: कुन्हु
"जिन्दगी : बैय् वा:गु हि / चेतनाया मि" सफूया विमोचन
जूबलय्या नुग:खँ)

जि कवि मखु, कविता त्वमि जक ख:

२०२२ साल, व ई ख:, गबलय्निसें नेपालभाषां हे जक कविता च्वयेत जि न्ह्यज्याना । व ईया थ: स्वया: थजिपिं, थ: ज्व:पिं, च्वमिपिं, पासापिं, जियां लिपा न्ह्यज्यानाच्चपिं, न्ह्यज्याइपिं नापं जिगु जिन्दगीया सुख दु:खय् पला: च्वयेकाच्चपिं, जिं ब्वलंकापिं थ: मचाखाचा व जित: ब्वलंकूपिं धन सकलें दी । थ्व मुनाय्, थ्व थासय् थ:गु जिन्दगीया छुं अंश, छुं ई गुकिइ जिं छ्यला, व कवितायात कया: जिं नवाये दैगु, नवाये खंगु जिगु निंतिं त:धंगु अवसर ख: । थ्व अवसर चूलाकाव्यूपिं सकलसितं सुभाय् ।

न्हाच: हे धाये धुंकल । जि त्वा:द: । जिगु Continuity मदु । धन जिगु नां न्ह्य:ने "कवि" शब्द गुगु च्वयात:गु ख:, वयात कया: जिं पासापिन्त आग्रह यानागु नं ख: - कवि शब्द मच्चये । जि कविता च्वमि ख:, तर जि कवि मखु । धन जिं थ:त ब्वह्यंका:च्वनागु

मखु, न त जिं भ्वासि पहः ब्वयाचवनागु खः । जिगु मिखाय् कविया थःगु हे बां दु, सायद थःगुहे कथंया परिभाषा नं । थ्व खँयात भच्चा चकंकाः न्ह्यब्वयेबलय् छिकपिन्त गथे ताइ जिं धायेमफु । तर जिगु खँ ध्वाथुइ धैगु भलसा याना ।

गबलय् गबलय् जिं कविपिं लुमंके – निखलः स्वखलः कविपिं जिगु न्ह्यःने दँ वइ । छखलः दु – सु जुजुयात छु माल ? जन्म जुल, मृत्यु जुल, राज्यारोहण जुल अर्थात गुगु इलय् गज्याःगु माल, धाःबलय् धाःकथंया कविता वय्कःपिसं च्वयाबीफु । वय्कःपिनि सन्तान दरसन्तानं कविता च्वयेगु ज्या यायेफइ । कविता वय्कःपिनि पेशा खः । जिं स्वये वय्कःपिं स्तुति गायकत खः, शब्दया बंजात खः । छथी अज्याःपिं कविपिं दु ।

मेखे महाकवि सिद्धिदास, कविकेशरी चित्तधर “हृदय”, भाजु प्रेमबहादुर कसाः ज्वःपिं दु गुपिसं थःगु जिन्दगी मुक्कं पाइ कविता क्षेत्रय्, साहित्य क्षेत्रय् ।

न जि शब्दया बन्जाः जुइफु न जि सिद्धिदास जुइफु । उकिं जिं धायेगु यानाचवनागु खः । जि कवि मखु, कवितां च्वमि जक खः ।

अले हानं राजसत्ताय् स्ववन धाःसा भीसं खंकेफु, अज्याःम्ह कवि सुनां छखे च्वयाचवनी :-

सुयां लुँया भु सुयां लपते सुखू
धाइ मामं थीथी सन्तान स्वयेमफु

मेखे थः च्वनागु लाय्कू हे सरकारयात मी । अले थःगु सम्पत्ति पलायन यानाचवनी थःगु स्वार्थया नितिं । जुजुपिनिगु भवलय् हे मिखा ब्वयेगु खःसा, बहादुर शाह ज्वःम्ह नं शायर लुयावइ । सुनां शायरी सिर्जना यायां संघर्ष याये नं सयेकल । तर वं थःगु जिन्दगीया शायरी जेलय् क्वचायेके माल ।

अथे हे भीगु नेपाःगाःयात लुमंकेबलय्, गुगुं इलय् थ्व देशय् नं कविपिं जुजु दुगु खः । तर गथे रोमनतसें प्राचिन एथेन्सया उन्नतिया हुनिं इमिगु कलाः कौशल्य मिखा गाढे यानाः अतिक्रमण यानाकाल, अथे हे तुं नेपाःगाःया सभ्यता, कलाः संस्कृतियात कवि जुयाः शासन याःपिसं कःघानाः तयेमफुत ।

छता खँ, बन्जा जूगु जूसा बनेज्या यानाः च्वनेफइगु खइ । थः मचातसें नं पेशाकथं नालीगु खइ । अजूचायापुगु खँ, सुं नं तःधंम्ह कविया सन्तान कवि जूगु खनेमदु । सिद्धिदासया जुइमा, सिद्धिचरणया जुइमा, अथे हे देवकोटा जुइमा, व्यथितया जुइमा । थ्व खँय् नां जकया अपवाद दुसा, मस्यु । थः अबु वा मां तःधंम्ह कवि वा कवियत्री जूगुलिं लहड यानाः कविता च्वइपिनिगु थन जिं ल्याः तयागु मदु । थन कविया अर्थ खः – कविताया क्षेत्रय् छपा अप्पा दतनेत सफलम्ह कविता च्वमि । कविता च्वये धैगु छगू विचित्र सरुवात्वय् खः । थ्व सरुवात्वय् छँय् च्वपिन्त पुनीमखु । तर करपिन्त पुनेयः ।

ध्वयात कयाः छत्वाःचा खँ न्ह्यथने ।

उकुन्हु हिन्दी फिल्मया हे तःधंम्ह नेपाली गायक उदितनारायण भाःया काय् नं म्ये हालाः लखौं दां कमेयात धैगु खँ टिभीइ वयाचवलय् जिं थः न्ह्यःनेच्वपिं मचातय्त धया “स्वः, अबुं थें काय्म्ह नं म्ये हालाः नां व दां नितां कमेयात । जिं नं गबलें गबलें कविता च्वयेगु याना । तर जिमि काय् म्याचं गबलें कविता च्वयेगु मयाः ।”

ध्वया लिसलय् जिमि म्याय्या सः पिब्वल, “ छि पूर्वम्ह कवि मज्जुगुलिं जिमिसं कविता मच्चःगु जुइ ।”

अबलय् ला वं धाःगु खँ जितः पाय्छि हे ताल । तर लिपा जितः बिचाः वल धात्थें जि पूर्वम्ह कवि जूगु जूसा वं जितः गुज्याःगु कथं नालीगु खइ ? अबु मखु धकाः ला धाये थाकुइ । तर इमिसं बाः नं कविता च्वयेगु मयाःसा ज्यू धाइगु खइ । भीगु स्थितिइ कविया सन्तान जुइ गुलि थाकु ? सिद्धिदासया सन्तानं भोगय् यात । कवि दुर्गालाल व कवि पूर्णबहादुर बैद्यपिनि छँ व्यवहार गथे सुधांलाक्क न्ह्यानाचवन खः, जिं मस्यु । अभ नं थन यक्को सिद्धिदासपिं दु, भीगु भाषा ख्यलय् । तर जि सिद्धिदास मखु । जि सिद्धिदास जुइमफु ।

स्वभावतः न्ह्यसः वइगु हे जुल । अय्सा छु कविता ज्या हे लगे मज्जु ला ? छम्ह पासां (का.म.पा.वडा नं२२ या निवर्तमान अध्यक्ष माणिकरत्न स्थापित) अथे हे स्वीदीति न्ह्यः जितः न्ह्यसः तःगु खः । “कविता धैगु छु थुइके हे माःगु ला ? विना कवितां मनु म्वाये मफुला ?” प्लेटो कवितय् शहरय् तयेमज्यू, वनवास छवयेमाः धाःगु खँ थन न्ह्यथने बहः । जितः न्ह्यसः तःम्ह पासां, व कवितय् सन्तानत फुक्कसिनं प्लेटोयात ब्वंगु ला खै मखु ? तर इमिसं कवि धैपिन्त छुं छुं थःगु जिन्दगीं ब्वन । जि धात्थेंम्ह कवि मज्जुगुलिं जि मचातसें कवितय्गु परिवार थें पीडा भोग यायेम्बाल ।

कविता थुइकेमाःगु हे छाय् धैगु खँ, जिं स्वये, सायद कविता थुइकेगु ज्या मयाःगुलिं हे आपाः नेवाःत थौतक नं न्ह्यज्यायेमफुगु खः । भीथाय्या जनजातित न्ह्यज्याये मफुगु छगू हुनि कविता थुइकाः वपाखें ज्या काये मफुगुलिं नं खः ।

कविताया ज्या छु ? राजनीतिं दृष्य हिला बीफु, दुगु थुनेफु, मदु थाय् दयेकेफु । वयाके शक्ति दु । कवितायाके थ्व शक्ति मदु । उकिं वं दृष्य हिले फैमखु । तर वं दृष्टि हिला बीफु । मिखाया स्वयेगु कोण हिला बीफु । वं शब्दयात शक्ति बीफु ।

नेवाःतय् शीप दु, बुद्धि दु तर दकलय् कमजोरी धैगु, इमि वाणि-अभिव्यक्ति मदु । इमिके नं कविता थुइकेगु बानी दुगुसा, भाय् नाप म्हिते सइगु खइ, थःगु अभावयात न्हंकीगु खइ ।

खतु, न्हापा न्हापां भक्ति, भोग व मुक्तिपाखें कविता न्ह्यज्यात । बुलुहुं वया

आज्जु ह्यूह्युं वन, गबलें स्तुतिइ, गबलें प्रकृतिइ, गबलें मनूमात्रया उत्थानया आज्जु तातुना: - प्रगतिइ । थौया कविता जिं थूकथं जिन्दगीनाप आत्मसात यायेत, जिन्दगीया यथार्थता पिब्वयेत, मनूया थ: दुनेया स्वतुस्व:गु समस्या, मनू मनूया स्वापुतिइ बुया वयाच्वंगु कंभालं ब्यूगु पीडा व पीडां मुक्त जुइगु कुत:, कवितां मालाचवनी । शब्दय् न्हूगु अर्थ पिनाचवनी । भाषाय् न्हून्हु भाय् ब्वलंकेत स्वयाचवनी ।

कवितायात कया: थ:गु धारणा ब्वये न्ह्य:, पुलांगु छत्वा:चा खँ न्ह्यथने । २०२२ सालपाखे दुर्गादाइ (कवि दुर्गालाल श्रेष्ठ) या नामय् जिं छपु कविता चवयागु ख: । व कविता पिकायेत जिं न्हापां वय्क:याके बचं फवनागु नं ख: । वय्कलं बचं बिया मदिल । तर लिपा जि थम्हं हे व कविता प्रकाशित मयाना । छाय् धा:सां उबलय् हे जिके छगू अवधारणा ब्वलने धुंकल । यदि जिं पुनरावृत्ति हे यायेगु ख:सा जिं चवयेगुया अर्थ छु ? यदि न्हापांनिसें गुकथं स्वकात:गु ख:, उकथं हे रामायण महाभारत आदियात जिं नं स्वकेगु ख:सा जिं चवयागुया मूल्य छु ? जिं दुर्गादाइया नामय् चवयागु कविताया लुमंक्व भव:त थन न्ह्यब्वये ।

आ: थन "ब्वबिलु" ब्वइमखु

सास: सास: पति "भसुका" ब्वइमखु ।

नच्चा न:लिम्ह अवला मखु,

थ्व न्हातिइ प्याखं हू वइम्ह इतिहास ख: ।

अनुयायी जक मखु जि

गौतमबुद्धया,

छम्ह लाल नं ख: जि दुर्गाया

थ्व कविता पित मबियागु कारण मेतां मखु । जि छम्ह लाल ख: दुर्गाया अर्थात जि दुर्गा भवानीया लाल ख: धायेगु जिगु दुनें स्वीकार मयात । थ्व कविता जक मखु मेमेगु कविता नं थ:त बांला: ता:सां जिं पित मबिया ।

२०२२ सालय् सायद पिने दबुलिइ दकलय् न्हापां दनाबलय्, सभानाय: जुयादीम्ह थन हे दी - शान्तदास मानन्धरजु । थाय् ओमबहा: । अन "व सु ?" धैगु कविता ब्वनागु ख: । लुमंक्व भव: थन न्ह्यब्वये :-

ईब्य:या वास्ता मयासें

अय्लाखं चूरम्ह थें

मस्त न्ह्यलं ब्वानाचवनाम्ह जि

जिगु म्ह गिलिगिलि याना: जित: थं व:म्ह सु ?

हतियार ल: न्हायेधुम्ह

ख:, जि अर्जुन !

थ्व कुरुक्षेत्रय् दना:

शंख पुयाच्वंम्ह सु ?

जिगु हिनू हिनूलिइ

धिमे थानाच्वंम्ह सु ?

जिगु लुखाय् दना:

जिगु हि फव:म्ह सु ?

थ्व कविता नं जिं पित मबिया । कारण छु धा:सां न्हापांनिसें कृष्णयात गुकथं ब्वयात:गु ख:, उकथं हे जिं थ:गु कवितां न्ह्यब्वये मास्ते मवल । च्वयेत जिं कविता छु च्वया । तर थ:त सन्तुष्टि मदयेक प्रकाशित यायेत जिगु इच्छा मजुइगु । उकिं हे २५ दँया २५ न्यापु कविता नं जुल ख: ।

कविता गुकथं सार्थक जुइ ? कविताया सामर्थ्यात गधे शक्तिशाली यायेफइ ? कविताया स्वरुपयात वया स्वभावयात अम्ह गुकथं आकर्षक यायेफइ ? भावयात भावुक जुया:, कल्पनाय् प्रक्षेपण यायेगु मखु कि भावयात स्याचुक यथार्थय् गुकथं ब्वयेफइ थ्व हे कुत: जिगु जुयाचवनी । थ्व परिप्रेक्षय् जिं कविता चवयाचवनागु मू आधार छु ? जिं खना चवनागु न्हूगु धैगु छु ? थ्व खँ न्ह्यथने न्ह्य:, कवितां दृष्य मखु: दृष्टि हिलाबी धैगु खँया दसु छक्व: न्ह्यब्वये :-

अकबर वीरबलया छपु बाखँ दु । टि.भी.इ नं व:गु ख: । व इलय् छम्ह मनूयात अलच्छिन धका: सुनां नं ख्वा: मस्वइगु जुयाचवन । गनंगनं थ्व खँ सम्राट अकबरया न्हायपनय् ध्यनी । अकबर छम्ह चेतनशील प्राणी जूगुलिं वं मनूयात मनुहूस (अलच्छिन) शब्दं मुक्त यायेगु विचा: याइ । वया जिन्दगीयात समाजं दयेकाब्यूगु नकं पितहयेगु क्व:छिइ । व मनूयात दरबारय् हयेगु उजं बिइ । छन्हु व मनूयात भारदारतय्सं हया: पर्दा त्वपुयातइ । सुथ जुइवं सम्राटं पर्दा उला: व मनूयात च्वनिसें क्वथ्यंक स्वया: उजं जुइ" का हुं आ: छन्त सुनानं मनहूस (अलच्छिन) धाइ मखुत । थौनिसें छ अलच्छिन शब्दं मुक्त जुल ।"

सम्राटया जय माने यायां व मनू अनं वनी । पलख लिपा अकबरं थ:गु लाकां न्ह्यायेत स्व:बलय् लाकां दुने च्वनाच्वंम्ह बिच्छें न्यानाबी । सम्राट अकबर चिल्लाय् दनी । उधिमय् थ्यपिं भारदारतय्सं छप्वा: म्हुतुं धैधें बिनित याइ " महाराज सुथ न्हापां व अलच्छिनया ख्वा: स्वयाविज्याये मज्यूगु ख: । "

अकबरया मनय् नं तिक्क मिनी । व मनूया ख्वा: स्वयावया: लाकां न्ह्याये मलायेवं बिच्छें न्यात । वया ख्वा: खना: गुलिसिनं थ:गु ई स्यंकेमाल जुइ ? व मनू धात्थें

हे मनहूस खनी ! अकबर वयात ज्वनाहयेगु उजं बिल - मृत्युदण्ड बीत । व मनुखं वीर-बलयाके गुहार पवनी । वीरबलं वयात साहुति बिया: धिरज याकी ।

व मनुयात अकबरया दरबारय् पेश यायेवं सम्राटं वया अन्तिम इच्छा छु दु धका: न्ह्यस: तइ । लिसलय् थ:गु छत्वा:चा खँ न्ह्यथनेत ई पवना: वं धाइ “ जिगु ख्वा: न्हापां स्व:याबिज्यागुलिं महाराजयात बिच्छें न्यात, महाराजयात कष्ट जुल । ध्वया नितिं जिं क्षमा पवने । तर महाराज ? जिं छलपोलया न्हापां दर्शन यायेवं जिगु ला ज्यान हे वनीन ”

अलच्छिन सुया लागिं सु ? अले व अलच्छिनया मात्रा सुया लागिं गुलि ? अलच्छिनया ख्वा: स्वया: सम्राटयात बिच्छें न्यात । सम्राटया ख्वा: स्वया अलच्छिनया ज्यान हे वनीन । थ्व ख: स्वयेगु मिखाया कुं । दृष्टिकोण । थ्व शक्ति न्ह्याम्हेसिकें दु । तर ध्वयात कुलेगु कुत: मदु । बालेगु वा:चा: मदु । च्यूता: मदु । कविताय् थज्या:गु शक्ति दइ । खतु थ्व बाखं ख: । तर ध्वया दृष्टिकोणयात कया: जिं कविता धयाचवना ।

थुकिइ हे भव: छुना: मेगु छत्वा खँ थन न्ह्यथने । छन्हु छम्ह हाकुम्ह भौयाके मेम्ह भौचां न्यन “गय् ख: भाइ ! थौ छं तसकं कसा नयाव: थें च्वं ?” हाकुम्ह भौचां लिस: बिल - “ छु याये ? थौ जिगु साइत हे स्यंगु जुयाचवन । मनुखं लँ त्वा:ल्हा:गुलिं थुकथं घा:पा: नयेमाल । ”

थ्व ख:, थ:थ:कथंया स्वयेगु पह: । हाकुम्ह भौचां लँ त्वा:ल्हाइगु मनुया नितिं अलच्छिन ख:सा, मनु ध्वदुया: सास्ती नयेमा:गु हाकुम्ह भौया ब्यथा सुनां थुल ? थ्व थ:थ:गु पर्सैप्सन ख: । कवितां नं थुकथं हे स्वयेगु मिखाया कोण हिलेगु कुत: याइ । कविताया छगू शक्ति थ्व हे ख: ।

आ: कवितां भाषायात बीगु शक्तिबारे छक: चर्चा याये । कविताया छता मू ज्या ख: - खँग्वलय् म्हितेगु, भाषायात प्रभावपूर्ण यायेगु । कविताया थ्व हे विशेषतायात धर्मया उपदेशक, गुरु, नेता, गद्यया च्वमि आदिपिन्सं थ:थ:गु अलय् ध्वयात छ्यला: थ:गु आज्जुइ अ:पुक ध्येनेत स्वयाचवनी । थन छुं दसु न्ह्यथने :-

कार्ल मार्क्सया थ्व धापूयात हे काये “विश्वया ज्यामित ! छिपिं छपं जुया: न्ह्यज्या । छिमिसं त्व:फिके मालीगु छुं दुसा व ख: -छिमित न्ह्याकात:गु न्यव: । छिमित दैगु संसार ख: । ”

त्व:फिकेमालीगु छुं दु सा व ख: न्ह्याकात:गु न्यव: ! धात्थेंया न्यव: ज्यामितय् त्व:फिकात:गु ला मदु । छगूकथं थ्व कविताया हे भाय्या छ्यला ख: । थन त्वफीगु धैगु अनेकथंया बन्धन ख: । अथे हे दैगुया अर्थ मुक्ति ख: । थ्व काव्यात्मक भाय्या छ्यलाय् व ईया ज्यामितय् सलीगु चुम्बक दु । थुकथं ज्यामितय् ब्यूगु दकलय् न्हापांया मुक्ति-मन्त्रय् काव्यात्मक भाय् छ्यलात:गु दु ।

जोन. एफ. केनेडीया न्वचुया छकुचा न्ह्यथने “ख:, जि युद्ध कामी । जित: युद्ध य: । तर मनु मनुया दथुइ मखु । मनुया मचा: मगा:नाप, वया त्वय्नाप, वया अज्ञानतानाप जि युद्ध याये न्ह्या: । जिं युद्ध यायेमा:गु दु ।

चव्या खँ भव:यात कविताया स्वरूपकथं कायेछिं । श्रोतातसें बिचा: हे मयाइ कथंया खँ न्ह्यथना:, इमित अजूचायेका: न्हापां इमिगु ध्यान सालेगु । अले तिक्क मिं क थ:गु धापू ब्वयेगु । च्वये न्ह्यथनागु न्वचु कुचाया मू विशेषता थ्व हे ताया । कविताया छगू आज्जु, जिं स्वये थये नं ख: ।

भाषाया शक्तियात हे कया: मेगु छगू दसु न्ह्यथने - युद्धभूमिइ सम्राट फिलिप्सया न्ह्य:ने छम्ह सिपाहीयात हल । फिलिप्स सायद अलेक्जेण्डरया अबु ख: । छगू कारवाहीइ ला:म्ह व सिपाहीया मुद्दा सम्राटया न्ह्य:ने पेशयात छसीकथं । वया कसूरत न्ह्यब्वया: मृत्युदण्ड बीमा: धैगु खँ न्ह्यथनेवं सम्राटपाखें व सिपाहीयात मृत्युदण्ड बीगु उजं जुल ।

तर सिपाही चिल्लाय् दन, “सम्राट ! जित: अन्याय जुल । थ्व फैसलायात कया: जिं उजुर याये । जिं अपील तये । ”

फिलिप्स स्वयं छम्ह सम्राट ! वं या:गु फैसलायात कया: छम्ह सिपाहीनं अपील यायेघाल । सम्राटं अजूचाया: न्यन, “ छं जिगु नामय् गन वना अपील या:वनेगु हँ ? ”

सिपाहीनं नम्र जुया: लिस: बिल, “जिं न्ह्यलं ब्वानाच्वंम्ह सम्राटं या:गु फैसलायात कया: न्ह्यलं चा:म्ह सम्राटया न्ह्य:ने अपील याये । ”

खँ जूगु छु धा:सां सिपाहीया मुद्दा न्यंकाच्वंवलय् सम्राट न्ह्यलं ब्वानाच्वंगु जुयाचवन । थुकथं थ्व दोषी जूगुलिं ध्वयात मृत्युदण्ड बीमा: सरकार ! धा:बलय् सम्राटया न्ह्यलं चाल । उघिमय् सम्राटं उजं ब्यूगु जुयाचवन । उकिं सिपाहीया लिस: न्यनेवं सम्राट भसंग वन । वं वा:चाल थ:गु दवं । सिपाहीयाके थ:गु सफाइलय् छुं धायेगु दु ला धैगु खँ तर्क न्ह्यमथंसें न्ह्य:या सुरय् थम्हं सजौय न्यंकूगु खँ सम्राटं वा:चाल । सिपाहीया अपील यायेगु तर्कय् सम्राट नाजवाफ जुल । वयात माफि बिल ।

“न्ह्यलं ब्वानाच्वंम्ह सम्राटया विरुद्धय् न्ह्यलं चा:म्ह सम्राटयाथाय् अपील याये । ” अर्थात छम्ह हे सम्राटयात स्थितिगत निम्ह याना: वास्तविक सम्राटया थाय् अपील यायेगु थ्व खँ भव: - थाय् व स्थिति स्वया: भाषायात स्याचुक छ्य:गुं छगू छुमां ख: ।

थ्व हे भाय्या शक्ति ख:, भाय्या चमत्कार ख: । थत मा:कथं, थ:गु सामर्थ्यकथं, खँग्व:यात छ्यलेत, खँग्व:नाप म्हितेत कवितां भीत यक्को ग्वाहालि याइ ।

थुकथं कवितां साहित्यया मेमेगु विधाय् दुग्यंक थाय् कयाच्वंनु दु । अझ धाये बुद्धिजीवीपिन्सं कवितायात न्हियान्हिथं थ:थ:गु जिन्दगीइ थाय् बिया: थ:गु जिन्दगीयात

प्रभाववान, गतिवान व अप्व जीवन्त यायेफु / यानाच्चंगु दु ।

तर थौया कविता वालास्वयेबल्य जितः छगू अजुगति चायावइ । खँवःनाप म्हितेगु काव्यात्मक गुण मेमेगु ख्यलय न्यनाच्चंगु दु । थौया कविताया स्तर गनः छुं म्हे जुयाच्चंगु दु सा मेमेगु हुनि नं दइ । तर छगू हुनि संक्षेप्य धायेगु खःसा थौया कविताय गद्य आपाः थाय् कयाच्चंगु छता खः थें ताः । भीगु भाषाया कविताय जक मखु, नेपाली व हिन्दी भाषाया कविताय नं थुकथंया कमजोरी खनेदु । गद्यात्मक कवितापाखे मखु, जिं संकेत यानाच्चनागु कविताय गद्यभाषा न्यनाच्चंगु स्थितिपाखे खः । कविताय गनं इतिवृत्तात्मक प्रवृत्ति सा गनं तप्यंक गद्यभाषा छयलाच्चंगु खनेदु । गद्यभाषा छयलाया छगू विशेषता खः कविता सरल जुइगु, कविता थुइके अःपुइगु । तर स्तर ? कविताय गद्यभाषा गुलि म्हे जुइ उलि हे कविता जटिल व क्लिष्ट जुइगु नं यक्को सम्भावना दइ ।

उकिं, जिं स्वये, कविताय Compact Form & Clear Vision या आवश्यक जुयाच्चनी । Compactness या खँ वइबलय जितः पासा श्यामसुन्दर सैजु लुमनावइ । वय्कःयात जिं कविता न्यकेबलय छग्वः आखःग्वः जक अप्वः जूसां वय्कःयात मनी । वय्कःयात Compact कविता माः । वय्कःपाखें नं जिं छुं स्यनाकया ।

थ्वहे खँया भवलय जिगु चेतनाय दुग्यंक लिधंसा जुयादीम्ह भाजु ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्यायात थन छकः लुमंके । वय्कः जिमि कलेजया गुरु नं खः । जिगु न्हापाया सफू पिकायेगु योजनाया बांतकं मलूनिबलय वय्कलं जिगु कवितायात कयाः समालोचना च्यादिल । पिब्वया दिल । जिगु थौया मू मू अवधारणाप्रति अबलय नं जिके सजगता मवःनिगु ला मखु । अथे जूसां मचायेकं गबलें गबलें पिब्वयेत स्वइगु जिगु संस्कारयात वय्कलं पतिनं सुयाः जितः सतर्क यानादिल ।

नहू सतकया छगू चित्रण यासे छथाय् जिं च्याः :-

भूगोल पार्कय् च्वम्ह शंकर साक्षी दु

थन मां धैपिं लुत्तु लुयाः हःगु दु ।

“थनथाय् बुद्ध साय्मि थःगु संस्कारं मुक्त जुइमफुत । शंकर अर्थात महादेवयात साक्षी तयाः कविता न्ह्याकाच्चन” धकाः वय्कलं च्यादिल । वास्तवय् व भवलं जिगु मनसुवा न्हूसतकयात ब्वयेगु जक खः । तर वय्कलं जितः गुगु क्यनादिल, गुगु धयादिल जिं आखः ग्वःग्वः भ्वंतय् कयाच्चंतले लुमंका हे च्वने । उकिं जितः जः जुयाः लँपु क्यना हे च्वनी । सफू पिकायेत जिं व भवः सुधार याना । वय्कःया व गुणयात जिं गबलें त्वःमंके फैमखु ।

जिगु कविताया आधारभूमि छुं ? जिं कवितायात गुकथं कयाच्चना, गुकथं स्वया-च्चना ? जिगु दापू अर्थात् मापदण्ड छुं ? थ्यात कयाः थन जिं छुं खँ पिब्वयेगु असान्दर्भिक

मखना । तर थःगु मौलिकताकथं मखु, फगत थम्ह नालाच्चनागु मान्यताकथं जक थन न्ह्यब्वयाच्चना । थुकिइ गनं भाजु माणिकलाल श्रेष्ठजु पिब्वये फुसा, गनं भाजु ईश्वरानन्द । गुलिं जिं ब्वनागु जुइफु, गुलिं सुं पासापिसं न्ह्यथंगु जुइफुसा, गुलिं थःगु चिन्तनया लिच्चः ।

दसुकथं न्ह्यब्वये - २०२२ सालया पासापिन दथुइ कवितायात कयाः खँलाबला जुइबलय् व इलय् “ग्वंगः छकः हायेके माल” धायेगु चलन दु । थ्व “ ग्वंगः हायेकेगु” धैगु हे भीगु भाषाय् माणिकदाइ नं हयादीगु खः - माउत्सेतुंगया साहित्यिक चिन्तन । “ छिमिसं न्ह्याक्वः ख्युं ब्व, बांमःलाःगु चित्रण यक्को या तर थःगु च्वसुयात क्वचाके न्ह्यः छकः ग्वंगः हायेके अर्थात् सुथ जुइन, जः खइन धैगु आभास जकसां बीगु या” थ्व वय्कःया धापू खः ।

थुकथं ग्वंगः छकः हायेकेगु ट्रेड वल, नेपालभाषा कविताय । न्ह्याक्व ख्युं नैराश्य ब्वःसां क्वचायेके न्ह्यः आशाया छुं सः, छुं जः, धाये ग्वंगः छकः हायेकातःगु खन धाःसा अन भाजु माणिकलाल लुमंका दीसा ज्यू । अन भाजु ईश्वरानन्द लुमंका दीसा ज्यू, भाजु शान्तदास मानन्धरयात लुमंका दीसा ज्यू । थ्व वय्कःपिसं हःगु ट्रेड खः, भीगु साहित्य ख्यलय् ।

सु थःगु अस्तित्वप्रति सजग जुइ व श्रष्टां याइगु सिर्जना भरसक न्हू कथं जुइमाः धैगु वं मनंतुना च्वनी । तर न्हूगु च्वये वा ब्वये धाधां “सा स्याना हत्या ! जिं साया न्हिप्यं भागियाःसा !” गनं थुकथं थःगु भाय् पिब्वया ला मच्चं ? वाःचायेकं मचायेकं न्हू च्वये धाधां भीसं थुकथं थःगु भाव पिब्वया च्वनेफु । छखे साया न्हिप्यं भागियायेगु या अर्थ छुं मदु । थ्व थौया चेतनां ब्यूगु लिच्चःकथं वाःचायेका च्वनसा, मेखे मनू स्यायेगु बरु छुं मखु, तर सा स्यायेगु तःधंगु पापकथं पुलांगु संस्कारं यानाः भीसं, भी थौया च्वमिपिन्सं थःगु भावत पिब्वया ला मच्चना ला ? थज्याःगु भाय् छयला ला मच्चना ? थज्याःगु प्रवृत्तियात भीसं ब्वलंका ला मच्चना ? जिं कविता ब्वनेबलय्, थम्हं कविता च्वयेबलय् थुकथं हे स्वयेगु याना वइच्चना ।

न्हू व पुलांगु दापू ब्वयेया निंतिं जिं थन कवि केदारमान व्यथितजुयात न्ह्यब्वये । वय्कः थःगु युगया निर्माता खः । वय्कः भीगु भाषाय् व ईया छगू न्हूगु कुला खः । वय्कःया कविता छकू लुमंके :-

गंगाजल थें शुद्धगु जिगु हिइ

मोल्ह वल ग्वाःग्वाः दिपंकर

“छ्वास” कविता ब्वनेबलय् व इलय् जिमिगु पुस्तायात न्हूगु चेत थनाः बी, न्हूगु युगया अनुभूति याकी । तर “गंगाजल थें पवित्र जिगु हिनुलिइ” थ्व भाय्यात जिं नाले मफु ।

ध्व खं जिगु जक मखु। थौया च्वमिपिन्सं थःगु भावयात थज्यागु भाषां पिब्वइ मखु, पिब्वये यइमखु। गंगाजल धैगु छु ? समय सापेक्षकथं थौया जंगाजल भ्यातना: ख:। थौया ध्व देय्या मचातसें जंगाजलयात नाला: काये मफैगु हुनि ध्व जक मखु। गंगाजल ला भीगु ध: ख:। शुद्ध ला थनया ल: ख:। थन पहाडय् सीत्यंम्ह मनूयात मुक्तिया नितिं गंगाजल म्हुतुइ तिकि नंकेगु प्रवृत्ति गनं वल ? सुनां हल ? थनया ल:यात नाले पलेसा गंगाजलयात नालेगु संस्कार गुकथं वल ? थनया खुसिइ म्व: ल्हुया: हरकाशी धायेगु, प्रवृत्ति सुनां हल ? थौं नं भीसं ध्व हे हरकाशी प्रवृत्तिया भाषां मेकथं हानं हानं च्वया वयाच्चनागु ला मदु ला ?

खँ च्वचायेके न्त्य: जिं थःगु बारेय् छुं खँ न्त्यथनेत जिगु निभव: कविता व्वये -
अय् हिमाल स्वया: कलमय् पपू छुनाच्चपिं
वा हिमालय् वया: छ्दव: क्यू वा।

हिमालयात तापाकं स्वया: मखु, हिमालया ख्वाउँ यात वया स्वभावयात अनुभूत याना: च्व:गु कविता जित: य:। भावुकताय् मखु भोगाइया लिच्च:कथं जिं कविता च्वये। कलमय् पपू छुइगु सायद जिके सामर्थ्य मदु। धात्ये ला जिगु थ: दुनेया मनुखं कलमय् पपू छुना: य:य:थें व्वयेके बी नं मखु। धायेफु जिगु कविताय् रस मदु। तर थ:त सन्तोष थुलि हे दु - जिन्दगीनाप फयांफच्छि आत्मसात याना: जिं कविता च्वये। जिगु कविताय् जिगु म्वानासु दै।

मूल्य व मान्यताया मापदण्डकथं स्वयेगु ख:सा भीथाय् स्वथीकथं कविता सिर्जना जुयाच्चंगु खनेदु।

१) पुलांगु खँव:, खँभाय्, मूल्य, मान्यता व परम्परागत संस्कारयात गथे ख: अथे तयारी मसला याना: थ:त मा:कथं छ्यला: सिर्जना जुयाच्चंगु कविता।

२) मेगु अजा:गु पुलांगु मूल्य, मान्यता, पौराणिक प्रतीक आदियात फेरकथं स्वया: मा:सा वयात पुनर्निर्माण याना: सिर्जना जुयाच्चंगु कविता।

३) न्हूगु मूल्य मान्यता स्थापित यायेत न्हून्हूगु भाव वस्तु प्रतीक आदि छ्यलात:गु कविता।

४) खतु मेगु छगू प्रवृत्ति नं दु। गुगुं नं मूल्य मान्यतायात स्वीकार भयासे कविताया सिर्जना यायेगु, ध्व प्रवृत्तिया छुं संकेत भीथाय् दयेफु। तर भीथाय् ध्व प्रवृत्तिं हा का:गु खनेमदु।

न्हापाया परम्पराय् तक्षनाच्चपिं कविपिसं आपा: याना: थ:गु भाव प्रकृतिया स्वरूपय् प्रत्यारोपण यानाच्चनी। थौया च्वमिपिन्सं स्वरूपय् मखु, प्रकृतिया स्वभावय् थ:गु भाव प्रत्यारोपण याना: उकिइ प्रस्फुटन यायेत स्वयाच्चनी। ध्वया सफल दसु ख: - कवि पूर्ण वैद्यया "ल: ल: ख:" सफूया कविता।

जिं घाँय् नया: दुरु बियाच्चन वा जिं दुरु त्वना: सर्पं थें विष ल्हवयाच्चन धैगुकथं मस्वसे जिन्दगीयात भोगयाना: जिं गुकथं थुइका: च्वयाच्चन धैगु लिधंसाय् जित: स्वया ब्यूसा जित: कुगा:। जि लुदं। □

('विश्वभूमि' न्हिपौ : आश्विन १७, २०१४ पाखें)

ज्वाहालिया ज्वाल

- आचार्य, नन्दकिशोर : आधुनिक विचार (विचार दर्शन), वागदेवी प्रकाशन, बीकानेर - सन् १९९८
- कर्माचार्य, माधवलाल : खं साहित्ययागु/साहित्यया खंय,
प्रकाशक : धनश्याम राजकर्णिकार, कमलपुष्प, येँ - ने.सं. ११०४
समं नर्मदेश्वर प्रधान, इन्द्रमाली नाप, नेपालभाषा कविता संग्रह (११००-११५)
- क्रिस्टोफर काडवेल : विभ्रम और यथार्थ, अनु. भगवान सिंह, राजकमल प्रकाशन, नयी दिल्ली, १९९०
- खेतान, प्रभा : सात्रं : शब्दोंका मसीहा, हिन्दु पाकेट बुक्स, दिल्ली - सन् १९८५
- जैन, निर्मला : आधुनिक साहित्य : मूल्य और मूल्यांकन,
राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली, ई.सं. १९८०
- जोशी, आनन्द : विस्थापित जि-जि' मखु, पासा मुना, असं, येँ - ११००
- जोशी गिरीजाप्रसाद : पालि-ख्वाय, प्रकाशक हर्षरत्न तुलाधर, असन, ने. सं. १०७९
- प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह : पला:धिं लिना, पिकाक: नेपाल भाषा एकेडेमी, न्येत- ने. सं. १११६
पाइला आगतमा टेकेर, साभा प्रकाशन, पुल्चोक- वि.सं. २०४७
- पचौरी, सुधीश : उत्तर-आधुनिक : साहित्यिक विमर्श, वाणी, नयी दिल्ली-१९९६
- बैद्य, पूर्ण : सरासु, पासामुना, येँ - ने. सं. १०८७
कविताया लागा, कीर्ति सफू कुथि, बल - ने.सं. ११०९
ल. र. खं, संयोजन गुधि, ख्वप - ने. सं. १११५
- मल्ल, डा. कमलप्रकाश(मुम्ह) : न.लि कविता, छगू विवाद, नेपालभाषा प्रकाशन, येँ, ने. सं. १०८७
न.लि स्वना, च्वासापासा, येँ - ने. सं. १०८७
सफू विमोचन त्वचु (ने.सं. १११७ सिपुन्ति),
सन्ध्या-टाइम्स न्हिपो, चिल्लाख्व ६, ने.सं. १११७ २०४३/१२/११)
- मलयज : कविता से साक्षात्कार, संभावना प्रकाशन, हापुड - सन् १९७९
- मिश्र, डा. भगिरथ : नयां काव्यशास्त्र, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी - सन् १९९३
- मुक्तिबोध, गजानन माधव : एक साहित्यिक की डायरी, भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली, न्यायगु - १९८०
आखिर रचना क्यों ? राधाकृष्ण, नई दिल्ली - १९८२
नयीकविता का आत्मसंघर्ष, राजकमल प्रकाशन, नयी दिल्ली, १९८३
- वर्मा(प्रधान), डा. धीरेन्द्र : हिन्दी साहित्य कोशभाग, १, २, ज्ञानमण्डल लि. वाराणसी, संवत् २०४३
- वर्मा, डा. ब्रजेश्वर... सं. मण्डल
- वराल, डा. ईश्वर (अध्यक्ष) : नेपाली साहित्यकोश, नेपाल रा.प्र. प्रतिष्ठान, कमलादी, वि.सं. २०४५
- प्रधान, कृष्णचन्द्र सिंह (संयोजक) :
- शर्मा, रामविलास : नयी कविता और अस्तित्ववाद, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली - सन् १९९३
- शर्मा, सुरेश : रघुवीर सहाय का कविकर्म, पिपुल्स लिटरेसी, दिल्ली- सन् १९८१
- सक्सेना, सर्वेश्वरदयाल : प्रतिनिधि कविताएँ, राजकमल, नई दिल्ली, (प्यक.) - सन् १९९६
- सहाय, रघुवीर : प्रतिनिधि कविताएँ, राजकमल, नई दिल्ली
- सायूमि, धूस्वां : निभा: देग: मिहचा सफू, येँ - ने. सं. ११०५
- सिलवाल, नकुल : बगर, उत्कृष्ट रचनाहरु २०५३, वि.सं. २०५४ अंक. ५४